Mūsų Sparnai

Lietuvių Ev. Reformatų Leidinys

1992 RUGSĖJIS NR. 68

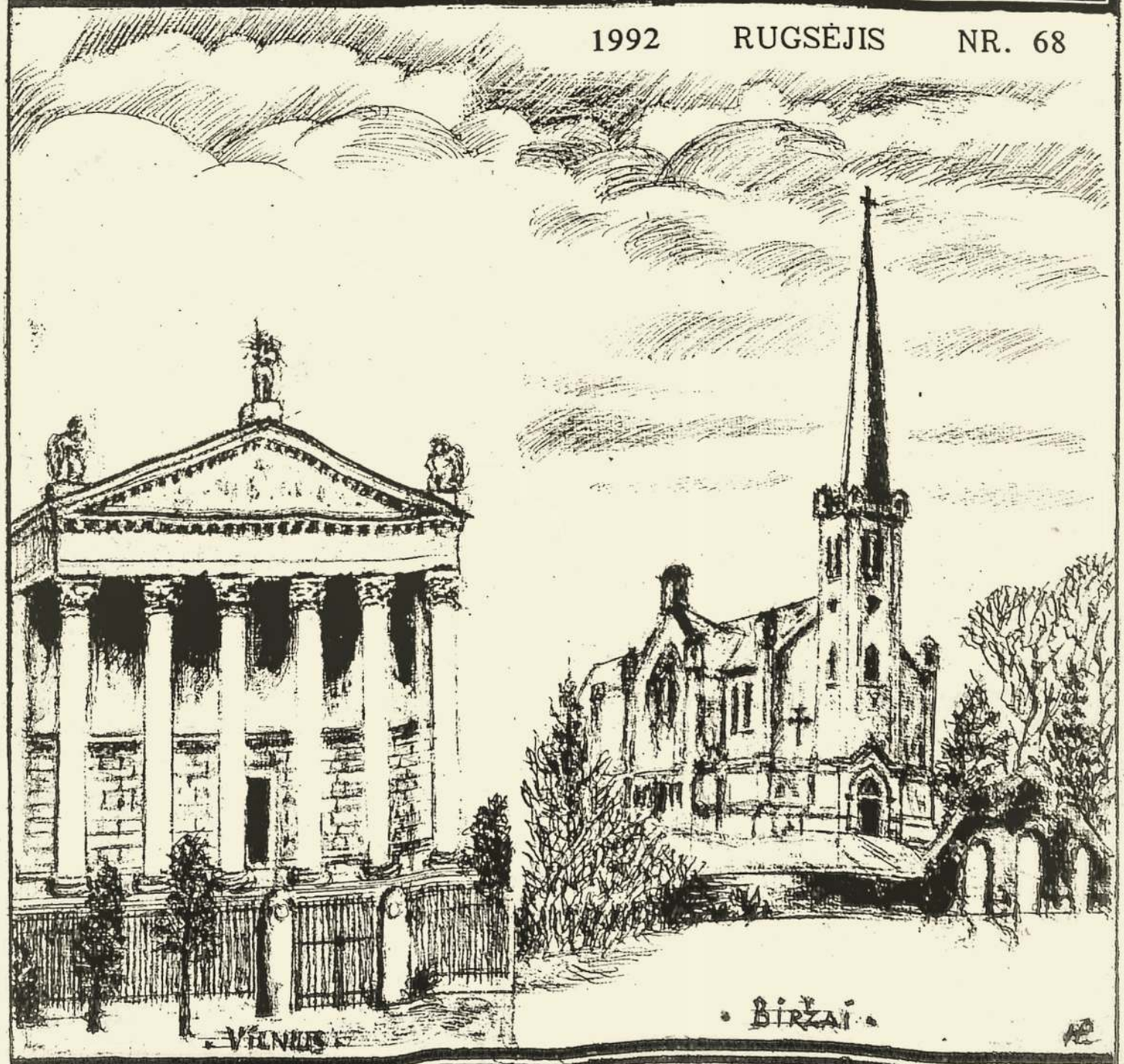

OUR WINGS	Lithuanian Protestant Journal, est. 1951
PUBLISHER	Lithuanian Ev. Reformed Church, est. 1555
ADDRESS	5230 So. Artesian Ave., Chicago, IL 60632, USA

TURINYS

*	Komp. Vl. Jakubėnas (foto)	1
Lic. kun. J. Pauperas	Dievo Žodis	2
*	Malda	3
M. Zablockas	15-ka metų be prof. komp. Vlado Jakubėno	4
Loreta Venclauskienė	Vlado Jakubėno kūryba	4
I. Skomskienė	Jakubėno giesmės	10
*	Komp. Vl. Jakubėno 15-kos metų mirtie sukaktie minėjimas Čikagoje	12
E. Šulaitis	Kompozitorius Vl. Jakubėnas grįžo į Lietuvą	13
Kazys Bradūnas	Paskutinė gaida (eilėr.)	15
A. Balčiauskienė	Šviesus komp. prof. Vl. Jakubėno prisiminimas	16
I. Skomskienė	Kaune pagerbė kompozitorių Vl. Jakubėną	19
I. Skomskienė	Vizitas komp. Vl. Jakubėno tėviškėje Biržuose	21
Algirdas M. Budreckis	"Recessus Generalinis"	21
Jackus Sonda	Atsiminimai	23
Kun. J. Norvila	Kėdainių ev. reformatų bažnyčia	35
Myk. Zablockas	Kelmės reformatų parapija	38
*	Iš Panevėžio ev. liuteronų bažnyčios istorijos	42
J. J.	Žodis pasakytas Tėviškės parapijoje vasario 16-tos dienos proga	45
I. Jašinskaitė	Vasara	47
Dr. R. Roukema	Žydai Lietuvoje	48
H. Petkus	Delegate of the Lithuanian ev. Reformed to the WARC council	53
M.S. Koresp.	Su dideliais atsiprašymais	54
D. Kuolys	Iš Lietuvos baroko tekstų	55
J. Mekas	Praeinančiam (eilėr.)	59
*	KRONIKA	60
Knygius	Knygų pasaulis	72
*	Laiškai redakcijai	74
I. Jašinskaitė	Janusas (eilėr.)	76
M. Zablockas	Vilniuje įstaigta Lietuvos Reformacijos Istorijos ir Kultūros Draugija	77
V. Užubalienė	Pokario Sekminės Lietuvoje	81
*	Gautos aukos "Mūsų Sparnams" ir kt.	96-97

LEIDĖJAS	Lietuvių Evangelikų Reformatų Bažnyčios Kolegija
REDAKCINIS KOLEKTYVAS	Petras BRUŽAS, Halina DILIENĖ, Hypatia Yčaitė-PETKUS, Mykolas ZABLOCKAS
REDAGUOJA	Mykolas Zablockas, 6118 N. Sheridan Rd. Chicago, IL 60660, USA
EDAKCIJOS IR ADMINISTRACIJOS ADDRESS	MŪSŲ SPARNAI, P.O. Box 25751, Chicago, IL 60625
KAINA	AUKA

REDAKCIJA rankraščius taiso, trumpina savo nuožiūra. Autorių pageidavimai gerbiami. Straipsniai su autoriaus pavarde, slapyvardžiu ar inicialais nebūtinai reiškia redakcijos ar leidėjo nuomonę.

MŪSŲ SPARNAI

LIETUVIŲ EVANGELIKŲ REFORMATŲ ŽURNALAS

ĮSTEIGTAS 1951 1992 RUGSĖJIS NR. 68

Vladas Jakubėnas (1904-1976) Vytauto Maželio nuotrauka

Kun. Lic. J. Pauperas

DIEVO ŽODIS

Šių laikų žmogus sakosi turįs maža laiko. Esą dėl to jis negalįs skaityti Bibliją, apmąstyti Dievo Žodį, melstis. Tai reiškia, kad žemiškieji reikalai jam yra tapę didesniais ir svarbesniais, negu reikalas rūpintis savo siela. Neduodamas savo sielai pakankamai dvasiško maisto, jis pats silpsta dvasiškai, lieka "mažakraujis" ir silpnas krikščionis. Tačiau jo siela ieško kokio nors papildo, ji ieško dvasinio peno laikraščiuose, kinuose, teatruose ir kitose pramogose. Tokios pramogos dažnai ją traukia į žemumą ir menkumą. Nuskriausta siela ima vis labiau ir labiau alkti bei reikalauti daugiau pramogų. Siela virsta lyg smėlio padarinys, nebepalaiko savyje "gyvybinio vandens". Ji alksta ir bando "erzacais" pasisotinti. Sielai pasveikti, sustiprėti ir jėgų gauti geriausias maistas yra Dievo Žodis. Jis trykšta iš pačios gyvybės versmės. Jis gyvenimo dulkėmis apneštą sielą švarina ir atgaivina. Siela ilgisi sielos. Ji nori iš kito išgirsti meilingą, nuoširdų žodį. Žodis yra gyvas sielų ryšys. Žodis perduoda jausmus, mintis, valios paskatinimus. Dievo Žodis perteikia šventas jėgas ir šventina sielos galias. Žmogaus žodis daugiau ar mažiau yra persunktas paties žmogaus vidinio gyvumo: jis pripildytas, persunktas tuo, kuo žmogaus širdis yra pilna – kartais pavydo, kartais pikto geismo. Tik retkarčiais meilingumo ir užuojautos. Kaip aklas negali parodyti kelio aklam, kaip vienas elgeta negali praturtinti kito, duonos neturintis negali pamaitinti alkano, taip tuščia ir silpna siela negali suteikti kitai sielai sustiprinimo ir dvasiškų jėgų. Tokių sielų pasikeitimas žodžiais yra tik tuščiažodžiavimas. Žodžių pasakyta daug, lyg pelų pasėta į dirvą. Vaisiaus nėra ko laukti. Bet Dievo Žodis nėra

pelai, kuriuos vėjas išnešioja; jis nėra taip pat kaip sniegas ar lietus, kuris sutirpsta ar išgaruoja ir pranyksta. Šis Žodis yra skirtingas nuo žmogaus žodžio; Jis yra Dvasios įkvėptas, yra gyvas ir neša gyvybę. Žmogaus žodžių kartais gera visiškai nesiklausyti, bet žalinga sielai neklausyti to Žodžio, kuris neša gyvybę. Dievas pats pasirenka tą laiką, kada Jo Žodis prikelia mirusius. Mes turime būti visada pasiruošę Jo Žodžio klausyti. Dievo Žodį turime ne dėl to klausyti, kad mes to norime, bet dėl to, kad Dievas per savo Žodį nori į mus kalbėti. Mes turime laukti tos malonios valandos, kada Viešpats mums pratars: tesiranda šviesa, atleistos tavo nuodėmės, eik ramybėje!

* * *

MALDA

Tėve mūsų aukštai danguje
Rankas keliam ir tiesiam Tavęsp:
Tu neleisk šių dienų žmoguje
Visiškai Tavo Dvasiai išgest!

Tavo vardas lai šventas mums bus
Ir garbingas, ir dieviškas vis,
Nes pražuvęs kiekvienas iš mūs,
Kurs sutept ir paniekint Jį drįs!

Teateis karalystė Tava
Ant šios žemės – tarp mūsų visų,
Kad tikėjimas, meilė gyva
Vis tvirčiau ir glaudžiau mus rištų.

Tebus Tavo šventoji Valia,
Kaip danguj, taip ir žemėje čia;
Te žmogaus nuodėmingo dalia
Nesibaigs mirtimi ir kančia...

Mums kasdieninės duonos suteik,
O Aukščiausiasis Tėve, dangaus,
Kad ir kūnas kurį mums davei
Tau galėtų gyvent ir toliaus...

Ir atleiski mums mūsų kaltes,
Kaip atleidžiam mes savo priešams,
Nors jos didžios, bet tikime mes –
Niekas meilės Tavos neišsems.

Ir į bandymą mūsų nevesk –
Niekas jo išlaikyt negalės!
Neatstumk, o Dieve, nuo savęs
To, kurs Tau nežinioj nusidės!

Bet apsaugok nuo piktojo mus,
Nuo to priešo kiekvieno žmogaus,
Nes veltui kova mūsų čia bus
Be pagalbos iš aukšto dangaus.

Karalystė, galybė, garbė
Tavo buvo, yra ir paliks,
O mes savo veiksmuos ir darbe
Niekados nepamiršim tai vis.

Amen! Amen! Dieve neatmesk
Prašymų šitos mūsų maldos!
Kas gi rūpins už mus be Tavęs,
Be Tavęs kas išganymą duos?!

Myk. Zablockas

PENKIOLIKA METŲ BE PROF. KOMPOZITORIAUS VLADO JAKUBĖNO

Kiekvieno žmogaus mirtis skaudžiai paliečia pasilikusius. Eilinio, paprasto žmogaus, kuris mirdamas viską nusineša su savimi į kapą nieko reikšmingesnio neturėdamas palikti kitiems, gedulo ir prisiminimo laikas yra ribotas. Tačiau velionis Vladas Jakubėnas, kuris priklauso intelektualams kūrėjams ir kurio mirties valanda pasilikusiems buvo ypatingai skaudi, ne viską pasiėmė su savimi į kapą: jo idėjos, kūryba liko ir toliau gyventi visuomenėje, anot poeto žodžių: – "idėjos, jei kilnios, nemiršta kaip žmonės", jos yra nemirštamos ir neužmirštamos.

Praėjus 15-kai metų nuo kompozitoriaus Vlado Jakubėno mirties, iš naujo prisimename jo gyvenimą, jo veiklą, kūrybą ir brangų jo muzikos talento palikimą Lietuvai ir evangelikų bažnyčiai.

* *

Loreta Venclauskienė

VLADO JAKUBĖNO KŪRYBA

Be Vlado Jakubėno lietuvių muzikos istorija būtų skurdesnė. Joje pasigestume asmens, turėjusio dvejopą talentą – kompozitoriaus ir muzikos kritiko. Abu sugebėjimus Jakubėnas pritaikė nepriklausomoje Lietuvoje. Galimas daiktas, kad būtent ši aplinkybė iš prigimties gabiame žmoguje išugdė itin stiprią valstybingumo dvasią, kuri ypač akivaizdžiai atsiskleidė jo publicistikoje ir recenzijose apie įvairiausius muzikos renginius. Žurnalisto darbą Vl. Jakubėnas tęsė ir pasitraukęs iš tėvynės, iki mirties. Sukniubusio kompozitoriaus švarko kišenėje buvo rasta paskutinioji recenzija – Švč. M. Marijos Gimimo parapijos choro koncerto aprašymas.

Vl. Jakubėno, kaip muzikos kritiko, darbai beveik nenagrinėti. Sovietų okupacijos laikais buvo bandyta pasiūlyti leidykloms prieškarinių Jakubėno straipsnių rinkinį.1) Politinė cenzūra pasiūlymą atmetė. Emigracijos periodo rašinius buvo pradėjęs rinkti Juozas Kreivėnas, tačiau darbo nesuspėjo pabaigti. Šiuo metu yra sukaupta apytikriai devyni šimtai įvairių Vl. Jakubėno publikacijų, apimančių abu – prieškarinį ir išeivijos – laikotarpius. Jo, kaip muzikos istorijos veiklą dažniausiai skatino susidėjusios aplinkybės – užsakytas straipsnis, prašymas pa-

Kompozitorius prie pianino

ruošti pranešimą. Keletas stambios apimties darbų lietuvių muzikos istorijos tema liko rankraščiuose.2)

Nepriklausomoje Lietuvoje Jakubėno kritika susilaukdavo dėmesio. Pastabos dėl simfoninių orkestrų perspektyvų, chorinio judėjimo, sostinės ir periferijos muzikino gyvenimo skirtumų, dėl blogos lietuviškos muzikos gaidų spausdinimo padėties ir kitų įvairių klausimų įgydavo konkretų atgarsį. Geros idėjos tartum savaime paskatindavo naujų institucijų atsiradimą. Muzikinis gyvenimas plėtėsi, darėsi turtingesnis, įvairesnis.

Prieškarinės Vl. Jakubėno recenzijos, apybraižos, muzikų portretai šiandien sudaro gausią "metraštinę" medžiagą, pozityviai atspindėjusią Lietuvos muzikinio gyvenimo procesus. Apie šiuos - kultūros procesų pozityvumo - momentus Jakubėnas nekartą primindavo vėliau, emigracinėje periodikoje. Autoriaus vertinimus visuomet sąlygodavo istorinis kultūros kontekstas. Ypač tyrinėtina *konceptualioji* Vl. Jakubėno darbų pusė, pabrėžtinas sugebėjimas nepalankiausiomis kultūrinės situacijos sąlygomis laikytis aukščiausių profesinio vertinimo kriterijų.

Visuomeninis lietuviškos muzikos kultūros aspektas emigracijos sąlygomis iš esmės skiriasi nuo tokio aspekto politiškai nepriklausomame krašte. "Mūsų specifiniu atveju šiandien svarbiausia išlaikyti pusiau-

svyrą tarp griežtų meno reikalavimų ir mūsiškės etninės grupės sąlygų," - atsako į korespondento klausimą dėl savo ir kitų muzikos kritikų pozicijos išeivijoje Vl. Jakubėnas.3) Kitur jis vėl pabrėžia, kad "neprileisti nuosmūkio, neatpiginti recenzijų nuolatiniais pagyrimais, bet ir negriauti to, kas jau užaugo ar užsimezgė augti, - yra sunki dilema, yra sveikas, bet šakotas ir duobėtas vidurio kelias, kuriuo neišvengiamai tenka žygiuoti sąžiningam mūsų meno reiškinių vertintojui.4)

Pokario lietuvių etninė grupė JAV-se muzikos kultūros atžvilgiu atsidūrė savotiškoje padėtyje. Ji bandė išlaikyti nepriklausomą profesinės muzikinės veiklos struktūrą - solistų pasirodymus, operos teatro, simfoninės muzikos koncertų, dainų švenčių ir kt. renginius - ir pajungti ją lietuvybės išlaikymui. Profesiniu požiūriu pastangos susidūrė su daugybe objektyvių sunkumų ir tik iš dalies galėjo būti įgyvendintos. Vl. Jakubėno straipsnių dėka paaiškėja realistinė minėtojo kultūrinio proceso pusė, o konstruktyvūs patarimai gali būti pakartoti ir šiandieną, kaip lietuvybės atnaujinimo ir išlaikymo *motto.*

Čia turimos galvoje devynios 1967 metais išeivijos Kultūros kongrese skaityto pranešimo išvados:

1. Muzikinė veikla yra viena iš pačių svarbiausių lietuvybės išlaikymo priemonių, todėl ji turi būti ne vien muzikų, bet ir viso lietuviško veikimo rūpestis. 2. Lietuviška muzikinė veikla savo uždavinius ir meno, ir tautos atžvilgiu gali pilnai atlikti tik tokiu atveju, jei ji savo lygiu jaučiamai neatsiliks nuo mus apsupančios amerikiečių muzikos lygio. 3. Kad mūsų muzika ir išeivijoje pasiliktų tautinė, tautinės dvasios šaltinis turėtų būti tėvynė ir joje tebegyvenąs tautos branduolys. 4. Chorų veikimas turi būti visos lietuvių visuomenės rūpesčiu. Dainų šventės turi būti rengiamos taip, kad jų ryšys su chorais ir jų aprūpinimu dainavimo medžiaga būtų nuolatinis ir nenutrūkstantis. Reikia plano chorvedžiams ruošti ir jais aprūpinti kolonijas, kuriose chorai turėtų sąlygų veikti. 5. Reikėtų vienos stipresnės lietuviškų gaidų leidyklos; tas pareigas galėtų plačiau apimti LB Kultūros fondas. 6. Neatidėliojant reikalingas visuomeninis apiforminimas ir rūpinimasis Lietuvių Muzikologijos Archyvo. 7. Pasireiškusius talentus reikėtų skatinti eiti profesiniu keliu ir juos materialiai remti. 8. Susvyravus bet kurio plačiau pasireiškusio organizuoto vieneto egzistencijos pagrindams, turi įsikišti ir padėti išsilaikyti centrinės lietuvių visuomeninio gyvenimo institucijos. 9. Prie Lietuvių Bendruomenės centro valdybos ar jos padalinių turi būti sudaryta meno taryba, kurioje būtų atstovaujama ir muzikos sritis.5)

Pravartu būtų Vl. Jakubėno pareikštas mintis plačiau aptarti. Ne

šiame, jo kūrybos apžvalgai paskirtame straipsnyje, o visuomenėje, prie stalo susėdus įvairiems – muzikos, dailės, literatūros irįvairių kitų menų bei teisės, politinių mokslų – *profesionalams.*

Vl. Jakubėno rašiniai turėjo ne tik visuomeninę reikšmę. Jie buvo pavyzdingi minties konkretumo, erudicijos, gražios kalbos atžvilgiu. Tiesa, pastarojoje pasitaikė žodžių, kurie dabartinėje kalboje nebevartojami. Tačiau vargu, ar suskaičiuotume iki penkių lietuvių muzikologų, sugebėjusių iškalbingiau už Vl. Jakubėną apginti profesinius muziko principus ir gimtosios tautos kultūrinį prestižą nuo mados, provincialios puikybės ar politinio pataikavimo.

Nedaug muzikos istorijoje rasime pavyzdžių, kai muzikos kritikas buvo ir geras kompozitorius. Plačiau nesigilinant į enciklopedinius žinynus, palyginamai tiktų panašaus laikotarpio ir visuomeninės kultūrinės aplinkos muziko Janis Zalitis (1884–1943) asmenybė, kaip aktyvaus latvių muzikos kritiko ir impresionistinių polinkių kompozitoriaus.

Prof. Vl. Jakubėno Fortepijono studijos mokinių rečitalis 1973. VI. 8 d.

Paklaustas apie savo kūrybą, Vl. Jakubėnas visuomet pabrėždavo esąs nuosaikaus modernumo krypties šalininkas, nors buvo susipažinęs ir toleravo kraštutiniausias komponavimo priemones. Prieškarinėje Lietuvoje jis buvo pradėjęs garsėti kaip simfonistas ir, galimas daiktas, šioje srityje būtų daug pasiekęs. XX a. pirmoje pusėje Europoje dar kles-

tėjo stambus, vėlyvojo romantizmo dvasia dvelkiančios simfonijos žanras. Nuo savo pirmtakų jis skyrėsi tiek sutirštinta koncepcija, tiek įvairių harmoninių naujadarų gausumu. Kiekvienoje kompozicinėje mokykloje (o ypač tautiniu atžvilgiu jaunoje jos grandyje) atsirasdavo pasekėjų, tęsiančių G. Mahler'io, R. Strauss'o, A. Bruckner'io simfonizmo tradicijas.

Vl. Jakubėnas, kaip kompozitorius ieškojo panašios stilistinės alternatyvos. Galimas daiktas, todėl, kad ji palyginti lengvai padeda išspręsti kompozitoriui labai rūpėjusią tautiškumo problemą, nes yra tartum atvira liaudies muzikos elementų (kartais itin žanrinių) įvedimui. Iš kitos pusės, Vl. Jakubėno talentas ypač stipriai krypo į dramatizuotos lyrikos, švelnios ekstazės pasaulį, kas taip pat sutapo su aukščiau minėtosios srovės estetika. Panašiais šaltiniais pasirėmusi suomių (J. Sibelius), estų (E. Tubin), latvių (J. Ivanovs), rusų (D. Šostakovič) simfoninė muzika sudaro labai įspūdingą XX a. stilistikos šaką, paskutinę, atvirai "pripažinusią" savyje romantizmo genetinį ryšį.

Trys Vl. Jakubėno simfonijos (I - 1932, II - 1939, III - 1942) gali būti priskirtinos minėtajai kūrybos krypčiai ir vertintinos kaip vienos iš sėkmingiausių bandymų simfoninėje ketvirtojo dešimtmečio lietuvių muzikoje. "Tame laikotarpyje Jakubėnas pilnai atrado save, - rašė jo kolega ir kūrinių dirigentas J. Kačinskas, - subrandinęs savo individualų stilių harmonijoje ir meliodijoje. Pridėjus jo didelius sugebėjimus instrumentacijoje, lietuvių kompozitorių šeima susilaukė stambaus kalibro kūrėjo, kuris paliko reikšmingus pėdsakus tolimenei lietuvių simfoninės muzikos plėtotei."6)

Žinia, dėl emigracijos, sovietinės okupacijos ir su ja susijusios tam tikros vystymosi specifikos Lietuvoje dar ir dabar žiojėja istorinis plyšys - "ilgos", ne ultramoderniškos Jakubėno simfonijos (beje, nestudijavus partitūrų, nes jos neišspausdintos) yra lyg ir pamirštos. Tikėkimės, kad neilgam. Tuo labiau, jog prieškariniame Vl. Jakubėno kūrybos laikotarpyje pasireiškę bruožai vėliau išliko mažai pakitę. Be to, simfoninės ir kamerinės muzikos žanre beveik visa kūryba priklauso Lietuvos periodui. Joje savotiškai jungiasi skriabiniškai spalvinga harmonija ir impresionistiškai fragmentiška melodika, išreikšti romatizmui būdinga konstruktyvine visuma. Svarbiausia, kas suteikia šiai muzikai žavumo (turiu galvoje "Du vaizdelius" op. 2 Nr. 1, 2, abi Rapsodijas, "Pasaką" fortepijonui; romansus balsui su fortepijonu bei, dažniausiai lyrinius, simfoninės muzikos fragmentus) yra lengvai apčiuopiamas tautiškumo elementas ir talentu paženklinta lyrinė įtampa.

Išeivijos periodo kūriniuose autoriaus dvasinis paveikslas tartum "sustingsta", labai aštriai koncentruojasi į vieninitelę - tėvynės ilgesio temą. Kūrybos kelio pradžioje susiformavusi muzikinė išraiška tampa asketiška. Kompozitorius daugiau rašo choro ir solo dainas, subalsuoja lietuvių evangelikų liaudies giesmes, jų pagrindu taip pat sukuria dvi kantatas - "Prisikėlimo kantatą" mišriam chorui, solistų kvartetui ir fortepijonui (1970) ir "Pranaše Didis" sopranui, baritonui, chorui ir fortepijonui (1971). Ateitininkų sendraugių užsakymu prof. S. Šalkauskio mirties sukaktuvėms parašo kantatą "De Profundis" mišriam chorui su fortepijonu (arba vargonais) (1966, orkestruota 1972) B. Brazdžionio žodžiais. Keletą kartų Vl. Jakubėnas grįžta prie Lietuvoje sukurtos muzikos ir iš pagrindų ją praplečia ar perdirba. Kūrybos penkiasdešimtmečio proga įvykusiame koncerte buvo atlikti du tokie kūriniai - poema orkestrui, chorui ir solistų kvartetui "Mano pasaulis" V. Putino žodžiais (a capella 1944, perdirbta - 1958) ir orkestrinė siuita "Miško šventė", sukurta iš baleto "Vaivos juosta" (1952).

Vl. Jakubėno kūryba, palyginus su kitų išeivijos kompozitorių muzika, buvo dažnai atliekama tiek amerikiečių, tiek lietuvių bendruomenės koncertuose. Tačiau savoms vokalinėms jėgoms slūgstant, profesinių chorų pajėgumui silpnėjant, čia ji pradedama užmiršti. Tikrasis kompozitoriaus kūrinių grįžimas į gyvenimą prasidės tada, kai bus išspausdinta pilnavertė Vl. Jakubėno kūrybos *antologija* (beje, jos *būtinos* ir kitų išeivijos kompozitorių kūrinių, ypač tokių kaip V. Bacevičiaus, J. Gaidelio, J. Švedo bei šiais metais tėvynėje pagerbto J. Kačinsko). Tiesa, prieškariniais arba karo metais yra išspausdinti beveik visi reikšmingiausi Jakubėno kameriniai instrumentiniai kūriniai (išskyrus styginį kvartetą), vėliau apie pusę - originalių dainų balsui su fortepijonu (iš kurių trečdalis išspausdinta po du kartus), ypač noriai buvo imamos spausdinti lietuvių liaudies dainų harmonizuotės (išspausdinta daugiau kaip du trečdaliai muzikos). Tačiau bažnytinė muzika, kūriniai simfoniniam orkestrui - proporcijų ir vertės atžvilgiu beveik svarbiausioji Vl. Jakubėno kūrybos dalis - tebėra rankraščiuose.

Visa tai kada nors sugrįš į akademinę lietuvių muzikos istoriją kaip pavyzdys savito intelektualinio nusistatymo, tvirtai susieto su tradicija, tautos menu ir gimtosios žemės ilgesiu.

LITERATŪRA:

1. Iniciatorium buvo prof. V. Landsbergis.
2. "Lietuvių emigracijos aktingumas simfoninės muzikos srityje" bei "Lietuviai emigrantai ir opera" ir šių tekstų versijai anglų kalba "Li-

thuanian and Music".
3. Svarbiausia - emigranto tema. - Akiračiai, 1973. X.
4. Pasiruošimas, pašaukimas ar tautinė pareiga? Žurnalistika. Chicago: Draugas, 1974, p. 131.
5. Muzikos Žinios, 1968 Nr. 1-2.
6. J. Kačinskas: Kompozitoriaus Vlado Jakubėno kūrybinio gyvenimo apžvalga. (Paskaita, skaityta 1975 gruodžio 13 New Yorke) - Muzikos žinios, 1975 Nr. 4.

1992 birželio 26

* * *

Irena Skomskienė

JAKUBĖNO GIESMĖS

"Lietuvių evangelikų giesmės sudaro ypatingą reiškinį pasaulinės muzikos lobyne. Jų melodijos skiriasi nuo įprastinių protestantų choralų savo tautiniu savitumu"

Vladas Jakubėnas

Šiemet sueina 88-as pavasaris, kai gimė lietuvių išeivijos kompozitorius, pianistas, muzikos kritikas ir muzikologas Vladas Jakubėnas (1904-1976).

Netruks ateiti diena, kai po bažnyčios skliautais aidės kantatos "Pranaše didis", "De Profundis" (pagal B. Brazdžionio išverstą Bibliją, 1966), "Prisikėlimo kantata" bei daugybė nuostabių motetų. O koncertų salėse - kaip ir prieškariniame Kaune - skambės visos trys Vlado Jakubėno simfonijos, kamerinė bei vokalinė jo muzika...

Jo tėvas Povilas Jakubėnas, kunigavęs Biržų evangelikų reformatų bažnyčioje 1900-1925 m., vėliau Kaune, Universiteto teologijos fakulteto profesorius (1926-1936) ir evangelikų reformatų bažnyčios generalinis superintendentas, laikraščio "Sėjėjas" redaktorius, - savo intelektu, rimtimi ir darbštumu bei patriotiškumu imponavo visiems, kas jį pažinojo. Taigi nenuostabu, kad šių Dievo dovanų netrūko ir jo vaikams.

Baigęs Kauno "Aušros" berniukų gimaziją ir Naujalio muzikos mokyką, V. Jakubėnas išvyko studijuoti į Rygos konservatoriją (1924-1928), kurią baigęs, surengė autorinį koncertą Kaune. Čia jis pasirodė ir kaip kompozitorius, ir kaip pianistas, pats atlikęs savo kūrinius. Po tolesnių

Prof. Vl.. Jakubėnas su jo harmonizuota giesme. Iš kairės: choro dirigentas J. Lampsatis, komp. Vl. Jakubėnas, kun. S. Neimanas ir kun. A. Trakis

studijų Berlyne (1928–1932) V. Jakubėnas grįžo į Kauną ir dirbo pedagoginį darbą Konservatorijoje (iki 1943 m.), buvo dienraščio "Lietuvos Aidas" nuolatinis muzikos apžvalgininkas, kritikas (1932–1939).

Kaip kūrėjui, jam buvo artimas impresionizmas. Tačiau – kas esmingiausia – jis nusilenkė tik novatoriškumui, bet ne meno deformacijai. Jo dvasinis atsparumas puikiai atlaikė visokių "izmų" įtaką. V. Jakubėnas išlaikė savo estetinę poziciją ir neatsižadėjo tautinių meno tradicijų, taip pat nepasmerkė ir romantinio stiliaus. Tai rodo jo vėlesni kūriniai (2-ji rapsodija fortepijonui, serenada violončelei su fortepijonu, solinės ir chorinės dainos). Sugrįžimas prie paprastesnių muzikos išraiškos priemonių užtikrino jo kūriniams kelią į koncertų sales.

Vienas ryškiausių pavyzdžių, rodančių, kaip puikiai V. Jakubėnas derino novatoriškumą su liaudiškumu, yra jo 2-ji simfonija. Kad ir labai moderniška, ji kartu buvo ir lietuviška, nes svetimos gaidos neužgožė vyraujančių nacionalinių melodijų.

Puoselėdamas Kaune kamerinę muziką, jis rūpinosi Konservatorijos styginio kvarteto likimu. Jį nudžiugino radiofono orkestro laimėjimai ir tai, kad opera tapo mūsų meno šventove. Kompozitorius nerimavo dėl V. Kudirkos simfoninio orkestro bankroto: "Mūsų Kaunas išlaiko 10 kinų. Ir nejau neatsiras tiek jautrių, kultūringų žmonių, kurie pa-

remtų kur kas svarbesnį mūsų Tautos garbei ir kultūrai - V. Kudirkos orkestrą?" ("Rytas", 1934. XII. 15)

Dirbdamas "Lietuvos aide" muzikos apžvalgininku, jis gana objektyviai vertino atlikėjų ir publikos santykius, kritikavo gastrolierių pomėgį, pamirštant savus talentus. Kaip žurnalistas muzikas, jis ne kartą kreipėsi į visuomenę, ragindamas palaikyti koncertinių draugijų veiklą, neleisti joms bankrutuoti, nes tai neigiamai paveiktų Lietuvos koncertinio gyvenimo raidą.

Visur jis suspėjo, visur paliko kūrybiškos veiklos pėdsakų, kurie, deliam mūsų apmaudui, - mažai žinomi dabartinei Lietuvos visuomenei, netgi Kauno miestui, kuriame 1940 m. buvo pradėtas statyti V. Jakubėno baletas "Perkūnas, Vaiva ir Straublys". Deja, baletas liko tik klavyre. Mano nuomone, šią skolą V. Jakubėnui Kaunas galėtų greit sugrąžinti.

Gyvendamas Čikagoje, V. Jakubėnas daug metų dirbo vargonininku lietuvių evangelikų liuteronų Ziono bažnyčioje, harmonizavo daug giesmių Tėviškės parapijos chorui, kuris ir giedojo, palydint V. Jakubėną į amžino poilsio vietą. Laimė, kad Jono Karvelio Prekybos namai Čikagoje, dar esant gyvam kompozitoriui, yra išleidę pora plokštelių su harmonizuotomis evangelikų giesmėmis. Šios giesmės religinę evangelikų lietuvių muziką įjungia į pasaulinės bažnytinės muzikos kontekstą. Tai ne vienos mokslinės konferencijos disertacijos tema, o dar svarbiau - tobulina mūsų dvasią.

"Naujasis Dienovidis" 1992. V. 22-29.

*

* *

KOMP. VLADO JAKUBĖNO 15-KOS METŲ MIRTIES SUKAKTIES MINĖJIMAS ČIKAGOJE

1991 m. gruodžio mėn. 8 d. Čikagoje ev. liuteronų "Tėviškės" bažnyčioje buvo iškilmingai paminėta kompozitoriaus Vlado Jakubėno 15-kos metų mirties sukaktis.

Meninę dalį atliko vietinis Jurgio Lampsačio vadovaujamas bažnyčios choras, sugiedojęs velionio Vl. Jakubėno harmonizuotas giesmes papalydint pianinu viešniai iš Vilniaus muz. Loretai Venclauskienei.

Platesnio masto komp. Vlado Jakubėno mirties sukakties minėjimas skirtas lietuviškai visuomenei vyko Čikagos Jaunimo Centre gausiai dalyvaujant publikai.

"Tėviškės" ev. liut. bažnyčioje minint komp. Vl. Jakubėno 15-kos metų mirties sukaktį gieda J. Lampsačio diriguojamas choras, akomponuojant L. Venclauskienei

*

Edvardas Šulaitis

KOMP. VLADAS JAKUBĖNAS GRĮŽO Į LIETUVĄ

Prieš daugiau negu 15 metų Čikagoje miręs ir čia palaidotas žymusis Lietuvos ir išeivijos kompozitorius Vladas Jakubėnas, kurio kūryba ilgą laiką buvo išguita iš jo tėvynės, jau pradeda vėl atgauti ten savo teises.

1991 m. vasarą, įsteigus Čikagoje veikiančios komp. Vl. Jakubėno draugijos skyrių Vilniuje, buvo pradėtas šio, per eilę dešimtmečių Lietuvoje beveik užmiršto kompozitoriaus kūrinių populiarinimas. Tada įsteigtas skyrius su veikliomis darbuotojomis - muzikologe Rita Nomicaitė ir muzike Irena Skomskiene su savo talkininkais plačiai įsijungė į šį darbą.

Jau pernai gruodžio mėnesį Biržuose buvo paminėta kompozitoriaus Jakubėno 15 metų mirties sukaktis. Buvo įsteigta Vl. Jakubėno vardo premija už geriausią kritikos straipsnį, kuri praėjusią žiemą buvo į-

teikta Vilniaus Kompozitorių namuose įvykusiame Vl. Jakubėno minėjime ir ji atiteko Audronei Žiūraitytei.

Šį pavasarį man pačiam teko dalyvauti dviejuose renginiuose, kuriuose buvo plačiai paminėtas komp. Vl. Jakubėnas. Vienas iš jų buvo Vl. Jakubėno memorialinės lentos atidengimas. Tai, turbūt, buvo pirmas kartas Kaune, kada tokiu būdu buvo pagerbtas išeivijoje gyvenęs ir miręs kultūros veikėjas. Pati lenta tikrai graži, reprezentacinė ir ją sukūrė žinomas skulptorius V. Žirgulis. Prie šios lentos susirinkusiems teko kalbėti ir man, kaip komp. Vl. Jakubėno Čikagoje draugijos pirmininkui. Čia žodžius tarė Kauno kompozitoriai A. Kubiliūnas, V. Šimkus ir kiti, kurie vėliau dar plačiau pasidalino prisiminimais apie komp. Vl. Jakubėną ir Kauno menininkų rūmuose. Čia dalyvavo ir buvęs Vl. Jaku-

Čikagos komp. Vlado Jakubėno d-jos pirmininkas Edv. Šulaitis Kaune prie reklaminės lentos

bėno mokinys muz. B. Mačikėnas, A. Balčiauskienė, kompozitoriaus pusbrolis Povilas su šeimos nariais ir daugelis kitų.

Taip pat yra pažymėtina birželio 13 d. įvykusi išvyka į Biržus - Vl. Jakubėno gimtinę, kurią suorganizavo draugijos Vilniaus skyrius.

Biržų vaikų muzikos mokykloje svečių iš Vilniaus ir Čikagos laukė Biržų miesto merė Elena Bajoriūnienė, tos mokyklos direktorius Juozas

Puplauskis," Biržiečių žodžio" redaktorius Algirdas Butkevičius, Muziejaus direktorius Algirdas Baublys ir kiti. Čia vėl buvo pasikeista kalbomis, o man teko priimti gražią juostą su užrašu: "Ačiū už V. Jakubėno atminimo branginimą. Biržiečiai. 1992".

Panašiai kaip ir Kaune taip ir čia, buvo pasitarta dėl Vl. Jakubėno populiarinimo ir muz. J. Puplauskis sutiko būti draugijos atstovu Biržuose (tokiu atstovu Kaune pakviestas komp. V. Švedas, o KLaipėdoje - muz. D. Petrauskaitė).

Teko matyti komp. V. Jakubėno gimtąjį namą, prie kurio pernai buvo pritvirtinta memorialinė lenta. Aplankyta ir vietos evangelikų-reformatų bažnyčia, kurią aprodė kunigas R. Moras. Pabuvota ir Biržų krašto"Sėlos" muziejuje (jį aprodė direktorius Algirdas Baublys). Biržų merė E. Bajoriūnienė vietiniame restorane visiems svečiams iškėlė vaišes, o pabaigai - komp. Vl. Jakubėno gera pažįstama Aleksandra Balčiauskienė visus dar pavaišino savo namuose.

Reikia paminėti, jog apie šiuos įvykius (ypatingai apie pirmąjį) buvo plačiai rašyta Lietuvos spaudoje. Apie iškilmes Kaune žinią perdavė ELTA ir jos rašinį išspausdino kai kurie Lietuvos laikraščiai ir Čikagos "Draugas". Vl. Jakubėno kūrybos reikalu teko padaryti įrašą Lietuvos televizijos studijoje ir ši laida rudenį bus perduota per Lietuvos televiziją.

Apie abu renginius - Kaune ir Vilniuje duodame Vl. Jakubėno draugijos Lietuvoje darbuotojų - A. Balčiauskienės ir I. Skomskienės atskirus rašinėlius.

*
* *

Kazys Bradūnas

PASKUTINĖ GAIDA

Vladui Jakubėnui mirus

Paskutinė gaida nuskambėjo...
Ją išgirdo tik amžinybė
Ir staiga pavargusio kūrėjo
Didžiulė ramybė.

Jau nutilo smuikai pro ašaras
Ir užkimo fleitų balsai,
Pro melodijas nebeužrašomas,
Negirdėtas visai,
Lyg toly giesmė vakare
Nutilo Biržų giria...

Atsisveikinam ir palydim,
Įsiklausę kaip niekada:
Rojaus paukštė pragydo
Paskutine gaida.

"DRAUGAS"

* * *

A. Balčiauskienė

ŠVIESUS KOMOPZITORIAUS, PROFESORIAUS VLADO JAKUBĖNO PRISIMINIMAS *

Nusileido tamsa į tolybes
bežvelgiančias vis
Piligrimo akis . . .
Ir šviesusis pasaulis sutemo.
Jo žingsniai sustojo –
Jo troškimai užgeso,
Kuriems savo jėgas jisai paaukojo.
Tik paliko jų vaisiai,
Kuriais jis gyvenimą savo dabino
Ir kuriais jis papildė
Tautos ir žmonijos lobyną.

Tai posmas iš poeto, dailininko, biržiečio Jokūbo Dagio eilėraščio "Nusileido tamsa", skirto muzikui Vladui Jakubėnui mirus.

Ypatinga pagarba tenka tokiems žmonėms, kurie, pasižymėję atliktais gerais darbais, savo vardus palieka gyvenimo knygose.

1991 m. gruodžio mėn. 13 d. sukanka 15 metų nuo kompozitoriaus Vlado mirties. Jis mirė netikėtai, važiuodamas į muzikos pamoką Čikagoje, būdamas 72 metų amžiaus.

Prisimenant kompozitorių, profesorių Vladą Jakubėną negalima nepaminėti ir jo garbingos šeimos, iš kurios jis yra kilęs.

Švelni, muzikali motina Halina Lapinskaitė – Jakubėnienė, kilusi iš labai senos reformatų bajorų giminės, apdovanojo savo sūnų muzikiniais gabumais.

Tvirtų principų, neišsemiamos energijos, mėgstantis tvarką, nuoširdus Biržų ev. reformatų klebonas. skelbiantis žmonėms didžiųjų reformatorių idėjas lietuvio lūpomis ir lietuvio jausmais, buvo jo tėvas Povilas Jakubėnas, gimęs 1871 m. 04 11 Vaitkūnų km., Biržų apskr. Šiemet sukako 120 metų nuo jo gimimo. Baigęs Dorpato universitete teologijos studijas, dar metus gilino studijas Vokietijoje, Erlangeno universitete.

Buvo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakulteto dekanas, teologijos daktaras, generalinis superintendentas, 3-jų tomų veikalo "Bažnyčios istorija" (senųjų amžių, viduramžių, naujųjų amžių), daugybės straipsnių autorius, Biržų kalendoriaus leidėjas, laikraštėlio "Sė-

jėjas" leidėjas ir redaktorius. Spaudos draudimo metu lietuviškų raštų platintojas, kuriam rūpėjo žmonių gerbūvis, jų švietimas. Jo pastangų dėka įkurta caro laikais Biržų vidurinė mokykla, išaugusi į gimaziją, davusi daug inteligentinių jėgų.

Tautiniame gyvenime reiškėsi kaip atgimstančios Lietuvos sūnus, lietuviškos sąmonės žadintojas. Todėl Lietuvos valstybės Prezidento buvo apdovanotas visa eile ordinų, tame tarpe ir Gedimino ordinu II laipsnio.

Tvirtumas ir entuziazmas darniai jungėsi su vidujiniu linksmumu, plačiausia tolerancija. Jis sugebėjo gražiai, pavyzdingai gyventi. Visa tai turėjo didelės įtakos jo šeimai - sūnui Vladui ir dukrai Halinai, poniai Dilienei, ev. reformatų superintendento kunigo Povilo Dilio žmonai, šiuo metu gyvenantiems Čikagoje.

Vladas Jakubėnas 1928 metais baigęs Rygos konservatorijos kompozicijos skyrių, įstojo į Berlyno Aukštąją Muzikos Akademiją, kompozicijos fakultetą, kurį 1932 m. baigė ir grįžęs į Kauną dirbo Kauno Konservatorijoje.

Profesorius Vladas Jakubėnas buvo ne vien tik muzikos kūrėjas. Jis taip pat buvo pianistas, koncertinis akomponiatorius, koncertų organizatorius, pedagogas, muzikos kritikas, žurnalistas. Aukštos kultūros profesorius buvo švyturys savo studentams, kuriuos mokė surasti muzikoje slypintį grožį.

Su kompozitoriumi, profesoriumi Vladu Jakubėnu susipažinau 1942 m. Kaune. Jis artimai bendravo su kun. A. Balčiausku, tuomet buvusiu mano sužadėtiniu. Profesorių su žmona pakvietėme dalyvauti mūsų vestuvėse. Jie mielai kvietimą priėmė ir vestuvėse dalyvavo. Po to sekė mūsų vizitas pas profesorių. Čia sutikome apsilankiusį Kauno Operos teatro dirigentą Vytautą Marijošių, mums gerai visiems žinomo dainininko Romano Marijošiaus brolį. Gerbiamas profesorius ir jo žmona, jautrios sielos ponia Olga, būdami labai malonūs žmonės, mokėjo sudaryti tokią jaukią aplinkos atmosferą, kad ir pirmą kartą apsilankius pas juos, jauteisi taip, kad būtum su šiais žmonėmis jau seniai pažįstamas. Kokie mes visi tada buvome jauni, linksmi ir laimingi!

Lieknas, aukšto ūgio, linksmo veido, gerų akių atviru žvilgsniu, švelnaus būdo, plačios erudicijos kompozitorius mėgo juokauti. Nemėgo ginčytis, niekam nepataikavo, visada sakė tiesą. Buvo religingas, ištikimas savo evangeliškos bažnyčios auklėjimui, paklusnus laiko tėkmei, gyvenimo dėsniams ir labai kantrus.

Anot jo, gyvenimas eina pagal Akščiausiojo santvarką ir joje žmogus turi savo vietą. Todėl svarbu savyje ieškoti teisybės, siekti vidujinės ra-

Kompozitorius Vl. Jakubėnas 1970 metais

mybės per tai, ką su savimi atsinešei gimdamas – per muziką, meną, kūrybą, studijas ir t.t. Jis mėgdavo cituoti vokišką priežodį: "Reich bleiben und reif werden" ("Švariu išlikti ir tapti brandžiu").

Ponia Olga Jakubėnienė aplankė mus 1943 metais, jau persikėlusius gyventi į Biržus. Labai gaila, kad audringi 1944 metai mus perskyrė. Vieni likome Lietuvoje, kiti iškeliavo svetur.

Karo audra nesugriovė mūrinės ev. reformatų klebonijos Biržuose, Širvėnos ežero pakrantėje, kurioje 1904. V. 15 d. gimė, augo, brendo, kūrė kompozitorius Vladas Jakubėnas. Šiandien aplinka labai apleista, nes klebonija 1949 m. tapo valdžios nuosavybė. Tačiau atėjus prie šio namo, prie kurio sienos šiandien pritvirtinta memorialinė lenta, nejučia apima toks jausmas, tartum jauti gyvą dvasią tų žmonių, kurie kadaise čia pavyzdingai gyveno, skleisdami aplinkui gėrį, grožį, šviesą, džiaugsmą, meilę, mokslą, ištikimybę, sąžiningumą, teisingumą, tvarką, ką vienu žodžiu vadiname – *kultūra.*

Atliekami kompozitoriaus Vlado Jakubėno muzikos kūriniai, dainuojamos dainos byloja apie tai, kad tokie žmonės nemiršta. Jie liko gyvi, nors kūnas ir išnyko!

* * *

* Paskaita skaityta 1991m. gruodžio 13 d. Biržų pilies salėje koncerto metu, skirto kompozitoriaus Vlado Jakubėno 15-kos metų mirties sukaktuvių proga.

* * *

Irena Skomskienė

KAUNE PAGERBĖ KOMPOZITORIAUS VLADO JAKUBĖNO ATMINIMĄ

Prof. komp. Vlado Jakubėno pagerbimo iniciatoriai Kaune prie memorialinės lentos: A. Dagytė, R. Nomicaitė, I. Skomskienė, E. Šulaitis, P. Jakubėnas ir dvi kompozitoriaus giminietės

Suėjo 88-tas pavasaris nuo kompozitoriaus Vlado Jakubėno (1904-1976) gimimo dienos, kuri buvo atžymėta Kaune gegužės 27 d.

Iškilmės prasidėjo memorialinės lentos atidengimu prie namo, kur 1939-1944 metais gyveno Vladas Jakubėnas (A. Mickevičiaus 45). Skulptorius A. Žirgulis sukūrė memorialinę lentą. Tam lėšų parūpino Jakubėno darugija Chicagoje. Šiose iškilmėse dalyvavo ir kalbėjo tos draugijos pirmininkas Edvardas Šulaitis.

2 1952

MŪSŲ SPARNAI

ŠVENTASIS RAŠTAS

LIETUVIŲ EVANGELIKŲ REFORMATŲ

ŽURNALAS

Iškilmingą ceremoniją pratęsė pamaldos liuteronų bažnyčioje, vadovaujant kun. Juliui Norvilai. Muzikas Jakubėnas vargonavo ten jaunystėje. Dabar šiais vargonais Bacho preliudijas grojo Kauno J. Gruodžio muzikos mokyklos dėstytoja Virginija Daugirdienė, o maldų intarpuose jai talkino solistas A. Malikėnas, atlikęs Schuberto "Tu esi ramybėje" ir Bizet "Agnus Dei".

Kompozitorius A. Kubiliūnas, Kompozitorių Sąjungos Kauno sk. pirmininkas ir šio renginio organizatorius pradžiai parinko ne kalbą, o Jakubėno kūrinį "Miško šokį" iš baleto "Vaivos juosta". Paskambino jį Virginija Daugirdienė. Šis baletas būtų Kaune išvydęs rampos šviesą 1943-1944, deja, karas pasmerkė šį kūrinį užkonservuoti klavyre.

Prisiminimų apie kompozitorių vakare kalbėjo jį pažinoję: biržietė A. Balčiauskienė, buvęs jo mokinys A. Mačikėnas, kompozitoriaus brolis Povilas Jakubėnas, kuriam buvo lemta išlydėti Vladą iš Kauno visam laikui.

Visų kalbėtojų prisiminimus papildė iš Chicagos atvežta vaizdo juosta apie Jakubėno kūrybinį kelią, jam gyvenant Amerikoje.

Gyvo kūrėjo komentaras apie savo muziką bei tos muzikos įrašų fragmentai - buvo pati betarpiškiausia pažintis su kompozitoriaus asmenybe, padariusia neišdildomą įspūdį visiems vakaro dalyviams.

Kauno kompozitoriai: A. Kubiliūnas, A. Bartulis, V. Švedas apgailestavo, kad neturėjo galimybės susipažinti su Vlado Jakubėno kūryba ištisai, pavartyti jo veikalų partitūrų, pasirūpinti baleto "Vaivos juosta" klavyro orkestruote ir t.t.

Taigi, Jakubėno d-jos pirmininkas Šulaitis, užmezgęs artimą ryšį su kompozitoriais Lietuvoje, jau yra įpareigotas daugeliui konkrečių darbų, kurie netrukus įjungs Jakubėno kūrybą į šiuolaikinės Lietuvos gyvenimo kontekstą.

To visiems palinkėjo ir iškilmėse dalyvavęs Sąjūdžio Kauno sk. deputatas Jonas Daugėla. Žinodamas Kauno m. kultūrai vadovaujančių pareigūnų abejingumą tiesioginėms savo pareigoms, deputatas taip pat prisidės prie kompozitoriaus Jakubėno Kaune deramo atminties įamžinimo. Pradžia jau padaryta.

Birželio 13 d. komp. Jakubėnas buvo prisimintas jo gimtinėje - Biržuose, kur biržiečiai pagerbė savo žymųjį žemietį.

"Darbininkas" 1992.VI.19.

* * *

Žmonės talentus kankina, kad paskui dievintų. *Irena Jašinskaitė*

*

Irena Skomskienė

VIZITAS KOMP. VLADO JAKUBĖNO GIMTINĖJE BIRŽUOSE

1992 m. birželio 13 d. svečias iš Čikagos - Vlado Jakubėno draugijos prezidentas Edvardas Šulaitis lankėsi Biržuose.

Svečiui buvo ne tik įdomu pamatyti tą nuošalų Lietuvos kampelį, kur prabėgo kompozitoriaus vaikystė ir jaunystė, bet buvo malonu ir pajusti, kad Vladas Jakubėnas - Biržuose nepamirštas; prie jo gimtojo namo (evangelikų-reformatų klebonija) ąžuolinė memorialinė lenta, skirta šiam kompozitoriui, o svarbiausia, - biržiečiai puoselėja idėją - šį pastatą paversti Vlado Jakubėno memorialiniu namu - muziejumi. Žinoma, tai yra sudėtinga, nes nėr kur iškelti čia gyvenančių šeimų, kadangi Biržuose seniai nėr jokių statybų. Bet šių problemų negalima priešpastatyti Biržų kultūrinei atminčiai. Gražu, kad taip galvoja savivaldybės merė Elena Bajoriūnienė, supažindinusi svečią su Biržų miestu, jo dabartimi ir ateities planais, o muziejaus direktorius A. Baublys- su Biržų praeitimi ir istorija, eksponuojama renesansinės pilies salėse. Čia bus skirta daug vietos ir naujiems eksponatams - archyvinės medžiagos kopijoms apie Vladą Jakubėną. Juos padovanojo Vlado Jakubėno d-jos Vilniaus skyrius, įsigijęs artimus kolegas - Biržų skyrių, kuriam vadovaus Muzikos m-los direktorius Juozas Puplauskis.

(Bus daugiau)

Algirdas M. Budreckis

"RECESSUS GENERALINIS' IR PRŪSŲ LIETUVIŲ RAŠTAS

XVII amžiuje Prūsijos kunigaikštijoje, šalia vokiečių ir lenkų, šiaurinėje ir rytinėje dalyje, iš 300.000 gyventojų, dauguma buvo lietuvninkai būrai. Danielius Kleinas savo "Kompendiumo" pratarmėje nurodo, kad prieš XVII a. vidurį, lietuvių kalba buvo vartojama Įsruties, Ragainės, Tilžės, Klaipėdos, Labguvos ir kai kur Tepluvos valščiuose, tai pat pirklių ir kai kurių kitų žmonių pačioje sostinėje Karaliaučiuje (žr. "Pirmoji lietuvių kalbos gramatika, 1653 metai"). Dėl nepalankių kultūrinių sąlygų XVII a. daugiau kaip ketvirtį šimtmečio truko "badmetis" lietuvių raštijos Prūsijoje: nuo J. Rėzos psalmyno ("Psalteras Dowido") 1625 m. iki D. Kleino gramatikos ("Gramatica Litvanica") 1653 m. čia nebuvo išleista nei vienos knygos lietuvių kalba!

Padėtį dar labiau apsunkino aplinkybė, jog lietuvių kalbos nemokantys vokiečiai buvo ne tik dvasininkai, bet ir valdžios, teismo institucijų, ypač aukštesniųjų, pareigūnai - amtmonai. Danielius Kleinas neatsitiktinai minėtoje gramatikos pratarmėje nurodė, kad lietuvių kalba "mokėti reikia ne vien studentams, kunigams ir kitiems mokytiems žmonėms lietuviškose vietose" bet ir "tiems, kurie su lietuviais bendrauja juos valdo ir teisia" (žr. J. Kruopas, red. "Pirmoji lietuvių kalbos gramatika", Vilnius, 1957, p.531).

Savo ruožtu vyko kova dėl lietuvių kalbos teisių: buvo reikalaujama, kad lietuviškų parapijų kunigai mokėtų lietuviškai. To pasėka ir pati Prūsijos valdžia buvo priversta daugiau rūpintis bažnyčios vietinių kunigų ir literatūrinių leidinių lietuvių kalba paruošimui. Liuteroniška Prūsijos valdžia buvo priversta išnagrinėti tikrąją protestantizmo padėtį lietuviškose parapijose. Brandenburgo kurfiurstas ir Prūsijos hercogas Jurgis Vilhelmas (1618 - 1640) sudarė autoritetingą vizitatorių ir komisarų komisiją, kuri, vietinių delegatų iš kiekvienos parapijos po du padedama, 1638 m. pravedė Prūsijos lietuviškų valsčių vizitaciją.

Šio kunigaikščio komisija ištyrė lietuviškų parapijų būklę ir savo įspūdžius apibendrino ir pasiūlymus pateikė 1639 m. išleistuose "Visuotiniuose nuostatuose", kurio dokumento pilnas pavadinimas vokiečių kalba buvo: "Racessus generalis der Kirchen - Visitation Insterburgischen und anderen Littawischen Embten in Herzogtums Preussen, Koenigsberg, de Anno 1639").

"Recessus generalis" pirmiausia nagrinėjo grynai konfesinius protestantiškus dalykus, draudė senųjų papročių laikymasi (pagonybę), numatė bausmes už bažnyčios nelankymą, darbą per šventes. Jame keliami praktiniai protestantizmo platinimo klausimai: religinės literatūros lietuvių kalba paruošimas bei leidimas, pamokslininkų lietuviškoms parapijoms pamainos ugdymas. Itin svarbių duomenų teikė skyrius "Von Huelffmitteln zur Erlernung" (Apie pagelbines mokymo priemones). Tame skyriuje nurodoma, kad lietuvių valsčiuose mažai atsiranda tėvų, kurie savo vaikus, gerai mokančius lietuviškai, leistų studijuoti, kad artimiausiu laiku būtų galima juos panaudoti bažnyčios ir mokyklos tarnyboje. Net pavyzdys nurodytas: visame Įsruties valsčiuje buvo tik keturi išėję mokslus mokytojai, o Karaliaučiaus akademijoje - tik vienas lietuvis studentas. Dėl to į lietuviškas parapijas skiriami asmenys iš "Prūsų žemės vokiškųjų vietų arba net iš Šventosios Romos Imperijos Vokietijos" yra priversti tos kalbos mokytis. Nėra geriau su lietuvių parapijų pamokslininkais. Pabrėžiama, kad "visi pamoksli-

ninkai yra mirtingi, o keli iš jų jau seni". Dėl to nurodomas ir pamokslininkų rengimo būdas. Tilžės elektorinėje mokykloje turėtų būti laikomas atskiras, lietuvių kalbą gerai mokantis ir prityręs mokytojas, kuris gerai išmokytų lietuvių kalbos dvidešimt, trisdešimt ar net daugiau berniukų, kilusių iš kunigų, miestelėnų arba lietuviškų šeimų, kad jie paskui galėtų gauti Karaliaučiuje stipendiją.

Prūsų valdžiai stengiant sustiprinti liuteronizmą lietuvių būrų tarpe, buvo priversta atkreipti rimtesnį dėmėsį į lietuvišką raštiją. Noromis nenoromis Prūsų valdžia ir bažnyčia matė, kad tiek pačios protestantiškos rašliavos pažanga, tiek ir lietuvių kalbos vartojimas bažnyčioje, mokykloje ir teisme darosi neįmanomas be specialių lietuvių kalbos mokymo priemonių. Tas ir sudarė pagrindą lietuvių kalbos žodynų, gramatikų ir kitų lietuviškų veikalų atsiradimui Prūsijoje.

Nors "Recessus generalis" buvo Prūsų valdžios prievartinis užmojis, jo reikšmė yra didelė. Literatūros kritikas istorikas J. Lebedys savo veikale "Senoji lietuvių literatūra" (Vilnius, 1978, p. 112) labai teisingai išvedė: "Šis potvarkis buvo atrama kovoje dėl lietuvių kalbos teisių, minimali sąlyga vėl pasirodyti lietuviškoms knygoms. Jis turėjo ir tą teigiamą reikšmę, jog ne vieną paskatino rašyti lietuvių kalbos gramatiką ar žodyną".

★★★

JACKAUS SONDOS-SONDECKIO ATSIMINIMAI

Iš 1918-1924 metų

(Pradžia M. S. nr. 61)

PIRMĄ KARTĄ BERLYNE

Į universitetą negalėjau įstoti, nes semestras buvo prasidėjęs. Kibau į vokiečių kalbą, uoliai lankiau operą, lietuvių studentų sueigas. Lietuvių studentų Berlyne jau 1920 m. buvo kelios dešimtys. Vėliau dar daugiau. Buvo įkurta net Vokietijos lietuvių studentų sąjunga, o lietuviai studentai socialistai turėjo net savo draugiją. Deja, neprisimenu jų vadovų.

Po karo iš Rusijos aukštųjų mokyklų sugrįžo geras būrys nebaigusių. Tikros aukštosios mokyklos Lietuvoje nebuvo. Teisybė, 1919 m. spalio m. 19 d. Kaune buvo įsteigti aukštieji kursai, bet tai tebuvo menkas universiteto pakaitalas, todėl visų norinčių baigti pradėtas studijas akys krypo į Vokietiją. Ji buvo arti, ten galėjai pasirinkti bet kokią mokyklą... Daug kas norėjo ten mokytis, bet palyginti mažam būriui tepavyko tą norą į-

Berlyno lietuvių studentų iškyla prie Wansee ežero 1920 m. vasarą. Dešinėj guli Antanas Vanagaitis, klūpoja: Juozas Augustaitis, Vincė Jonuškaitė, jų užpakaly Petras Karvelis, Pranas Gyžas, Juozas Sakalauskas, Sofija Laucevičiūtė, Sofija Orvydaitė, jų užpakaly vengrė ir dr. Jurgis Alekna (svečiai), Janina Mackevičiūtė, Piepolis ir Rozalija Mileikaitė. Stovi: Elena Jucevičiūtė, Edvardas Jatulis, Radušis, Sofija Lukauskaitė, Pijus Grajauskas, Viktorija Graurokaitė, Jackus Sondeckis, Juozas Pajaujis, X, Aleksandras Mačiūnas, Valteris Didžys ir Jonas Remeika.

vykdyti. Svarbiausia kliūtis - visų kišenės buvo lengvos. Valstybinių stipendijų buvo nedaug, nedaug tebuvo ir pajėgių tėvų. Taigi ir tų laimingųjų ištekliai buvo kuklūs, bet jų padėtis nebuvo blogesnė už vokiečių studentų. Daugelis buvo sugaišę su savo studijomis, vyresnio amžiaus, todėl čia pokštų nekrėtė, uoliai dėjo į savo galvas profesorių teikiamas žinias, stengėsi greičiau gauti diplomą ir grįžti į Lietuvą.

Pirmasis po karo pradėjęs studijuoti Berlyne buvo Pijus Grajauskas. Iš šiauliškių nuo 1919 m. rudens studijavo Stasys Kuzminskas, Sofija Orvydaitė, Rozalija Mileikaitė, Aleksandras Mačiūnas, Sofija Laucevičiūtė, Sofija Lukauskaitė, trys buvo iš Klaipėdos krašto, bet tik Valterio Didžio ir Prano Gyžo, mirusio net studijų nebaigus, pavardes beatsimenu.

Pavasario laukti nenusibodo. Gegužės mėn. 15 d. susirinko steigiamasis seimas, gegužės mėn. 22 d. buvo paskelbtas amnestijos įstatymas, o turbūt birželio mėnesį aš linksmas palikau Berlyną. Ir šį kartą važiavau veltui, nes vežiau užsienio reikalų ministerijai didelę dėžę, nežinodamas kas joje yra. Dėl jos turėjau daug vargo. Bagažu ją pasiųsti bijojau - gal joje yra kokia nors svarbi valstybinė paslaptis. Paimti su savim į kupę - nėra vietos. Teko laikyti koridoriuje man matomoj vietoj,

bet ir čia trukdė praeiviams. Konduktoriai nedavė ramybės. Aš visokiais būdais aiškinausi, kol galų gale pasiekėme Lietuvos rubežių. Nuo čia jau lengva buvo ir su konduktoriais susikalbėti.

SUSERGU ŠILTINE, GAUNU STIPEDIJĄ

Atsiskaitęs su užsienio reikalų ministerija, išdūmiau į Šiaulius. "Sietyno" redakcija jau kitaip susitvarkiusi - aš nuolat joje dirbti nebebuvau reikalingas, bet nenustojau žurnalui rašinėjęs iki pat jo uždarymo 1922 m. vėlyvą rudenį. Tų straipsnių rinkinį "Kame mūsų išganymas arba kas tai yra kooperacija" 1923 m. išleido "Kultūros" bendrovė. Viso labo "Sietyno" išėjo 56 numeriai.

Netrukus susirgau vidurių šiltine. Kur aš ją gavau, bala žino. Epidemijos, rodos, nebuvo... Ilgokai pagulėjau Šiaulių ligoninėje, kur mane gydė buvęs vokiečių karo gydytojas, vedęs lietuvaitę, pasilikęs Lietuvoj, rodos, Celler pavarde. Pasveikęs išvažiavau pas Vladimirą Zubovą, kuris gyveno Medemrodės dvare, Pakuršėj. Čia buvo idealios sąlygos stiprėti po sunkios ligos. Šeimininkai man labai geri, malonūs, oras grynas, didelis sodas, medžiai pilni vaisių. Kad turėčiau ką veikti, ir norėdamas mane "diplomatiškai" sušelpti, Zubovas paprašė išversti nebeatsimenu kažkokį rusų rašytojo Karolenkos kūrinį, rodos, atsiminimų dalį, kuriuose nebijota aštriai atsiliepti apie bolševikus.

Sugrįžęs į Šiaulius, kažką dirbinėjau Šiaulių apskrities vartotojų sąjungoje, kuri buvo įkurta 1919 m. rugpiūčio men. 15 d. Pradžioje ji turėjo 24 narius - vartotojų bendroves, vėliau tas skaičius pašoko iki 76. Sąjungos valdybos priešaky stovėjo jaunas, baigęs Berlyno komercijos institutą, didelės iniciatyvos vyras, gerai suprantąs kooperacijos reikšmę Jonas Fledžinskis, miręs 1965 m. Kai toks asmuo stovi organizacijos priešaky, jos veikla turi būti sekminga. Ne pėsti buvo ir kiti valdybos nariai, pvz., Venclauskis, Juozas Naujalis. Vis tai aukštų polėkių vyrai, geri organizatoriai, visuomeninkai.

To meto Šiaulių gyvenimo ir jaunos sąjungos veiklos sąlygoms pažinti panaudosiu jau minėtą "Kame mūsų išganymas arba kas tai yra kooperacija", kurią atsitiktinai nusipirkau Chicagoje 1950 metais.

Sąjungos pirmosios dienos buvo be galo sunkios: ji gimė, galima sakyti, didžiausiuose skausmuose ir, gali būti, todėl jai vėliau nebebuvo baisios jokios audros, kurios daužė mūsų kraštо, o drauge ir kooperacijos laivelį.

Sąjunga pradėjo dirbti teturėdama vos 30 tūkst. auksinų, bet ne tai

daugiausia kliudė jai dirbti. Ji kentė dėl įsiveržusių į mūsų kraštą bermontininkų, kurie tų metų spalio mėn. 9 d. pradėjo Šiauliuose šeimininkauti. Tada nutrūko ir susisiekimas su Kaunu bei Liepoja, ir tuo būdu žymiai pasunkėjo prekių gabenimas. Dar didesnė bėda buvo su jų lapkričio mėnesį išleistais pinigais. Niekas nenorėjo už juos parduoti, visi slėpė prekes. Kovodamas su tuo bermontininkų komendantas, uždraudė bet kurių prekių išvežimą iš Šiaulių miesto. Kelias dienas sąjunga dar buvo išgavusi leidimą pirkusioms Sąjungoje bendrovėms laisvai prekėms išvežti; bet lapkričio mėn. 12 d. ir tai buvo uždrausta, todėl ir Sąjungos darbas visai sustojo. Tokia padėtis truko visą mėnsį, t.y. kol gruodžio mėn. 7 d. tie atėjūnai apleido Šiaulius, o netrukus ir visą Lietuvą. Bet vis tiktai jie du kartu Sąjungą apiplėšė, padarydami jai apie 100 tūkst. auks. nuostolių. Tokiomis sąlygomis Sąjunga pradėjo darbą.

Taigi darbo sąlygos buvo tikrai žiaurios, bet Sąjungos vadovai jas įveikė, nes jie buvo idealistai, tikėję kooperacijos pranašumu, dideli optimistai, žemaitiškos stiprybės asmenys ir geri organizatoriai, todėl Sąjunga ir toliau plėtė savo veiklą.

Ji nuo pat pradžios žinojo, kad jos tikslas nėra vien tik parūpinti savo nariams - bendrovėms reikalingų, tada taip trūkstamų prekių kiek galima pigiausiomis kainomis. Ji tuoj susirūpino žemės ūkio produktų gamintojams padėti savo gaminius geresnėmis kainomis parduoti. Tuo tikslu ji pirmoji iš Lietuvos kooperatyvų pradėjo supirkti kiaušinius ir linus, mokėdama už juos daug brangiau (už kiaušinius net dvigubai); be to, tas prekes geriau užsieniui paruošdama. Lietuvos privatūs pirkliai, pripratę vietoje prie visokių apgaulių, nevengė jų ir prekiaudami su užsieniu. Kiaušiniai būdavo nešvarūs, į linų ryšulius įdėdavo akmenų. Tai negalėjo užsieny nekenkti tų prekių geram vardui ir jų kainai. Sąjunga vadovavosi visiškai kitu principu. Ji prekiavo švariai. Tai prisidėjo prie Lietuvos prekių gero vardo pakėlimo ir aukštesnės kainos. Tuo laimėjo visas kraštas. Privatūs pirkliai buvo verčiami mokėti aukštesnę kainą ir geriau prekes paruošti.

Sąjungos vadovai turėjo dar didesnių tikslų. Jie žinojo, kad mes daug ką perkame užsieny, ką galėtume patys pasigaminti iš savo krašto medžiagos. Taigi reikia susirūpinti sava pramone. Todėl buvo nutarta sudaryti pramonės fondą, į kurį nariai - vartotojų bendrovės skiria gryno pelno ne mažiau kaip 5% , o Sąjunga ne mažiau kaip 10 %.

Sąjunga iš pat pirmųjų dienų aiškiai suprato, kad jos tikslas ne vien prekybą vesti, nes jos steigiamasis susirinkimas pasisakė, kad "nuo švietimo ir kultūros darbo pareina ne tik bendra dvasinė, bet ir me-

džiaginė Lietuvos piliečių gerovė", todėl buvo kviečiama kurti prie vartotojų bendrovių švietimo kuopas, skirti tam reikalui lėšų, o Sąjungos pareiga tą darbą derinti ir padėti jį plačiau išvystyti.

Kaip jau minėjau, 1919 m. Sąjunga pradėjo leisti "Sietyną". Susirūpinta paruošti bendrovėms šviesių darbuotojų, kurie mokėtų ne tik gerai prekes svarstyti ir skaičiuoti, bet galėtų skleisti kooperacijos mintį. Tuo tikslu buvo ruošiami specialūs kursai, kuriuos baigė per 60 asmenų. Pagaliau Sąjunga skyrė stipendijas norintiems geriau susipažinti su kooperacija.

Pirmieji stipendininkai buvome aš ir Jonas Januškis, vėliau Lietuvos seimo narys, socialdemokratų laikraščių "Naujoji Gadynė", "Pirmyn", "Keleivio" redaktorius, miręs Bostone, JAV, 1963 metais. Jis buvo baigęs Leipzigo komercijos institutą.

Gana apie tą simpatišką organizaciją, kuri ir man plačiai atvėrė vartus į gyvenimą.

Artinosi ruduo, didėjo rūpestis, kaip vėl išvažiuoti į Vokietiją mokslo tęsti. Laimė, kad jau gerokai pažinojau J. Fledžinskį. Jis net paragino ir pasiūlė stipendiją - $ 25 mėnesiui. Važiuok, studijuok, gilinkis į kooperacijos mokslą, grįžęs turėsi padėti mums, jau dirbantiems kooperacijos srityje. Ar bereikėjo geresnio pasiūlymo!

Apsisprendžiau kibti į ekonominius mokslus. Pasirinkau Halle a/S, greta Leipzigo, pasiunčiau prašymą; netrukus gavau iš universiteto teigiamą atsakymą, ir tuoj išvykau į tėviškę lašinių ir panašių gėrybių pasiimti, nes Vokietijoje jų labai stigo.

Sesuo atvažiavo į Mažeikius manęs parsivežti. Atvažiuodama ji rado pakelėj išmėtytas komunistų proklamacijas. Vieną jų pasiėmė ir parsivežė namo.

Atsimenu, buvo vakaras. Tėvas išėjo į jaują pažiūrėti linų minėjų. Aš sėdėjau gerojoj troboj prie krosnies. Atsidaro durys, skubiai įžengia pusantro žmogaus ūgio vyras, apsivilkęs kažkokiu keistu apsiaustu, labai plačia skrybėle, o užpakaly antras. Aš iš mandagumo vos spėju atsistoti, kai pamačiau į mane nukreiptą brauningą ir kartu išgirdau: "Rankas aukštyn". Aš ir be jo žinojau, kad tokiais atvejais reikia rankas pakelti. Taip padariau. Kratos nedarė, bet pareiškė, kad aš esu suimamas, paragino apsivilkti ir su jais važiuoti. Paprašiau kartu pavalgyti vakarienę, bet tie vyrai atsisakė.

Pavalgęs išvažiavau su jais į Kalvariją. Vietos policijos būstinėn netrukus atvežė dar kelis suimtus. Vis tai įtarti komunistai. Tas tariamų ar tikrų komunistų kaip kiškių medžiojimas ilgai tęsėsi. Tik kitą dieną teišvažiavome į Plungę, ten pernakvoję vykome į Telšius.

Vėliau paaiškėjo, kaip aš patekau į tą biznį. Policija, atvykusi į Kalvariją proklamacijų skleidėjų ieškoti ir sužinojusi, kad esu aš atvažiavęs, nusprendė, kad tai ir bus tas tikrasis nusikaltėlis. Aišku, tuoj ir atbildėjo pas mane. Laimė, kad, kaip sakiau, nedarė kratos. Jei būtų padarę, būtų ant lovos su kitais laikraščiais radę ir tą proklamaciją. Tada būtų buvę baigta. Pakliuvai, paukšteli! Dabar jau gausi teisintis ne poline policijai.

Telšiuose "apgyvendino", žinoma, kalėjime. Atsimenu, šį kartą kamera buvo šilta, bet taip prigrūsta, kad vos buvo vietos ant grindų atsigulti.

Ryto metą nuvedė į komendantūrą. Komendantu tada buvo kap. Steponas Rusteika, vėliau tautininkų veikėjas, ministras. Po trumpos įžanginės kalbos jis pareiškė mane paleidžiąs, nors aš ir šioks ir toks, ir komunistams tarnavęs. Aš replikavau, kad kažin kuris iš mudviejų daugiau komunistams tarnavome. Mat Rusteika trumpai buvo Šiaulių miesto policijos viršininkas, kai ten šeimininkavo komunistai. Žodžiu, abiem taip pasišnekėjus, jis įteikė man šitokį raštelį, kuris mano archyve išsilaikė iki šių dienų ir kurį čia nurašau nė raidės nepakeitęs:

APSAUGOS MINISTERIJA
Telšių miesto ir apskričio
komendantūra
27. XI. d.
Nr. 4662
Telšiai

LIUDIJIMAS

Šiuomi liudijama kad pil. Jackus Sondeckis paliuosotas iš po sargybos, taip kaip nėra užtenkamai medžiagos jo apkaltinimui.

Komendantas
Kap. Rusteika
Raštvedys (parašas neišskaitomas)

Raštas "sustiprintas" komendantūros antspaudu.

Noriu pasakyti, kad vargu komendantas būtų buvęs toks "mielaširdingas", jei jis nebūtų turėjęs iš savo viršininko jau duotų nurodymų. Mat, apie mano suėmimą namiškiai tuoj pranešė mano draugams Kaune. Šie kreipėsi į krašto apsaugos ministeriją. Viceministras tuo metu buvo petrapiliškis kolega socialdemokratas Jurgis Byla, žuvęs Stalino katorgoj. Jam kaip diena buvo aišku, kad aš su tomis proklamacijomis nieko bendra neturėjau, todėl liepė komendantui mane paleisti. Rusteika man to nepasakė. Jis norėjo pademonstruoti savo galybę.

Kišenėj turėdamas tokį raštą, linksmas važiavau į tėviškę. Ten mamos parūpintomis kūnui stiprinti gėrybėmis apsiginklavęs, drožiau į Šiaulius, o iš ten ir į seniai svajojamą Halle a/S.

Prieš išvažiuojant dar persimeskime nors keliais sakiniais su Steponu Rusteika.

Gimęs 1887 m., teisininkas, karininkas, tautininkų veikėjas, Lietuvoje karo komendantas, saugumo viršininkas, vidaus reikalų ministras, Kauno viceburmistras, vos "Dievui dūšios neatidavęs" Smetonai su Voldemaru besikivirčijant dėl valdžios. Po 1926 m. perversmo buvo įkurta "Geležinio vilko" organizacija tautininkų valdžiai palaikyti. Jai priklausė nationalistinės krypties studentai, jaunesnieji karininkai. Jos šefas - Smetona, globėjas Voldemaras. Kol vadai sutarė, buvo gerai, bet kai jie pradėjo peštis ir vilkai nukrypo į Voldemaro pusę, Smetona pabūgo, pradėjo vilkus smarkiai persekioti. Juodas darbas teko atlikti saugumo viršininkui. O smūgis turi ir atosmūgį, todėl, rodos, 1930 m. atsargos karininkas Pupaleigis mėgino Rusteiką nudurti ar papiauti, bet tik sužeidė. Rusteiką sudorojo Stalinas antram pasauliniam karui prasidėjus.

STUDIJUOJU HALLE a/S.

Anuomet tai apie 200,000 gyventojų senas miestas, apie 30 km nuo Leipzigo, su 1694 metais įsteigtu universitetu, kuris ir Lietuvoje buvo žinomas savo žemės ūkio fakultetu. Mano žiniomis, praeito amžiaus gale čia agronomiją studijavo grafas Vladimiras Zubovas, šio amžiaus pradžioje jo sūnus Vladimiras, o prieš pat pirmąjį pasaulinį karą Aleksandras Stulginskis, buvęs Lietuvos prezidentas.

Aš, ten nuvažiavęs, radau ką tik atvykusius agronomijos studijuoti Jurgį Krikščiūną, Joną Paltaroką ir mediką Užupį. Vėliau atvyko Juozas Petrušauskas (Petronis), Andriušis, Jonas Valatka, Antanas Nasvytis, Stasys Outvinskis ir dar vienas, kurio pavardės neprisimenu. Visi būsimi agronomai. Pamiršau, ką studijavo Šmulkštys. Inžineriją "griaužė" Merkis. Prie mūsų glaustėsi ir malonus, rodos nuo Prienų, medikas žydas Zimanas, miręs bene nė nespėjęs studijų baigti. Ar jis buvo įžymiojo komunistų veikėjo Zimano brolis ar giminaitis - nežinau.

Turėjome ir savų studenčių. Tai trys Marytės - Radzevičiūtė, Krasauskaitė ir Endziulaitytė. Pirmoji studijavo psichologiją - pedagogiką, antroji - istoriją ir trečioji - antropologiją. Endziulaitytės sesuo Jadvyga studijavo biologiją. Šiandien iš šito gražaus būrio gyvas besu aš vienas.

Buvome įvairių charakterių ir pažiūrų, bet tas netrukdė draugiškiems santykiams. Susitikdavome universitete, studentų valgykloje, studentų laikraščių skaitykloje, kurioje buvo ir veltui siunčiami beveik visi Lietuvoje einantieji laikrščiai ir kai kurie JAV-bėse. Išeidavome į gra-

Trys draugai Hallės paupyje 1922 m. Iš kairės Šmulkštys, Jackus Sondeckis ir Jurgis Krikščiūnas

žias miesto apylinkes. Įsteigėme ir Vokietijos lietuvių studentų draugijos skyrių, kuriam teko vadovauti.

Su vokiečiais ir kitų tautų studentais oficialių ryšių neturėjome, bet kiekvienas mūsų jų tarpe turėjo daugiau ar mažiau artimesnių draugų. Reikia pasakyti, kad Rusijoje su rusų studentais draugiškus antykius užmegsti buvo lengviau negu su vokiečiais.

Aš draugavau su dviem gruzinais – Chenkeli ir Michelidzė. Abu socialdemokratai, studijavo ekonomiką. Jie buvo nepriklausomos Gruzijos valstybės stipendininkai, bet, 1921 m. bolševikams užgrobus Gruziją, jiems stipendijos buvo atimtos. Buvo karšti savo krašto patriotai, labai rimtai studijavo. Į Gruziją jie nesirengė grįžti. Man 1924 m. apleidžiant Halle, jie sakė vyksią į Paryžių. Koks jų tolimesnis likimas – nežinau.

Su kokia meile jie man pasakodavo apie savo tėvynę! Iš tų pasakojimų aš esu šį tą parašęs "Naujienų" dienraščiui.

Draugavau ir su bulgaru. Jo pavardės nebeatsimenu. Jis taip pat studijavo ekonomiką, buvo kilęs iš rožių auginimo centro, rodos, Kazanliko. Jis savo doktoratui pasirinko temą apie Bulgarijos rožių parfumerijos pramonę.

Bulgarų kalboje nėra minkštos L raidės, ausį rėžiančiai skambėdavo jo kietai tariami žodžiai su L raide, bet jis dėl to nesivaržė. Ateina,

būdavo, į studentų valgyklą ir, eidamas per salę, į abi puses pažįstamiems labai balsiai sveikindavos "Malzeit". Manau, kad ne vienam vokiečiui tas pagadindavo apetitą, nes tuo metu "auslenderiai" nebuvo mėgiami. Mano bulgaras, matyti, Vokietijoje jautėsi kaip namie, nes juk kartu kariavo su vokiečiais.

Rodos 1922-sius metus sutikome, galima sakyti, tarptautiniu banketu, kuriame dalyvavo lietuviai, gruzinai, bulgarai ir dar kažkokios tautos studentai. Mūsų gražuolės turėjo didelį pasisekimą. To meto Vokietijos studentai buvo kitoki negu prieš karą. Visų pirma skirtingo amžiaus. Studijavo ką tik baigę gimnazijas, bet buvo daug ir tokių, kurie iš auditorijų buvo pašaukti karo tarnybon, kare galvos nepaguldę, dabar sugrįžo į auditorias, kai kuris be rankos, vienos akies ar su kitokia karo "dovana". Tokiems, aišku, nerūpėjo viename universitete semestrą ar daugiau nieko nesimokius keltis į kitą universitetą, nebuvo jiems laiko ir korporacijų būstinėse ūžti. Nemačiau nė vieno su šviežia dvikovos žaizda veide, o prieš karą be tokio pėdsako studentas iš aukštesnio luomo kaip ir neturėjo kuo pasigirti, pasirodęs, jo požiūriu, padorioj kompanijoje.

Sunkus buvo metas, visi norėjo greičiau baigti, brangino laiką mokytis.

Tokia buvo ir lietuvių studentija.

Jau esu minėjęs, kad mano stipendija buvo $ 25 mėnesiui. Dar šį tą gaudavau iš savo draugo JAV-bėse Kosto Augusto ir "Naujienų" redakcijos, todėl galėjau pakenčiamai, palyginus su kitais studentais, gyventi. Man užteko sumokėti už butą, maistą pagal korteles. Ar buvo juodoji "rinka", kur būtų buvę galima nusipirkti ko nori - nežinau. Rodos ir galvoj nebuvo jos ieškoti, todėl maitinomės tuo, ką buvo galima gauti pagal korteles ir ką atsiveždavome iš namų. Aš buvau pajėgus nusipirkti geresnių knygų, pasisiūdinti net gerą "vizitkę" ir jai reikalingas kelnes, gana dažnai nuvažiuoti į Berlyną, ten nueiti į operą, pasivažinėti po Bavarijos Alpes, Saksų Šveicariją. 1924 m. pavasarį, grįždamas į Lietuvą, buvau nuvažiavęs į Belgiją pažiūrėti tarptautinės kooperatyvų parodos, kurioje Lietuvos skyrių tvarkė šiauliškis kooperatininkas Cerpinskis. Paroda padarė didžiulį įspūdį. Pamačiau, kokia stipri kooperacija kai kuriuose kraštuose ir kokie neaprėpiami dirvonai jos veiklai Lietuvoje.

Studijuodamas ekonomiką, stengiausi geriau susipažinti teoretiškai su kooperacija, todėl pabaigiau specialų seminarą Halle universitete, kuriam vadovavo doc. Gruenfeld. Su to seminaro dalyviais 1924 m. bir-

Kooperacijos seminaro ekskursija susipažinti su Vokietijos vartotojų bendrovių s-gos veikla Hamburge 1924 m. birželio 5-7 d. Kairėj 5-tas seminaro vedjas doc. Gruenfeld, 5-tas dešinėj Jackus Sondeckis

želio mėn. 5-7 d. vykau į Hamburgą susipažinti su Vokietijos vartotojų bendrovių sąjungos veikla. Doc. Gruenfeldo vadovaujami, aplankėme ne tik tos sąjungos centrinę įstaigą, bet ir kai kuriuos jos fabrikus. Visur buvome maloniai sutikti, visi stengėsi išaiškinti mums neaiškius klausimus.

Grįždamas iš Gento, kur buvo paroda, sustojau Briusely; dieną vienas su gero kelionių vadovėlio pagalba apžiūrėjau miestą, o vakare suradau seną pažįstamą Kazį Tallat-Kelpšą, kuris studijavo karo akademijoje. Jis nusivedė į geriausią naktinį klubą, kokio nebuvau matęs.

Hallėj stengiausi susipažinti su socialdemokratų veikla, lankydavau jų mitingus. Stebėjau ir didžiulį nacių paradą, kuriame dalyvavo ir garsusis kaizerio generolas Ludendorfas. Paradas buvo įspūdingas, bet tada vargu kas galvojo, kad taip neilgai trukus Vokietijoje viešpataus Hitleris.

Hallėj gyvenau tais laikais, kada vokiečių markė krito galvotrūkščiais. Juk buvo metas, kada už dolerį mokėjo keturis bilijonus (ne milijonus) markių. Nesuskubdavo net prekių kainų pakelti atitinkamai. Taip prekiaudamas galų gale turėsi krūvą markių, bet naujų prekių nebepajėgsi įsigyti. Netrukus susivokė, ir kainos keitėsi tą pačią dieną su markės kritimu.Sakysim, šiandien knygos kaina X markių. Ryt markė nukrito dvigubai, tai ir tos knygos kaina XX markių. Mums, kurie turėjome dolerių, markės kritimas nekenkė, bet pradžioje ir mes daug prakišome.

Jackus Sondeckis (dešinėj) su dviem draugais vokiečiais iškylaudami maudosi ežere netoli Dresdeno 1923 m.

Iškeisdavom visą stipendiją, kol kitą gauni , praeina mėnuo, markė per tą laiką bus kažin kiek kartų nukritusi. Vėliau pakeisdavome po dolerį ar kiek tuoj reikia, kitus palikdavome banke dolerinėje sąskaitoje. Pritrūkę markių, vėl išsikeisdavome, žinoma, jau gaudami pagal tos dienos kursą.

Nuo 1923 m. Hallės universitete profesoriavo Franc Specht, kalbininkas, daug nusipelnęs ir lietuvių kalbos mokslui. Norėdamas geriau pramokti lietuvių kalbos, jis susirado mane ir paprašė lankytis pas jį. Taigi pats gerai nemokėdamas lietuvių kalbos, "mokiau" jos įžymų vokiečių kalbininką.

Tuo pačiu tikslu prof. Specht 1924 ar 1925 m. vasarą viešėjo pas kun. Jarulaitį Papilėje, o 1927 m. vieną semestrą humanitarinių mokslų fakulteto pakviestas, Kaune skaitė lituanistikos dalykus. Mirė 1949 m.

Atostogų važiuodavau namo. Atsimenu, labai linksmai praleidau 1921 m. vasarą advokato Stasio Lukausko Lopatiškių vasarvietėje prie Bazilionių, apie 18 km nuo Šiaulių. Tai buvo stambaus ūkio sodyba, patogiai įrengta, graži vieta, čia pat Dubysos upė. Tą vasarą ten sugužėjo būrys jaunimo. Be paties šeimininko dviejų dukterų, tada dar Berlyno žemės ūkio instituto studentės Sofijos, visų Zule vadintos, ir jos sesers Johanos, Hane pramintos, (tai ta pati būsima Stalino katorgininkė, net ir

iš katorgos grįžusi nesiliovusi kovoti dėl žmogaus ir Lietuvos laisvės Helsinkio sutarties vykdymui sekti grupės narė) mirusi Šiauliuose 1983 m., iš Estijos atvažiavusios jų nedaug vyresnės pusseserės Tatjanos Rostovcevos, buvo kėli jų draugai studentai. Ar reikia aiškinti, kad tokia draugija gali būti nuobodi. Visi jauni, ne molio motiejai. Kai kas iš jų stengėsi užsitarnauti Zulės dėmesio. Aš jų tarpe nebuvau, todėl man nereikėjo savo širdies raminti. O kitam teko ir skaudžiai padūsauti, nes Zulė, vėliau dr. Domo Jasaičio, tada ten nebuvusio, žmona, nebuvo pėsčia, mokėjo laikytis visiems vienodame atstume.

Taigi buvo įdomi ir linksma vasara, tik vienas vakaras buvo visiems liūdnas.

Lukauskas sumanė savo dukrai Zulei surengti jos 20 metų sukakties paminėjimą, į kurį atvyko gana didelis svečių būrys. Prieš tai buvo sutarta, kad atskris ir 1985 m. Clevelande miręs aviacijos pulkininkas, tada leitenantas Valdemaras Šenbergas. Jis jau seniau ir nusileidimo vietą buvo apžiūrėjęs, Bet, deja, tada ji buvo lygus dirvonas, o atskridimo metu jis buvo suartas. Lėktuvas nusileido, bet apvirto, lakūnui nulaužė ranką. Aišku, kad po tokio įvykio linksmas vakaras virto kone šermenimis. Mielas inž. Vaclovas Bielskis labai stengėsi palaikyti geresnę nuotaiką, bet nesisekė.

1923 m. pavasario atostogų metu, balandžio mėn. 3-5 d. dalyvavau savo sesers Eugenijos ir Juozo Kazlaukių vestuvėse Šašaičiuose. Buvo šaunios vestuvės, tęsėsi 3 dienas. Piršlio nekorėme. Pavasariniam semestrui pasibaigus, per Klaipėdą nuvažiavau į savo senų ir artimų draugų Onos ir Jurgio Krikščiūno vestuves Išaline, arti Kretingos. Buvau vainiksegis (pabrolys).

Vestuvėse dalyvavo ir būsimas diplomatas, jau tada dirbęs Šveicarijoj Lietuvos atstovybėje ir kartu studijavęs Edvardas Turauskas. Taigi ir etiketo reikalais daugiau nusimanąs negu aš. Jis man aiškino, kad "vizitkė" tetinka dėvėti dienos metu, o vakare reikia frako ar smokingo. Aš teturėjau "vizitkę" ir jos užteko dieną ir vakare. Tada dar nebuvome išponėję. Po vestuvių paskutines studentiškas atostogas praleidau savo tėviškėje Šašaičiuose. Kitą vasarą prasidėjo savarankiško gyvenimo laikotarpis.

Tuo būdu mano studijos užsitęsė net dešimtį metų. Daug laiko sugaišino karas ir revoliucija.

(Bus daugiau)

IŠ LIETUVOS EVANGELIKŲ BAŽNYČIŲ IR JŲ PARAPIJŲ ISTORIJOS

Kun. Julius Norvila

KĖDAINIAI IR EVANGELIKŲ - REFORMATŲ BAŽNYČIA

Rašytiniai istoriniai šaltiniai mena dar tuos laikus, kada čia, panevėžiuose apsigyveno ūkininkas pavarde Keidangen ir yra spėjama jog jis atvykęs čionai iš Kuršo. Vėliau šio žmogaus pavardė prilipusi vietovei ir miestui, turinčiam savitą ir turtingą istoriją, ir kuris ypatingai svarbus krikščioniškai bažnyčiai Lietuvoje.

Viešpataujant Kėdainiuose Jonui Kiškai - Žemaitijos seniūnui - miestui XVI a. gale buvo suteiktos Magdeburginės teisės - ir čia suklestėjo amatai ir prekyba. Jonas Kiška, Lietuvos valstybei daug pasitarnavęs vyras buvo arijonas ir jo asmenyje ši sekta turėjo stiprų globėją. Kai 1610 m. jo duktė Ana tekėjo už Kristupo II-jo Radvilos, kraičio ji atsinešė pusę Kėdainių miesto. Jos vyras po ketverių metų pripirko iš uošvio likusią miesto dalį ir būdamas Vilniaus vaivada ir Didžiuoju Lietuvos hetmonu užėmė savo bažnyčios - reformatų - naudai, dar kryžiuočių 1403 m. pastatytą bažnyčią , kurią betgi 1627 m. grąžino katalikams o pats ėmėsi stayti naują, atskirą bažnyčią reformatams, kuri jo neišsemiamų turtų dėka, tapo visai teisėtai praminta kalvinų katedra. Tam nemaža įtakos turėjo politiniai įvykiai kitose Lietuvos vietose ir smarki katalikų vyskupų reakcija į plintantį protestantizmą. Vilniuje, 1639 m. reformatų bažnyčia buvo sugriauta ir buvo leista ją atstatyti tik už miesto sienų - "extra muros". Protestantai jautėsi saugūs tik ištikimų reformacijai didikų valdose ir kunigaikščiai Radvilos savo Kėdainiuose darė viską reformacijos palaikymui - 1625 m. atsidarė mokykla, 1650 spaustuvė ir popieriaus gamykla - čia spaustuvininkas Jurgis Rheta išspausdino 627 psl. knygą "Kniga nobažnystės..." Pamaldos šioje bažnyčioje buvo laikomos vokiečių, lenkų, o nuo 1638-jų m. ir anglų kalbomis, nes čia rado vietos persekiojami škotai. Lietuviams valstiečiams buvusi pastatyta atskira bažnyčia, prie dvaro, veikusi nuo 1704 iki 1785 metų, o šioje katedroje dominavo lenkų kalba ir feodalinio dvaro nuotaikos - čia kunigaikščiai būdavo apsupti gausios savo dvaro palydos bei Lietuvos diduomenės; pamaldų metu sėdėjo atskiroje vietoje, po baldakimu, po savo giminės herbu - juodu ereliu - tokį šiandien galima matyti Biržų miesto herbe. Šiame mieste tarpusavy sugyveno liuteronų, katalikų,

iš katorgos grįžusi nesiliovusi kovoti dėl žmogaus ir Lietuvos laisvės Helsinkio sutarties vykdymui sekti grupės narė) mirusi Šiauliuose 1983 m., iš Estijos atvažiavusios jų nedaug vyresnės pusseserės Tatjanos Rostovcevos, buvo kėli jų draugai studentai. Ar reikia aiškinti, kad tokia draugija gali būti nuobodi. Visi jauni, ne molio motiejai. Kai kas iš jų stengėsi užsitarnauti Zulės dėmesio. Aš jų tarpe nebuvau, todėl man nereikėjo savo širdies raminti. O kitam teko ir skaudžiai padūsauti, nes Zulė, vėliau dr. Domo Jasaičio, tada ten nebuvusio, žmona, nebuvo pėsčia, mokėjo laikytis visiems vienodame atstume.

Taigi buvo įdomi ir linksma vasara, tik vienas vakaras buvo visiems liūdnas.

Lukauskas sumanė savo dukrai Zulei surengti jos 20 metų sukakties paminėjimą, į kurį atvyko gana didelis svečių būrys. Prieš tai buvo sutarta, kad atskris ir 1985 m. Clevelande miręs aviacijos pulkininkas, tada leitenantas Valdemaras Šenbergas. Jis jau seniau ir nusileidimo vietą buvo apžiūrėjęs, Bet, deja, tada ji buvo lygus dirvonas, o atskridimo metu jis buvo suartas. Lėktuvas nusileido, bet apvirto, lakūnui nulaužė ranką. Aišku, kad po tokio įvykio linksmas vakaras virto kone šermenimis. Mielas inž. Vaclovas Bielskis labai stengėsi palaikyti geresnę nuotaiką, bet nesisekė.

1923 m. pavasario atostogų metu, balandžio mėn. 3-5 d. dalyvavau savo sesers Eugenijos ir Juozo Kazlaukių vestuvėse Šašaičiuose. Buvo šaunios vestuvės, tęsėsi 3 dienas. Piršlio nekorėme. Pavasariniam semestrui pasibaigus, per Klaipėdą nuvažiavau į savo senų ir artimų draugų Onos ir Jurgio Krikščiūno vestuves Išaline, arti Kretingos. Buvau vainiksegis (pabrolys).

Vestuvėse dalyvavo ir būsimas diplomatas, jau tada dirbęs Šveicarijoj Lietuvos atstovybėje ir kartu studijavęs Edvardas Turauskas. Taigi ir etiketo reikalais daugiau nusimanąs negu aš. Jis man aiškino, kad "vizitkė" tetinka dėvėti dienos metu, o vakare reikia frako ar smokingo. Aš teturėjau "vizitkę" ir jos užteko dieną ir vakare. Tada dar nebuvome išponėję. Po vestuvių paskutines studentiškas atostogas praleidau savo tėviškėje Šašaičiuose. Kitą vasarą prasidėjo savarankiško gyvenimo laikotarpis.

Tuo būdu mano studijos užsitęsė net dešimtį metų. Daug laiko sugaišino karas ir revoliucija.

(Bus daugiau)

IŠ LIETUVOS EVANGELIKŲ BAŽNYČIŲ IR JŲ PARAPIJŲ ISTORIJOS

Kun. Julius Norvila

KĖDAINIAI IR EVANGELIKŲ - REFORMATŲ BAŽNYČIA

Rašytiniai istoriniai šaltiniai mena dar tuos laikus, kada čia, panevėžiuose apsigyveno ūkininkas pavarde Keidangen ir yra spėjama jog jis atvykęs čionai iš Kuršo. Vėliau šio žmogaus pavardė prilipusi vietovei ir miestui, turinčiam savitą ir turtingą istoriją, ir kuris ypatingai svarbus krikščioniškai bažnyčiai Lietuvoje.

Viešpataujant Kėdainiuose Jonui Kiškai - Žemaitijos seniūnui - miestui XVI a. gale buvo suteiktos Magdeburginės teisės - ir čia suklestėjo amatai ir prekyba. Jonas Kiška, Lietuvos valstybei daug pasitarnavęs vyras buvo arijonas ir jo asmenyje ši sekta turėjo stiprų globėją. Kai 1610 m. jo duktė Ana tekėjo už Kristupo II-jo Radvilos, kraičio ji atsinešė pusę Kėdainių miesto. Jos vyras po ketverių metų pripirko iš uošvio likusią miesto dalį ir būdamas Vilniaus vaivada ir Didžiuoju Lietuvos hetmonu užėmė savo bažnyčios - reformatų - naudai, dar kryžiuočių 1403 m. pastatytą bažnyčią , kurią betgi 1627 m. grąžino katalikams o pats ėmėsi stayti naują, atskirą bažnyčią reformatams, kuri jo neišsemiamų turtų dėka, tapo visai teisėtai praminta kalvinų katedra. Tam nemaža įtakos turėjo politiniai įvykiai kitose Lietuvos vietose ir smarki katalikų vyskupų reakcija į plintantį protestantizmą. Vilniuje, 1639 m. reformatų bažnyčia buvo sugriauta ir buvo leista ją atstatyti tik už miesto sienų - "extra muros". Protestantai jautėsi saugūs tik ištikimų reformacijai didikų valdose ir kunigaikščiai Radvilos savo Kėdainiuose darė viską reformacijos palaikymui - 1625 m. atsidarė mokykla, 1650 spaustuvė ir popieriaus gamykla - čia spaustuvininkas Jurgis Rheta išspausdino 627 psl. knygą "Kniga nobažnystės. . . " Pamaldos šioje bažnyčioje buvo laikomos vokiečių, lenkų, o nuo 1638-jų m. ir anglų kalbomis, nes čia rado vietos persekiojami škotai. Lietuviams valstiečiams buvusi pastatyta atskira bažnyčia, prie dvaro, veikusi nuo 1704 iki 1785 metų, o šioje katedroje dominavo lenkų kalba ir feodalinio dvaro nuotaikos - čia kunigaikščiai būdavo apsupti gausios savo dvaro palydos bei Lietuvos diduomenės; pamaldų metu sėdėjo atskiroje vietoje, po baldakimu, po savo giminės herbu - juodu ereliu - tokį šiandien galima matyti Biržų miesto herbe. Šiame mieste tarpusavy sugyveno liuteronų, katalikų,

Dėl techniškų kliūčių spaustuvėje nukentėjo sekanti puslapiai: 34, 35, 46, 54, 55 ir 63. Už nepatogumus atsiprašome.
REDAKCIJA

pravoslavų ir reformatų konfesijos, o kur dar žydai; stipresnieji nereikalavo, kad kiti, ne jų tikėjimo, išsikraustytų.

Tais laikais XVII a. pirmoje pusėje Kėdainiai pasiekė tikro suklestėjimo. Tais baroko laikais, šalia feodalinio dvaro nuotaikų pasireikšdavusi ir naujųjų amžių ir laisvo žmogaus dvasia. Atskirai paminėtinas Steponas Jaugelis – Kėdainių miesto burmistras. Jis miestietis, kunigaikščio Jonušo Radvilos pavaldinys, praturtėjo besiversdamas prekyba su Karaliaučiaus miestu, valdė Babėnų dvarelį. Jis yra vienas pirmuoju pasauliečiu literatu; minimas tarp "Knygos nobažnystės..." leidėjų, bet kurį tuo pačiu metu vietiniai bajorai – szlachta – pravardžiuodavę Telega, matomai tam, kad galimai toliau nuo jo atsiribotų ir pabrėždavę tuo pačiu jo valstietišką kilmę. Tai naujas laisvo, atsakingo, darbštaus ir sumanaus piliečio, jau ne baudžiauninko, tipas. Beje, jis dažniau prisimenamas literatūros istorikų.

Čia, Kėdainiuose, tuo metu buvo dedamos pastangos išspausdinti ir Bibliją lietuvių kalba.

Tačiau reikia prisiminti ir nelaimingą karą su Švedija ir Rusija; 1655 m. Unijos aktą, pasirašytą su švedais karo metu Kėdainiuose, karo kuris labai smarkiai sugriovė gyvenimą ir po kurio labai sustiprėjo reakcija prieš protestantus, o arijonai po 1666 m., grąsinant jiems mirties bausme, buvo išvaryti iš krašto. XVIII a. Lietuvos – Lenkijos galybė sunyko, kartu ir kunigaikščių Radvilų galybė. Su kunigaikščių Radvilų galybės sunykimu reformatų bažnyčia prarado daug savo turtų. Garsioji Kėdainių gimnazija veikusi nuo 1625 m. rusų gubernatotiaus Novosilcevo įsakymu, nors ir turėdama 130 mokinių, 1830 m. po teismo, buvo uždaryta.

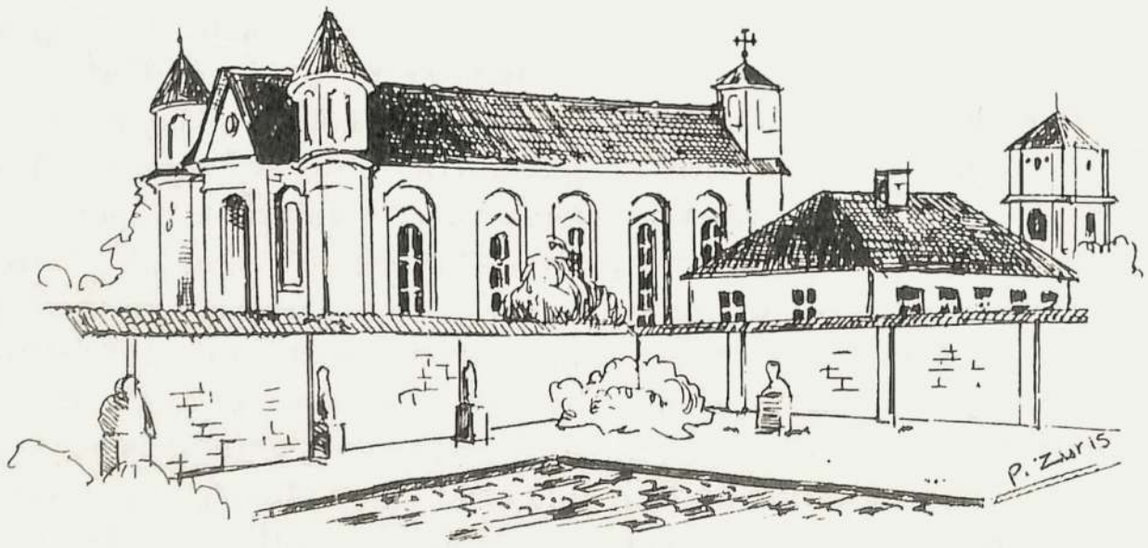

Kėdainių ev. reformatų bažnyčia (piešinys)

Pirmojo pasaulinio karo metu bažnyčios žirandolis atsidūrė Vilniaus Ev.- Reformatų bažnyčioje - dabartiniu metu randasi Vilniaus katedros klebonijoje. Po I-jo karo, pamaldas Kėdainių bažnyčioje atlaikydavę atvažiuojantys kunigai - Jakubėnas , Šepetys, Šernas, Mizaras. Pati bažnyčia dažnai būdavusi ekskursijų lankoma.

Lietuvos reformatų gyvenimas nepriklausomybės laikotarpiu pagrindinai sukosi apie Biržus. Tai dar kartą patvirtina taisyklę, kad sunkesnius išbandymus gali atlaikyti toji bažnyčia, kurioje yra vartojama liaudies kalba ir kuri yra arti liaudies papročių ir jos gyvenimo.

Kėdainių bažnyčia valdė Svetoniškio dvarelį panevėžiuose, dabar ten sodai, ir turėjo namus mieste. Miesto provizorius Gurvičius tuos namus atremontavo su sąlyga, kad tie namai po dvidešimties metų pereina Sinodo nuosavybėn.

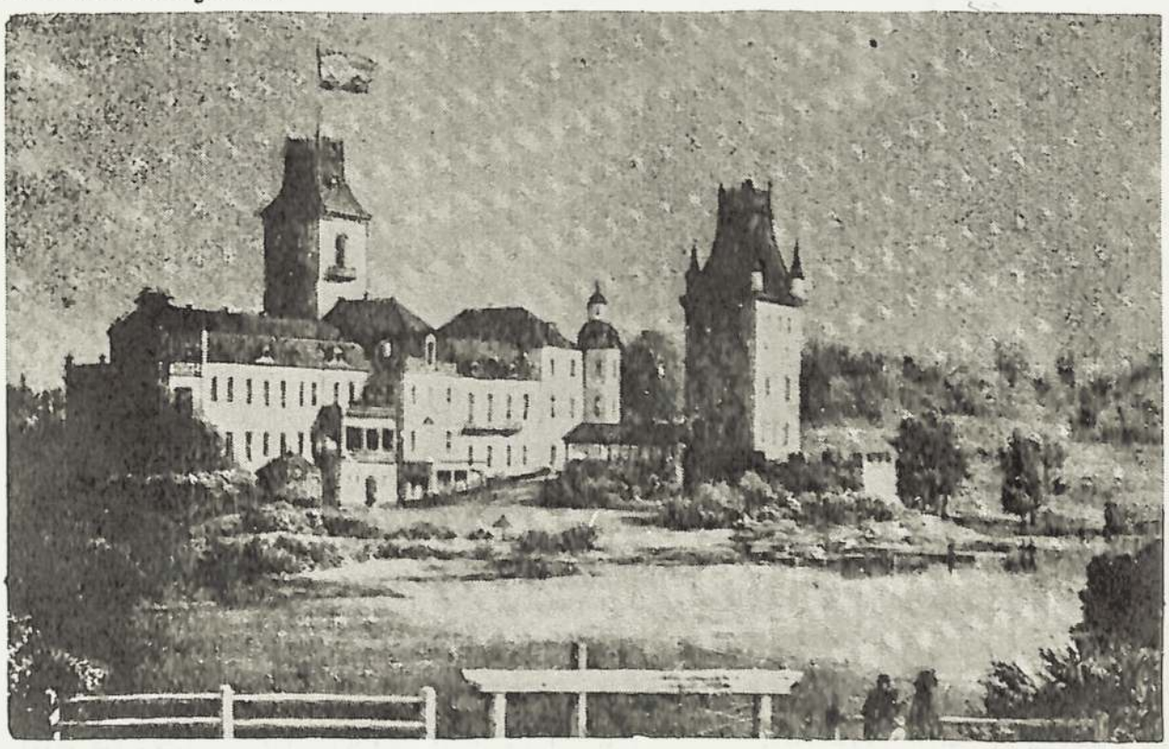

Kunigaikščių Radvilų rūmai Kedainiuose. Šiuose rumuose kunigaikštis Jonušas Radvila ir Lietuvos bajorai pasirašė sutartį su švedų kariuomenės vadu. Ta sutartimi buvo nutraukta unija su Lenkija ir sudaroma su Švedija.

Bažnyčia labiausiai nukentėjo mūsų amžiuje - tarybiniu laikotarpiu. Bažnyčios indai atsidūrė valdiškose kultūros įstaigose ar kažkam prie rankų prilipo. Pati katedra, didesniam išniekinimui, buvo paversta grūdų sandėliu, sporto sale. Po šios ketedros grindimis, rūsiuose buvo tikras nekropolis, numirėlių miestas. Ten rasdavę sau apsaugą mumijos pačių Radvilų ir apylinkės reformatų veikėjų palaikai. Žmonės pasakoja, kad grūdai, supilti bažnyčioje, pralaužė grindis ir užpylė rūsiuose nekropolį, semiant susimaišė su žmonių kaulais...

Bažnyčios atstatymo darbai pradėti 1986 m. su tikslu įrengti čia rimtos muzikos salę - tai vienas iš stebūklų, kad mes galime šiandieną galvoti apie bažnytinę veiklą šioje vietoje.

Kuo reformatams ypatinga ši Kėdainių bažnyčia?

Kėdainių klestėjimo laikotarpis - tai XVII amžiaus baroko laikai. Tai aristokratiškumo ir galantiškumo, inteligencijos ir pasišventimo, gilaus tikėjimo ir egzaltacijos laikai. Ši epocha davė demokratinių visuomenių pradžią ir iškėlė Europą į kultūros viršūnes. Tokia buvo ir kunigaikščių Radvilų dvaro atmosfera. Čia mes galime užtikti klasikinės Europos kultūros pasireiškimus Lietuvoje; ir mes esame toje pačioje tradicijoje ir esame paveldėtojai to paties laisvo žmogaus gyvenimo kaip ir reformatai iš XVII amžiaus. Jie gali būti tikri mūsų draugai šiuose darbuose.

Kėdainių simbolis visada buvo ir bus ši Kalvinų katedra. Mes turime daug medžiagos apie Biržų reformatus, apie Kelmės, Vilniaus parapijas, o Kėdainių reformatų bažnyčios istorija laukia inteligentiškos plunksnos.

Prakalbos tekstas, pasakytas prieš pamaldas Kėdainių bažnyčioje rugsėjo mėn. 1991 m.

*

Myk. Zablockas

KELMĖS REFORMATŲ PARAPIJA

Nedaug šiandien lietuvių kalboje randame istorinės medžiagos apie Kelmę, liečiančios šio straipsnio temą. Esami šaltiniai rodo, kad nuo 16 a. pradžios Kelmė buvo Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės dvaras su dideliais žemės plotais ir priklausė Žemaitijos sričiai.

1591 m. Kelmės dvarą su to paties vardo miesteliu, kuris tada turėjo tik vieną gatvę, iš jo savininkų kunigaikščių Somereckių nupirko Šiaulių vietininkas reformatas Jonas Gruževskis ir nuo to laiko daugiau kaip tris šimtmečius jis išbuvo Gruževskių dinastijos nuosavybe.

Didikai Gruževskiai Kelmėje įkūrė reformatų parapiją ir prie bažnyčios 1601 m.* pastatė mokyklą. J. Gruževskis įpareigojo visus 8-15 m. vaikus leisti į mokyklą.

Po 1751 m. gaisro, 1767 m. bažnyčią atstatė ir ją globojo gen. Jurgis Gruževskis ir įtaisė joje gerus vargonus. Trūksta žinių apie kunigus tuo metu aptarnavusius Kelmės ev. reformatų parapiją. Tik vieną jų, Samuel Bernackį, mini Elzner savo 1754 m. veikale "Polonia Reformata".

Plintant protestantizmui Romos katalikų Bažnyčios sąskaiton, Kel-

Kelmės ev. reformatų bažnyčia

mės katalikų parapija, gavusi progą arčiau susipažinti su protestantizmo sąžinės laisvės idėjomis, neteko didžiausios dalies savo parapijiečių kartu su jos klebonu Ben. Kotarskiu priėmusiu reformatų tikėjimą. Katalikų parapijos bažnyčia iki 1569 m. stovėjo uždaryta kol pagaliau reformatai pradėjo joje laikyti savo pamaldas.

Žemaičių kapitulos kan. Jonas Kazakevičius "labai aršus heretikų priešas" ir "schizmatikų rykštė" (L.E.) pareikalavo iš protestantų grąžinti Kelmės katalikų bažnyčią, į kurią jis buvo paskirtas. Protestantams nepatenkinus jo reikalavimo, 1606 m. užvedė Raseinių teisme bylą, kurią pralaimėjo. Vėliau ta byla buvo perkelta į Vilniaus tribunolą, kurio sprendimu bažnyčia buvo grąžinta likusiems Kelmės katalikų parapijos nariams. 1622 m. Jurgis Gruževskis pastatė reformatams naują mūrinę bažnyčią.

Jau anksti Kelmės dvaras buvo pažįstamas savo retais gamtovaizdžiais, puošniais dvaro rūmais ir arkinio stiliaus dvaro vartais. Ne vienas gamtos mylėtojas jį buvo lankęs ir su jo istorija susipažinęs. Tačiau didikų Gruževskių laikais Kelmė išsivystė ir į pirmą dvasinės kultūros centrą šiame krašte. Nauji dvaro savininkai čia buvo sutelkę nemaža kultūrinių turtų. Be numizmatikos ir gausaus medalių ir įvairių pažy-

mėjimo ženklų rinkinio, antrame dvaro vartų pastato aukšte buvo patalpinta 5000 tomų retų knygų biblioteka, kurių vieną, labai retą Londone spausdintą Chilinskio lietuvišką Bibliją 1805 m. Gruževskiai padovanojo Vilniaus universitetui. Dvare buvo saugomi ir Lietuvos reformacijos dokumentai bei Žemaitijos ev. reformatų ir ev. liuteronų bažnyčių istoriniai archyvai. Kelmėje buvo taip pat ir reformatų bažnyčios senjoro rezidencija.

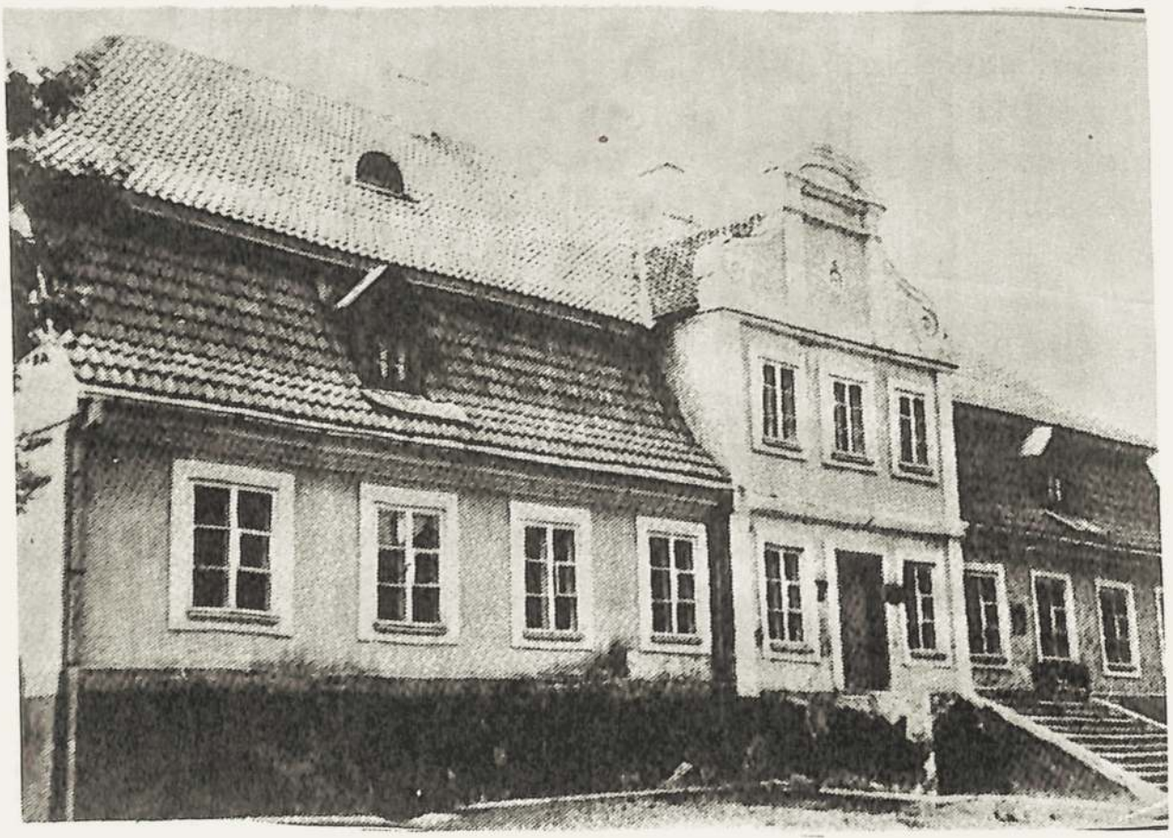

Kelmės dvaro rūmai

Šio dvasinės kultūros suklestėjimo laikotarpyje Kelmėje lankėsi daug garsingų svečių, kur 1701 m. buvo sustojęs ir švedų karalius Karolis XII.

Kelmės reformatų parapija ir bažnyčia yra viena iš nedaugelio, kurios išliko Lietuvoje sunykus reformacijai. Bažnyčia tebestovi ir šiandien kaip architektūros paminklas kartu su ant Vilbėnos upės kranto dvaro arkiniais vartais - liudininkais kadaise Kelmėje viešpatavusio humanizmo, reformacijos ir sąžinės laisvės laikotarpio, nuo kurio mus jau šimtmečiai skiria, dažnai keitę religines, ideologines ir politines gyvenimo struktūras bei valstybių sienas. To kaitaliojimosi neišvengė ir Kelmės ev. reformatų parapija: jos narių tarpe, be lietuvių, atsirado ir kitų tautybių parapijiečių, gi prie reformatų prisidėjo ir liuteronų, kuriuos ilgą laiką aptarnavo reformatų kunigai. Pamaldos buvo laikomos

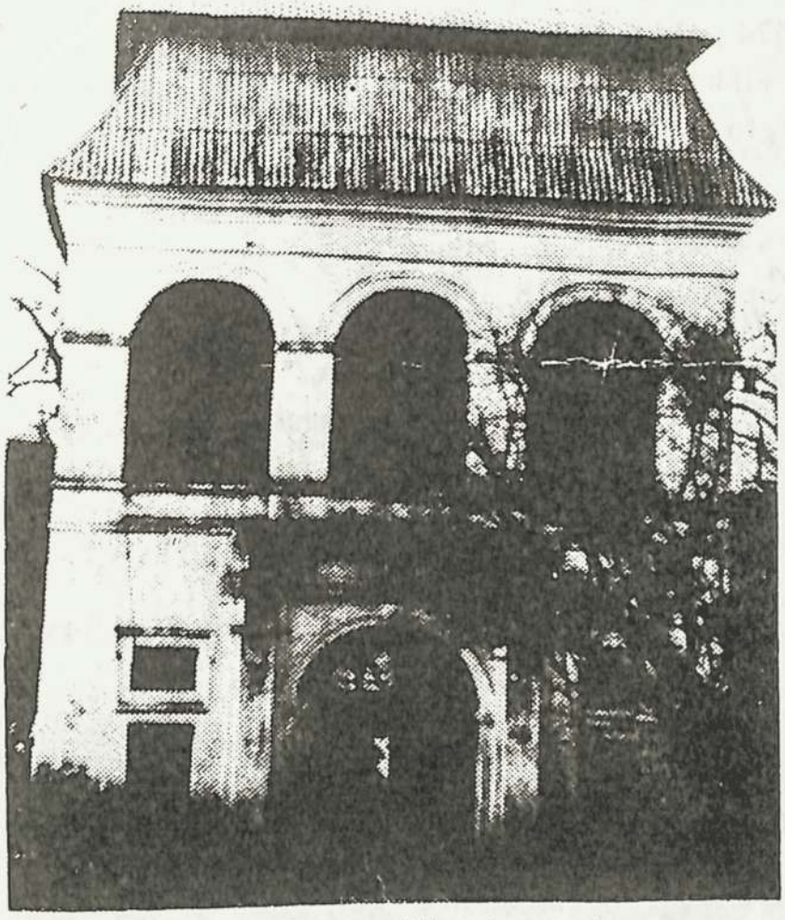

Dvaro rūmų arkiniai vartai

lietuvių ir vokiečių kalbose ir, retkarčiais, Gruževskių dinastijos palipalikuonims – lenkų kalba.

Kaip matome, Kelmės ev. reformatų parapija tapo mišri ne vien tautybių, bet ir tikybų atžvilgiu. Ilgametis jos klebonas kun. prof. dr. Konstantas Kurnatauskas, kuris apie 40 metų prieš II pasaulinį karą Kelmės parapiją aptarnavo, laikė pamaldas ne tik trijose kalbose, bet, būdamas tarpreliginio bendradarbiavimo – šiandien taip plačiai propaguojamo ekumenizmo – šalininkas, bažnyčioje už Dievo Stalo pastatė altorių liuteronams, o Šv. Komuniją dalino abejuose pavidaluose: reformatams duoną, liuteronams – ostiją. Tai unikali ekumenizmo idėja: vienas Dievas, viena Evangelija, vienas kunigas ir viena bažnyčia (pastatas), nepaaukojant savo tikėjimo principų.

Kiek žinoma, paskutiniais metais Kelmės ev. reformatų bažnyčia buvo remontuojama naudojimui kaip rimtos muzikos salė. Tačiau ten gyvenančios liuteronų šeimos yra padavusios valdžiai prašymą ją atgauti jos tikrai paskirčiai – bažnyčiai. Kaip šis klausimas buvo ar bus galutinai išspręstas, neteko girdėti.

* Liet. Enciklopedija XI t. 344 pl. nurodo bažnyčios pastatymo datą

1615 m. Tą pačią datą kartoja ir V. Kviklys savo veikale "Mūsų Lietuva" IV t. 524 psl., tačiau vėlesnės datos Lietuvos kultūros fondo leidinyje "Iš tėviškės rankų" sakoma, kad jau 1601 m. "Prie bažnyčios buvo įsteigta mokykla", reiškia jau prieš 1601 metus bažnyčia čia stovėjo.

BIBLIOGRAFIJA:
Liet. Enciklopedija (Kapočiaus) XI t. 346–347 p.
Regina Beržinytė ir kt. "Iš tėviškės rankų" 5–6 p.
Kun. Vytautas Kurnatauskas "Kelmės parapija ir jos klebonas"
"Mūsų Sparnai" Nr. 8–9, 1955 m.

*

IŠ PANEVĖŽIO EV. LIUTERONŲ BAŽNYČIOS ISTORIJOS

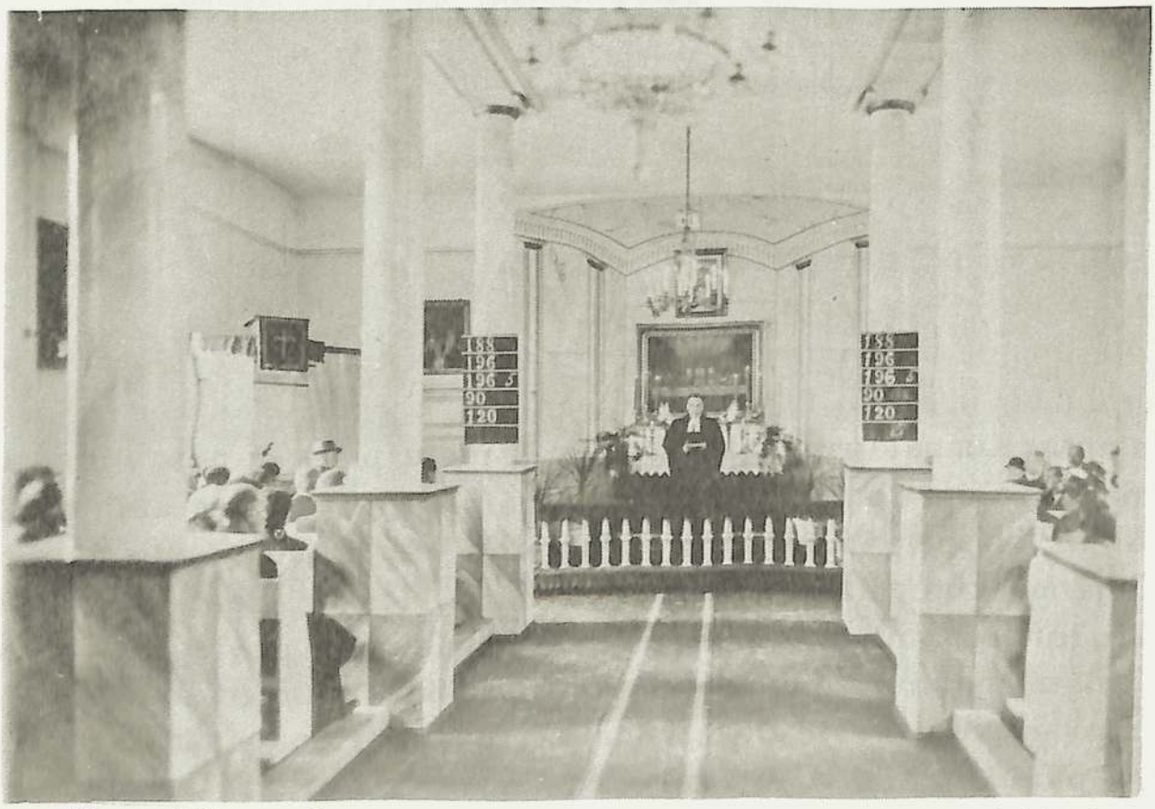

Panevėžio ev. liuteronų bažnyčia prieš II pasaulinį karą (vidus)

"Lietuvos Ev. Kelio" 1990 m. laidoje kun. J. Norvila straipsnyje "Bažnyčia Panevėžyje vėl atvėrė duris" rašo: – Ant pastato Gagarino gatvėje atsiradusi lentelė skelbia nuo 1790 m. čia buvus ev. liuteronų bažnyčią. Ištikrųjų, atidžiau pažiūrėjus, pastebi, kad pastatas, nors ir be bokšto,

yra bažnyčia, ir žinomas panevėžiečiams kaip ūkinių prekių parduotuvė prie turgaus. Senųjų dokumentų liudijimu šis pastatas turėjęs bokštą ir yra buvusi vokiečių bei latvių liuteronų bažnyčia Panevėžyje. Šalia dar būta klebono namelio, jau nuardyto. Pamaldos iki pokarinio laikotarpio čia buvo laikomos vokiškai, latviškai ir lietuviškai. Kunigai atvažiuodavę iš Kėdainių - vokiečių ir Žeimelio - latvių. Panevėžio reformatų surinkimas minimas 1642 m. Reformatų Bažnyčios Sinodo nutarimuose.

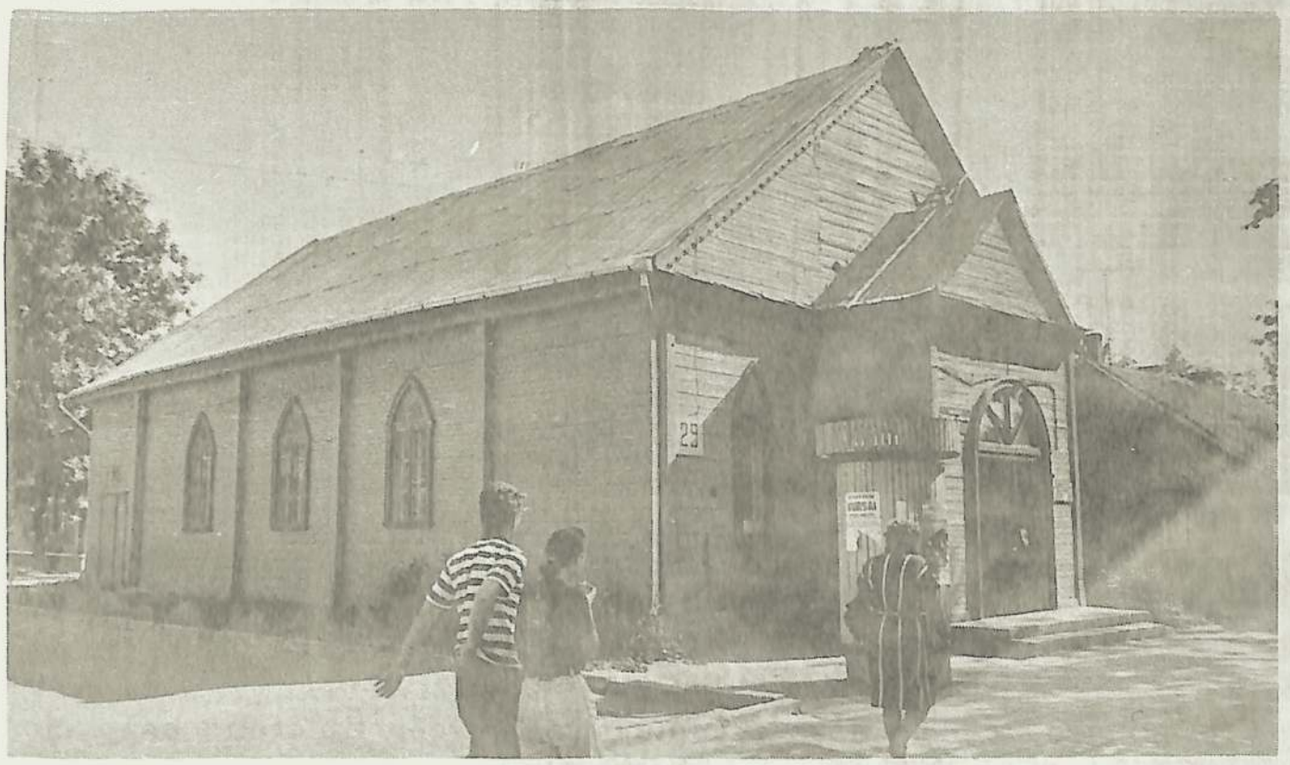

Panevėžio ev. liuteronų bažnyčia šiuo metu (išorė)

Panevėžyje gyvena keletas senųjų parapijiečių. Viena iš jų - Ana Radavičiūtė, latvaitė, per šiuos dešimtmečius išsaugojo bažnyčios komunijos indus ir didelę žvakidę. Ji taip pat nurodė kur yra vienas bažnyčios paveikslas "Paskutinė vakarienė" pagal Leonardo da Vinci, kabojęs ant priekinės sienos. Jis buvo katalikų Petro ir Povilo bažnyčioje, ir buvo maloniai sugrąžintas iš vakaro prieš bažnyčios atidarymą.

Kovo mėn. 17 d. - Atšventinimo pamaldose dalyvavo trijų bažnyčių dvasininkai - ev. liuteronų kun. M. Bekeris iš Šiaulių; evangelijos krikščionių (baptistų) Panevėžio bendruomenės vyresnysis P. Volkovas, Lietuvos baptistų vyriausias presbiteris iš Vilniaus I. Panko; ev. reformatų bažnyčią atstovavo abu jos dvasininkai: kun.-diak. R. Moras iš Biržų ir kun.-diak. J. Norvila iš Kauno. Panevėžyje savo veiklą turi ir Evangelijos tikėjimo krikščionių grupė (sekmininkai) turinti draugystę su Vilniaus sekmininkais. Jie šiose pamaldose savęs nereprezentavo.

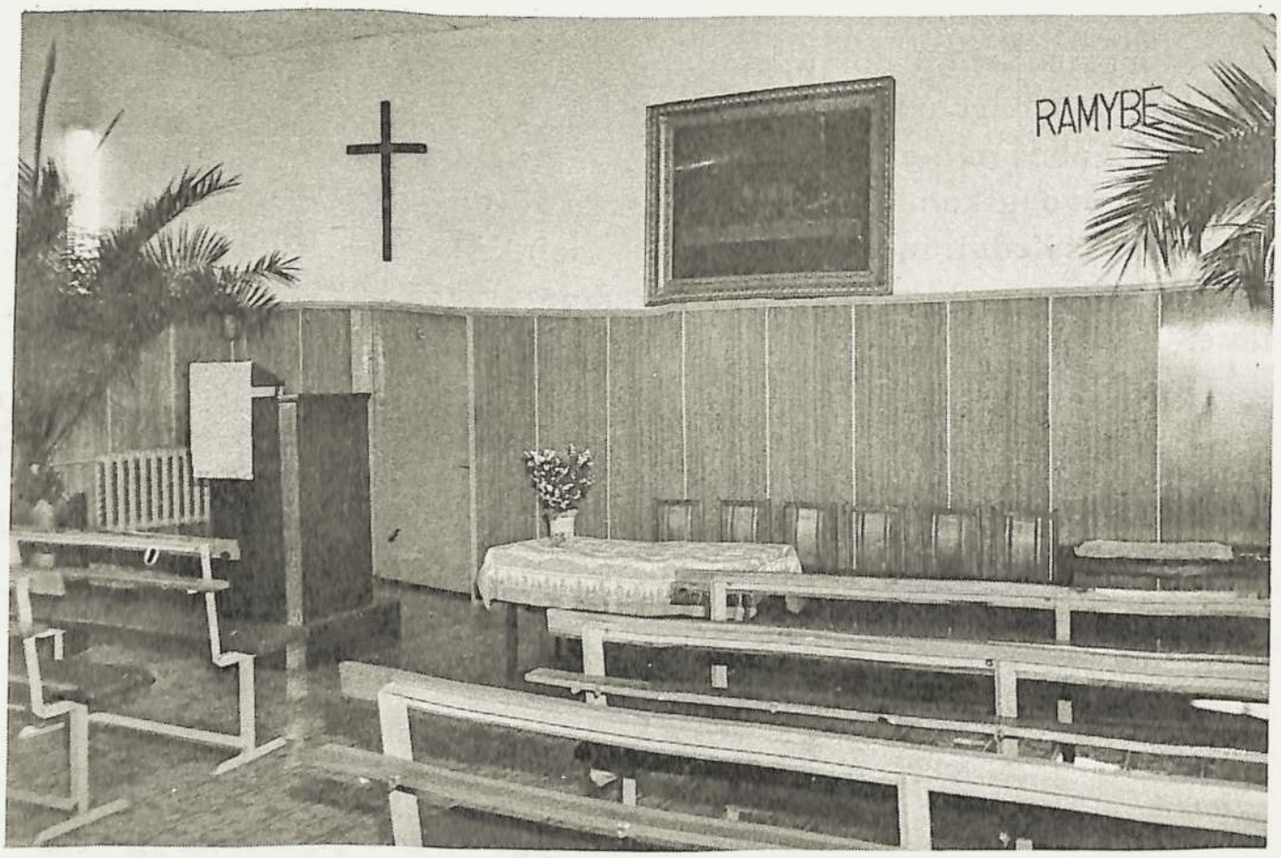

Panevėžio ev. liuteronų bažnyčia šiuo metu (vidus)

... Šis pastatas perduotas dabar trijų skirtingų konfesijų tikintiesiems... Liuteronų bendruomenė savo veiklos dar neatnaujino, tačiau kun. d. M. Bekeris iš Šiaulių yra pasiruošęs čia talkinti...

Krt. Petro Zablocko dėka gavome tris Panevėžio liuteronų bažnyčios nuotraukas. Tarp kitko jis rašo: iš šitos bažnyčios istorijos teturiu nedaug žinių. Šį tą sužinojau iš Br. Kviklio keturtomio veikalo "Mūsų Lietuva" II tomo, būtent: "ev. liuteronų bendruomenė susikūrė 1790 m. Medinė bažnyčia (be bokšto) pastatyta 1845 m." Kada buvo pristatytas bokštas - neaišku. Kai 1939 m. čia tęsiau Klaipėdos pedagoginiame institute (po išvarymo iš Klaipėdos) studijas, bažnyčia buvo su bokštu. Į šią ev. liuteronų bažnyčią eidavome pamaldoms ir mes, reformatai. Tuo metu bažnyčia turėjo ir vargonus bei varpą. Per 50 bolševikmečio metų buvo nugriautas tas bokštas, žuvo varpas ir vargonai (bažnyčios pastate buvo įkurta statybinių medžiagų parduotuvė). Bažnyčia buvo atgauta 1990 metais. Šiuo metu čia laiko pamaldas pakaitomis - ev. reformatams kun. R. Moras, ev. liuteronams - kun. M. Bekeris, ev. krikščionims - dvasiškis P. Volkovas.

Red. pastaba: patikrinus pasirodė, kad Kviklys savo veikale Panevėžio ev. liuteronų bažnyčios istorijai skyrė vos 2.5 eilutes skiltyje, gi Liet.

Enciklopedija (Kapočiaus) buvo dar "šykštesnė", primindama tik, kad tarp kitų tikybų bžn. buvo "liuteronų bžn.", kai tuo tarpu katalikiškų bažnyčių istorijoms skiriami ištisi puslapiai.

ŽODIS PASAKYTAS "TĖVIŠKĖS" PARAPIJOJE 1992 M. VASARIO MĖN. 16 D.

Šiandieną norime prisiminti Lietuvos nepriklausomybės dvi datas: 1918 m vasario mėn. 16 d. ir 1990 m. kovo mėn. 11 d. Po pirmo pasaulinio karo, žlugus Vokietijos ir Rusijos imperijoms, vidurio Europos ir Baltų kraštams, jų tarpe ir Lletuvai, atsirado proga atgauti savo nepriklausomybę. Bolševikai, paėmę į savo rankas Rusijos carų valdžią, dėjo visas pastangas, kad išsilaikytų prie Baltijos jūros. Tuo laiku Baltijos jūroje stovėjo Anglijos laivynas ir Londono valdžia buvo prieš bolševikų įsigalėjimą Baltų kraštuose. Anglija jau iš anksčiau stebėjo Rusijos siekius įsistiprtinti Vidužemio ir Baltijos jūrose.

Nežiūrint gresiančių pavojų iš visų pusių, Lietuva 1918 m. vasario mėn. 16 d. paskelbė savo nepriklausomybę. Karas dar nebuvo pasibaigęs ir Lietuvai teko sunkiai kovoti su vokiečių, lenkų ir bolševikų daliniais. Pagaliau, karui pasibaigus, Lietuvos nepriklausomybę pripažino ne tik jos priešai bet ir kiti kraštai.

Neilgai buvo lemta Lletuvai džiaugtis savo nepriklausomybe. Kilus antram pasauliniam karui, Sovietų Sąjunga, pagal slaptą susitarimą su Vokietija, jėga užima Lietuvą ir 1940 m. liepos mėn. 22 d. viešai paskelbė, kad Lietuva neva savo noru įsijungė į Sovietų Sąjungą. Čia ir prasidėjo Lietuvos vargai: žmonių persekiojimai, kankinimai, trėmimai, žudymai, įskaitant ir 3 metus užsitęsusią vokiečių okupaciją.

Markso doktrina niekur Europoje neprigijo. Leninas buvo tas pirmūnas, kuris pradėjo jėga marksizmą įgyvendinti carų ir karo nualintoje Rusijoje. Vakarų mokslas aiškina, kad kūryba, tikėjimas ir mąstymas yra pagrindas žmogaus dvasinio pakilimo, tuo tarpu Marksas pirmoje vietoje stato materializmą, atmesdamas žmogaus sielą, tikėjimą, įstatymus, visas organizacijas ir viską, kas surišta su tautybe ir jų vie-

toje įkuria komunistų partiją, kaipo vienintelį kelrodį žmogaus dvasiniam ir pasauliniam gyvenimui. Komunizmui įgyvendinti, bolševikai sukūrė didelę, gerai ginkluotą kariuomenę ir išgarsėjusią slaptą žvalgybą. Ir taip komunizmo šmėkla, kaip šešėlis apgaubė Lietuvą, atimdama žmogui jo garbę, jo tikėjimą, padarydama jį savo įrankiu, daiktu.

Pagaliau Lietuva, niekur nerasdama teisybės ir iškentėjusi 50 metų skaudžią bolševikų okupaciją, 1990 m. kovo mėn. 11 d. Vilniuje paskelbė savo nepriklausomybės atgavimą. Didelis džiaugsmas apgaubė žmones Lietuvoje ir išeivijoje bet Damoklio kardas pakabo viršum Vilniaus. Didžiosios vakarų valstybės per žinias trumpai perdavė, kad Lietuva paskelbė savo nepriklausomybę ir nieko nedarė. Tuo tarpu Kremlius dėjo visas pastangas, kad tą mažą žiburį Vilniuje užtroškinti (prisiminkime alyvos blokadą). Vakarams ramiai sėdint ir tik besirūpinant Kuwaito išvadavimu iš Irako okupacijos, Kremliaus tironai pasinaudodami ta proga, 1991 m. sausio mėn. 13 dieną pasiuntė savo budelius su tankais į Vilnių, kad galutinai sutvarkytų Lietuvą.

Žmonių būriai atskubėjo ir su iškeltomis rankomis, žiūrėdami mirčiai į akis, atsistojo prieš tankus, kad apsaugotų aukščiausią gėrį - laisvę. Štai po tankais pasipylęs žmonių kraujas ir jų balsai, turėjo paveikti ir tų laukinių budelių sąžinę, kad jie, kaip pasimetę šunys, nusisuko atgal.

Fr. Šileris sako, kad tironas turi žinoti savo ribas. Kada spaudžiamasis negali niekur rasti teisybės ir nepakeliamas darosi jam jungas, tada jis kreipiasi į dangų ir iš ten jis semia sau teisę, kuri yra nesugriaunama kaip žvaigždės. Ir jei jis daugiau nieko negali, tada jam yra duotas kardas, kad apginti tą aukščiausią gėrį prieš smurtą.

Žmonių aukos Vilniuje nenuėjo niekais. Jos ne tik priartino laisvę Lietuvai bet kartu padarė nepagydomą žaizdą komunizmui. Netikėtai atskuba Lietuvai padėti mažoji Islandija, pati išbuvusi šimtmečius kitų valdoma. Islandija buvo pirmoji valstybė, kuri pripažino Lietuvos suverenitetą. Tuo tarpu Kremliaus pamatai pradėjo drebėti. Bolševikai, kurie pagal marksizmą siekė seną pasaulį suardyti, 1991 m. rugpiūčio mėn. 19 d. Maskvoje, prie Lenino paminklo, jie patys ir jų komunizmas žlugo kartu su Leninu. Kaip Kristijonas Donelaitis kad sako: "Šalčių pramonės su ledais sugaišti pagavo, ir putodams sniegs visur į nieką pavirto."

Nors Gorbachevas pasmerkė Stalino žiaurumus, bet jie nieko nedarė, kad toji autokratinė sistema būtų pakeista. Kaip tik atvirkščiai, jie visokiais būdais mėgino kitus kraštus įtikinti, kad komunizmas yra ge-

ra, yra demokratiška sistema. Marksas jau nuo pat pradžios darė viską atbulai. Jis pasodino medžio viršūnę į žemę, o šaknis į viršų.

Pagaliau Lietuva atsiduso ir stojo į darbą. Kaip pavasarį, iš po gilios žiemos, visur visko trūksta. Dabar Lietuvoje yra pereinamas laikas. Nenuostabu, kad iškyla nesutarimai politikos, ekonomikos ir religijos klausimais. Dabar Lietuva yra laisva ir kiekvienas žmogus gali demonstruoti, pareikšti laisvai savo nuomonę, bet niekas negali paimti teisminės galios į savo rankas. Tam reikalui yra teismai. Lietuvoje gyveną žmonės yra tautos šaknys ir jų rankose yra įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė galia ir visi Lietuvos ir išeivijos žmonės turi į minėtų padalinių funkcijas gerai įsisąmoninti, jų laikytis ir sąžiningai dirbti. Lietuva nėra nei respublikonų, nei demokratų, nei katalikų, nei protestantų ar kurių kitų pažiūrų žemė. Lietuva yra visų lietuvių žemė, su savo sena istorija, kalba, tikėjimu, žmonėmis, žeme ir visų žmonių laisvai renkama valdžia. Tik bolševikai tvirtino, ka Sovietų Sąjunga yra komunistų žemė, visiškai netoleruodami kitų pažiūrų.

Kaip Lietuvoje žmonės turėjo pergyventi baimę, neteisybę ir kankinio mirtį, taip ir išeivija turėjo pereiti savo vargus. Išeivija yra kaip nuo medžio atskirta šaka ir įskiepyta į medį svetimame krašte ir tos šakos vaisius turi nešti naudą ir Lietuvai. Lietuvai visi žmonės yra reikalingi ir turime žiūrėti, kad visi būtų lygiai laisvi, lygūs prieš įstatymus, lygiai laisvi pareikšti savo nuomonę, lygiai laisvi išpažinti Dievą kiekvienas pagal savo tikėjimą. Ne tas vienodumas, kad visi žmonės, tiek dvasiniai tiek fiziniai būtų aprengti vienoda uniforma, visi vienminčiai, bet kaip tik atvirkščiai; įvairumas, debatai padaro tautą gyvą, tauta progresuoja, tauta yra vieninga. Lietuva neklausia, kokiai politinei partijai, kokiai religijai priklausai, ar kur tu gyveni, bet Lietuva nori, kad jos meilė degtų mūsų širdyse ir kad vienybė žydėtų. J. J.

Irena Jašinskaitė

VASARA

Vasara! Nupjautas šienas kvepia.
Vasara! Smėlys įkaitęs.
Vasara! Avietės ten pašlaitėj.
Vasara! Tavy ruduo jau slepias.

Dr. Riemer Roukema *)

ŽYDAI LIETUVOJE

Žydai Izraelį visada laikė pažadėtąja žeme. Kaip sakoma Pradžios knygoje (Pr 12, 1-3, 13, 14-17 ets.), pažadas buvo duotas jų protėviui Abraomui. Bet Izraelio tauta kelis kartus buvo išvaryta iš savo žemės. Krikščionybės eros pradžioje labai daug žydų savo noru gyveno ne tėvynėje, o Romos imperijoje. Kai 70 m. ir vėliau, 135 m. po Kristaus, romėnai sugriovė Jeruzalę, daugelis išlikusių gyvų miestiečių pasklido po Vidužemio jūros šalis.

Dėl šios priežasties Viduramžiais Europoje gyveno daug žydų. Ypač gausu jų buvo Ispanijoje, Portugalijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Lenkijoje; šiek tiek gyveno ir Lietuvoje. Dažniausiai žydai užsiimdavo prekyba ir verslais, nes neturėdavo žemės kurią galėtų dirbti.

Žydai liko ištikimi sandorai, Dievo sudarytai su Abraomu ir Izraeliu. Jie skaitė pirmąją mūsų Biblijos dalį, vadinamąjį Senąjį Testamentą, taip pat kitas knygas; paminėsiu tik Talmudą - didžiulį religinių traktatų, svarstymų, pasakojimų bei keleto šimtmečių rabinų komentarų rinkinį. Žydai gieda psalmes, kaip ir krikščionys, bet nelaiko Jėzaus Kristaus Viešpačiu ir Išganytoju. Jie tebelaukia Mesijo, ir dauguma netiki, kad Mesijas (Kristus) buvo įsikūnijęs Jėzuje.

Kadangi žydai nėra krikščionys, pastarųjų dvasiniai vadovai dažnai juos kritikavo ir puolė. Galima būtų valandų valandas nagrinėti tuos nesutarimus, bet čia tik trumpai apibūdinsiu Kryžiaus žygių laikus. Kaip tik tada, kai kryžiuočiai pakilo kovoti su musulmonais turkais Palestinoje, krikščionių priešiškumas žydams regimai sustiprėjo: žydai buvo kaltinami Jėzaus nužudymu. Šis kaltinimas tapo kerštо motyvu dabar gyvenantiems žydams, lyg tie savo rankomis būtų nukryžiavę Jėzų. Kaip biblinį pateisinimą krikščionys, greta kitų tekstų, citavo Evangeliją pagal Matą (Mt. 27, 25): "Jo kraujas tekrinta ant mūsų ir mūsų vaikų". Todėl nuo 1110 m. Prancūzijoje ir Vokietijoje sugriauta daug sinagogų ir nužudyta žydų.

1348 m., kai milijonus žmonių gyvybių nusinešė "juodoji mirtis" - baisus maras, žydai buvo apkaltinti užnuodiję šulinius su geriamu vandeniu. Visose nelaimėse jie tapo atpirkimo ožiais. Šitoks žydų persekiojimas tęsėsi ilgus amžius. 1492 m. jie ištremti iš Ispanijos, 1496 m. teko rinktis Portugalijos žydams: apsikrikštyti ar išvykti iš šalies. Daugelis jų nusigavo į Otomanų imperiją, t. y. musulmonišką Turkiją, kur bu-

vo mielai priimti. Panašus likimas ištiko ir Austrijos bei Bohemijos žydus: ir jiems teko bėgti iš tėvynės.

Lenkija ir Lietuva ilgą laiką priimdavo žydus. Atrodo, žydai gyveno Lietuvoje jau 1388 m., kai kunigaikštis Vytautas suteikė jiems specialių privilegijų (yra žinoma, kad vienam žydui jis dovanojo du kaimus). Karalius Jogaila žydų nemėgo ir jais nepasitikėjo, tačiau apdovanojo juos tokiomis pat pivilegijomis, kaip ir kitus užsieniečius.Trakuose apsigyveno karaimai - rytietiška judaistų atmaina. XIII a. dalis karaimų iš Bizantijos imperijos persikėlė į Krymą ir gyveno ten drauge su totoriais. Didysis kunigaikštis Vytautas pakvietė totorius bei karaimus apsigyventi Lietuvoje; pastarieji sudarė priešakinius būrius, ginančius Lietuvą nuo Vokiečių ordino užpuolimų. (Karaimai nesilaikė Talmude išdėstytos pagrindinės judaizmo krypties - rabinizmo.)

Tais laikais žydai į Lietuvą keliavo ir iš Rytų, ir iš Vakarų; iš Rytų, kartu su armėnais ir totoriais, jie vyko prekybos sumetimais, iš Vakarų - gelbėdamiesi nuo pogromų Vokietijoje.

Lenkiją žydai, matyt, pasiekė anksčiau, negu Lietuvą. Yra žinoma, kad jie, kaip ir lenkai, nukentėjo nuo totorių antpuolio 1241 m. Tai rodo, kad jau XIII a. žydų ten gyventa. Romos katalikų Bažnyčia priešinosi žydams rodomam svetingumui, bet diduomenė juos priėmė palankiai: žydai skatino verslų vystymąsi, garantavo sekmingą ekonomikos raidą. Tiesa, prieš žydus pasisakė ir vokiečių prekijai, laikydami juos pavojingais konkurentais. Visi kaltinimai žydams, sklidę po Vakarų Europą - šulinių nuodijimas, šventovių išniekinimas, ritualinės žmogžudystės, - pasiekė ir Lenkiją, tad ir čia buvo deginamos sinagogos ir žudomi žydai.

Lietuvoje padėtis, matyt, buvo kiek geresnė, bet iš pradžių žydų čia gyveno gana nedaug. Vis dėlto 1495 m. kunigaikštis Aleksandras išleido įsaką išvyti žydus iš Lietuvos. Sakoma, jog jis baiminosi prozelitizmo, o judaistai buvę prasismelkę į dvarą, Bažnyčią bei diduomenės sluoksnius (iš tiesų aprašytas ne vienas atsivertimo į judaizmą atvejis). Tačiau žydai vylėsi išvejami neilgam, todėl kraustėsi tik į Lenkiją. Jų viltys pasiteisino: Aleksandras, 1501 m. vainikuotas Lenkijos karaliumi, 1503 m. grąžino Lietuvos žydams jų teises bei valdas. Apskritai, skirtingai nei daugelyje Vakarų šalių, Lietuvoj ir Lenkijoje žydai turėjo itin daug teisių bei privilegijų. Karalius Žygimantas Senasis, paskui jo įpėdiniai patvirtino žydų privilegijas prekybos bei religijos srityse, suteikdami jiems tam tikrą nepriklausomybę. 1519 m. Žygimantas Augustas uždėjo žydms mokestį: vienas auksinas žmogui per metus (tiek pat, kiek mokėjo totoriai ir čigonai).

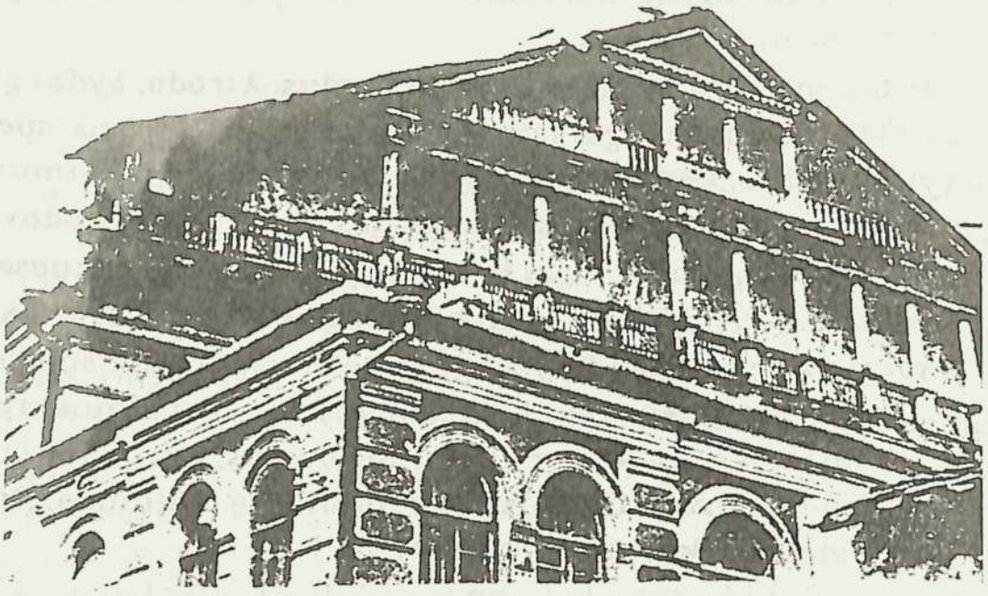

Miesto sinagogos frontonas, Vilnius, XX a. pirma pusė

Kai žydus imta tremti iš kitų šalių, jų kiekis Lietuvoje bei Lenkijoje smarkiai išaugo. Atvykę iš Portugalijos, Ispanijos, Vokietijos žydai susimaišė su tautiečiais, jau gyvenusiais Lietuvoje ir Lenkijoje. Atvykėliai iš Vakarų buvo turtingesni, ir jų buvo kur kas daugiau, negu vietinių. Greitai įsigalėjo atvykėlių papročiai bei kalba – jidiš (vokiečių kalbos dialektas su daugeliu hebraiškų ir kitokių skolinių). Pradžioje žydams neleista gyventi Vilniuje, bet 1551 m. draudimas panaikintas. Tuo metu daug bajorų, nepaisydami protestų, jau buvo pardavę ar išnuomoję žydams namus. 1543 m. Vilniuje pastatyta medinė sinagoga. 1591 m. įvyko antižydiškas subruzdimas; jį aprašantys šaltiniai mini Žydų gatvę Kaune. XVI a. žydai dalyvavo prekyboje su Gdansku. Pirkliai krikščionys, pajutę konkurenciją, pasipriešino, ir žydams ne kartą buvo uždrausta gyventi Kaune. Tačiau draudimų nebuvo griežtai laikomasi, ir palaipsniui čia susidarė nedidelė žydų bendruomenė. 1682 m. draudimas buvo atnaujintas: žydams neleista gyventi Kaune ir verstis prekyba iki pat XVIII a.; nuo tada jie galėjo kurtis dviejose gatvėse.

Tiesą sakant, užsieniečiai (tarp jų ir žydai) buvo labai toleruojami. Tai matyti ir iš 1573 m. paskelbto Varšuvos seimo dekreto:

> Kadangi turkai, armėnai, totoriai, graikai ir žydai ne tik keliauja per Lenkiją, bet taip pat šičia nuolat gyvena ir laisvai važinėja iš vienos vietos į kitą, jiems leidžiama (netrukdomai) išpažinti savo tikėjimą, naudotis laisvėmis ir šitaip naudotis tais pačiais pilietybės privalumais. Dėl šios priežasties nė vienas tų, kurie apkaltinti erezija remiantis bet kokiu įstatymu, taip pat tų, kurie turi

neliečiamybės teisę (atleidimą nuo mokesčių) drauge su kitais kilmingaisiais, nebus baudžiami griežtomis bausmėmis.

Kartais žydai pereidavo į krikščionių tikėjimą: pagal 1528 m. ir 1588 m. Lietuvos statutus apsikrikštiję žydai tuoj būdavo skiriami kilmingųjų luomui.

Galima daryti išvadą, kad tais laikais žydų padėtis Lietuvoje buvo dviprasmiška. Jiems leista kurtis, tačiau ne pagrindiniuose miestuose - nors kartais niekas nieko nesakydavo, jei žydai persikeldavo ir į miestus. Jie gavo privilegijas ir pilietines teises, bet tokia padėtis galėjo bet kada pasikeisti. Vokiečių prekybininkai žydų nemėgo, tuo tarpu kilmingieji bajorai juos globojo, manydami, kad žydai stimuliuoja prekybą ir ekonomiją.

XVI a. ir XVII a. pirmoje pusėje žydai pasklido po visą Lietuvą ir Lenkiją, visur statydamiesi sinagogų ir mokyklų. Daugelis nuodugniai studijsvo Torą ir Talmudą, pelnydami kitų žydų pgarbą. Pagrindiniu Talmudo studijų centru tapo Liublinas. Buvo parašyta daug hebrajiškų knygų apie mistiką bei Įstatymą. Kartais žydus sukrėsdavo antisemitiniai pogromai, bet šiaip jie gyveno gana ramiai.

Tačiau 1648 m. Lenkijos ir Lietuvos žydus ištiko katastrofa. Ortdoksų tikybos Ukrainos kazokai, vadovaujami Bogdano Chmelnickio, sukilo prieš Lenkijos valdymą. Lenkų bajorai tikrai žiauriai engė Ukrainos valstiečius, samdydami žydus savo pagalbininkais - mokesčių rinkėjais. 1648 m. gegužės mėnesį kazokai nukreipė savo įniršį prieš lenkų bajorus ir jiems talkininkaujančius žydus. Lietuvos ir Lenkijos žydams prasidėjo ypatingai sunkūs laikai. 1654 m. carinė Rusija įsibrovė į rytinius Lenkijos rajonus.Ten gyvenę žydai buvo ištremti arba iššudyti. Manoma, kad nuo 1648 ir 1658 m. Lietuvoje ir Lenkijoje neliko mažiausiai 100 000 žydų. Daugelis jų paliko šalį ir bėgo į bėgo į Vokietiją ar Nyderlandus. Pasilikę Lenkijoje ir Lietuvoje žydai dažniausiai netekdavo turto, netgi namų ir asmeninių daiktų. Lenkijoje buvo blogiau, negu Lietuvoje; atrodo, Lietuvoje žydams būdavo ne taip sunku grįžti prie ankstyvesnio gyvenimo.

XVIII a. hasidizmo (žydų tikėjimo sekta. Red.) judėjimas palietė kone pusę Rytų Europoje gyvenusių žydų. Tik vienoje šalyje kilo pasipriešinimas šiam atgimimo judėjimui: ta šalis buvo Lietuva. Hasidizmo atsiradimą didele dalimi sąlygojo daugelio Rytų Europos žydų sunkios gyvenimo sąlygos ir persekiojimai. Tačiau Lietuvoje, palyginti su kitomis šalimis, žydai gyveno lengviau (arba greičiau atsigaudavo po antpuolių), tad galėjo gauti geresnį išsilavinimą; todėl Lietuvos žydai ir nejautė tokio stipraus dvasinio atgimimo poreikio. Apskritai hasidizmas Lietuvoje

neprigijo, išskyrus adaptuotą jo variantą, kurį sukūrė rabinas Šneuras Zalmanas iš Lydos (1748–1813).

Tačiau Lietuvos žydams labiau būdingas itin neigiamas ir priešiškas požiūris į hasidizmą. 1772 m. Vilniaus bendruomenės žydų taryba, sužinojusi egzituojant mažą hasidų grupelę, išleido įsaką ją išvaikyti.

Tai tik keletas puslapių iš ilgos judaizmo istorijos Lietuvoje. Tačiau negalime nutylėti katastrofos, kuri ištiko Lietuvos žydų bendruomenę Antrojo pasaulinio karo metais ir kuri buvo baisesnė už 1648 m. kazokų siautėjimą. Anksčiau Vilnius vadintas Lietuvos Jeruzale arba Šiaurės Jeruzale, panašiai kaip Amsterdamas vadinamas "Mokum" ("Vieta", t.y. Jeruzale). O per pastarąjį šimtmetį žydai beveik išnyko Lietuvoje. Per Antrąjį pasaulinį karą iššudyta daugiau negu 200 000 čia gyvenusių žydų. Sakoma, kad žudynėse vokiečiams talkinę ir lietuviai. Panašus kiekis žydų žuvo ir Niederlanduose; apkritai Europoje žiauria mirtimi mirė apie 6 mln. žydų. Koks gi įsiūtis buvo apėmęs juos žudžiusius karei-vius ir civilius gyventojus?

Nors antisemitizmas atsirado dar iki krikšionybės, tačiau aišku, jog daugelio krikščionių priešiškumas žydams neabejotinai tapo viena šių beprecedentinių žudynių priežasčių. Todėl iš naujo imta svarstyti mūsų tikėjimo ir teologijos klausimus. Vakarų Europoje net kalbama apie "teologiją po Aušvico" (Osvencimo). Svarbu suprasti ne tik kaip galėjo krikščioniškosios Europos tautos leisti, kad tai įvyktų, bet ir ar Dievas negalėjo sustabdyti savo tautos žudymo. Kur Osvencime buvo Dievas? Elie Wiesel pasakoja jaudinančią istoriją, kaip Dievas įsikūnijo žyde, pakartame vienoje koncentracijos stovyklų. Šiaip ar taip, reikia klausti: kur yra Dievas? Kartais šis klausimas reikalauja naujų atsakymų.

Krikščionims kyla ir ktas klausimas: ar jie neklysta, kalbėdmi apie Dievą? Kiek priimtina mums tai, kaip žydai garbina Dievą? Argi mes nežinome, kad Dievas pažįstamas tik per Jėzų Kristų, ir tik per jį galima pasiekti išganymą?

Tačiau neturime pamiršti, kad mūsų, krikščionių, padėtis visiškai kitokia, negu žydų. Mes nepažinojome Izraelio Dievo, o Izraelis nepažino Jėzaus Kristaus. Pripažįstame ir sutinkame, kad tik per Jėzų Kristų galime giliausiai pažinti Izraelio Dievą, bet dažnai nusikalstame netinkamu elgesiu ne tik žydų, bet ir daugelio kitų žmonių atžvilgiu. Todėl krikščionys turėtų labai kukliai elgtis su žydais, kurie liko savotiškai ištikimi Dievo sandorai. Apskritai mes turime suprasti, kad pagarba kitoms religijoms neprieštarauja įsitikinimui, jog mūsų tikėjimas yra tikrasis. Juk religinė tolerancija – viena geriausių lietuvių tradicijų.

*) *Straipsnio autorius dr. Riemer Rourkema, olandų teologas, ev. reformatų dvasininkas, 1991 m. vasarą skaitė Kauno ev. reformatų bendruomenei ciklą paskaitų. Su autoriaus sutikimu vieną jų, nežymiai sutrumpinę, pateikiame mūsų skaitytojams. Iš anglų kalbos vertė Rasa Asminavičiūtė.*

*

* * Hypatia Petkus
Delegate, Caribbean & N. Amerikan Council
World Alliance of Reformed Churches
Jamaica, March 2, 1992

THE LITHUANIAN OF REFORMED CHURCH EXPRESSES ITS APPRECIATION TO W. A. R. C.

Deàr friends,

I bring you a message of love, faith and appreciation from the Lithuanian Evangelical Reformed Church. Since we last in Baltimore (in 1991), an event of great magnitude has occured far fom the Caribbean, at the other end of the world: the demise of the Soviet Union. With a thunderous crash, like the noise of an avalanche descending from the mountains, the Communist Giant, oppressor of nations, fell apart. The once-mighty Soviet Union is no more.

Millions of people from the shores of the Adriatic Sea, through the Black Sea to the Baltic, became free. Surely this is an event for rejoicing. In the struggle of the Lithuanian nation and its Reformed Church for freedom, the World Alliance of Reformed Churches played a part. It came forth to assure the people that they were not alone, giving moral support, sending words encouragment and gifts. Already at the WARC Council meeting in Seoul, Korea in 1989, word reached the members that a human chain of Lithunians, Latvians and Estonians were holding hands in a demonstration for liberty. The entire gathering prayed for the three Baltic peoples - and shortly afterwards they were indeed liberated.

Lithuanian demonstrations were peaceful . Not a shot was fired, which took great forbearance in view of 50 years of Soviet repression. WARC stood by, expressing strong condemnation of the Soviet action in sending Red Army tanks to terrorize the people. They fired on unarmed crowds and caused casualtie. This horrified the world no less the repressions practised in Red China today. At that time, the Geneva Office of WARC sent telegrams of protest to the now happily (or unhappily) reti-

red Soviet leader Mikhail Gorbashev. By spring, 1991, Lithuania became independent. But problems have not eased. If we have learned one thing herein Jamaica, it is that FREEDOM IS NOT FREE. You have to work at it, not depend on others to do it for you.

Besides rebuilding ruinet church buildings and tending to material concerns, the Lithuanian Reformed people need spiritual comfort and regeneration.A new type of human being - homo Sovieticus - has emerged. The captive mentality is in need of re-education. Evangelizatior and a new introduction to spiritual truths and values may be one of the urgent needs at the moment. At this gathering, much has been said abou evangelization. Some of our people are going to Lithuania this summer. If any of you feel inclined to go, please let me know. Language is not a problem as translation from various languages can be arranged. You are welkome!

In June, 1991, the WARC General Secretary went to the Church Synod in Biržai. His visit brought much encouragement and hat great impact. Later a scholarship for a theological student was provided at Switzerland's Ecumenical Institute. This shows that we are all members of one great Reformed family. What concerns one is of concern to all. In leaving Jamaica, I take with me the strong feeling that WARC can, and should continue to act for human rights and justice in Eastern Europe, in the Caribbean and everywhere alse all over the world.

Mūsų Sparnų koresp.

SU DIDELIAIS ATSIPRAŠYMAIS

"Lietuvis Žurnalistas", Los Angeles, Calif. (neperiodinis Liet. Žurnalistų Sąjungos leidinys) savo 1992 m. numeryje talpino H. Yčaitės- Petkus straipsnį "Kristupo Kolumbo beieškant, 1492-1992." Be istorinių duomenų apie Amerikos atradėją, duodama žinių apie įvairių J.A.V gyventojų pažiūras į šio didelio įvykio minėjimus. Rengiami plataus masto minėjimai Italijoje, Ispanijoje, J. A. V. ir kitur pasaulyje. Štai subruzdo įvairių rasių mažumos, ypač Amerikos indėnai (dar vis kovoją už savo teises). Jų samprotavimu, nėra ko džiaugtis Kolumbo žygiu. Jis atnešęs čiabuviams visokių nelaimių - vergiją ir išnaudojimą, ką padarė baltieji žmonės.

Įdomu, kad nekurios bažnytinės organizacijos (net ir W. A. R. C. - Pasaulio Reformatų Sąjunga) prisidėjo prie indėnų šauksmo ir Kolumbo

apkaltinimo, išleisdamos tuo klausimu rezoliucijas. Ar bus iš jų konkrečios naudos?

Atrodo, dabar įėjo į madą visokie vieši atsiprašinėjimai už senai (prieš daug metų) padarytas nuoskaudas. Japonai atsiprašo už 1941 m. Pearl Harbor, Hawaii, Amerikos laivyno bombardavimą... Ispanijos karalius Madrido sinagogoje neseniai atsiprašė žydų tautos ir bendruomenės už tai, kad XV a. Ispanijos valdovai per prievartą iškraustė žydus iš to krašto (kas irgi įvyko Kolumbo laikais 1492 metais), bet neatšaukė planų daryti Sevilijoje, Pasaulinės Parodos proga, didžiulį Kolumbo minėjimą (kuom dabar džiaugiasi visa Ispanija). Yra daug žydų, kurie į Kolumbą žiūri neigiamai. Anot jų, Amerikos atradimo minėjimas nukreipia pasaulio dėmesį į mažiau svarbų įvykį, negu tai, kad žydai tapo išvaryti iš Ispanijos prieš penkis ilgus šimtmečius...

Anot senovės graikų išminčiaus Aesopo pasakos - ar vilkas turi atsiprašyti ėriuko tėvų - avies ir avino - už tai, kad jis jų vaiką (ėriuką) prieš daugelį mėnesių suryjo?

Darius Kuolys

IŠ LIETUVOS BAROKO TEKSTŲ

XVII amžiaus lietuvių kultūra - itin prieštaringa ir daugiaprasmė - tebėra sukaustyta mūsų apriorinių nuostatų. Patys šio šimtmečio raštai vos pradedami skaityti. Nūnai publikuojami Jonušo Radvilos (1612 - 1655) laiškai ir Alberto Vijūko-Kojalavičiaus (1609-1677) Lietuvos Bažnyčios istorija "Įvairenybės"... atveria kiek netikėtą baroko dvasios paveikslą: "Jėzuitų reakcijos" metais stebėtinai gyva minties laisvė, pasaulėžiūrinės vienovės Lietuva siekta, neišsižadėdama religinės tolerancijos principo.

"Tik Dievas valdo sąžinę..." tikina 1644 m. valdovui Vladislovui Vazai (1595-1648) būsimasis LDK didysis etmonas Jonušas Radvila, gindamas "sąžinės laisvę" kaip Jogailaičių valdymo palikimą, kaip "prigimtį" Lietuvos - Lenkijos valstybės politinės galios šaltinį. Kalvinizmą išpažįstančio liet. didiko supratimu, tik religinė pakanta padėjusi seniesiems krašto viešpačiams ir valdantiems luomams išsergėti tėvynę "laisvą ir ramią", kai kaimynų šalyse be paliovos liejęsis kraujas. Jonušas Radvila suveda prieštaron tėvynės meilę ir ištikimybę Katalikų Bažnyčiai. Pasak jo, "Gniezno arkivyskupas, paklusdamas Romai, nieko iš savo gausių pajamų negalįs skirti Respublikos gerovei, katalikiškoji krašto dvasininkija nevaliojanti savo nuožiūra rūpintis mokyklomis,

knygynais, spaustuvėmis, teismais ir seimais". Todėl nevaržoma tikybų įvairovė teikianti kraštui neabejotiną naudą. Tikėjimo išpažinimo laisvė, vadovavimasis "Dievo garbe", o ne vien tik žmogišku autoritetu esą godotini Jogaila ir jo palikuonių "krašto papročiai", "protėvių savybės", prieš daugelį šimtmečių prisidėjusios prie valstybės sukūrimo. Taigi pasikėsinimas į piliečių sąžinės laisvę griaunąs pačius tautos valstybingumo pamatus. Jūs paskutinysis iš Jogailaičių žudote..." - kaltina J. Radvila Vladislovą Vazą, Respublikos konfesinės vienovės siekusį valdovą. "Lietuva niekad napasiduos despotiškai valdžiai", - sušunka 1636 m. Vilniaus seime lenkų senatoriams ir karaliui Vladislovui Jonušo tėvas, didysis etmonas Kristupas II Radvila (1585-1640). Šitaip XVII a. Lietuvos kultūroje stiprėjančiai kolektyvinei tikybos tapatumu grindžiamos tautinės vienybės sąmonei dar atkakliai spiriasi individualistinė nuostata, jog visuomeniškai vertingas esąs tik laisvas asmeninis įsipareigojimas tautai, jos istorijai ir ją globojančiai Dievybei. Iš laisvės kylančią baroko žmogaus ištikimybę tautos likimui gražiai paliudija 1636 m. rugpiūčio 14 d. Vilniuje vykęs šv. Kazimiero palaikų perkėlimas iš jo vardo bažnyčios naujai pastatyton koplyčion Katedroje. Barokiškai ištaigingoje katalikų šventėje dalyvauja daugel Lietuvos pravoslavų ir "eretikų", kurie aiškino, jog atiduodą pagarbą ne šventajam, bet lietuvių kunigaikščio palaikams.

Kita vertus, ne tik kitatikiai, bet ir krašto tikybinės senovės siekią katalikai baroko amžiuje lieka ištikimi religinei tolerancijai, kaip esminei Lietuvos visuomeninio gyvenimo taisyklei. Minsko vaivados Andriaus Zavišos 1600 m. ištartas pastebėjimas: Lietuvoje įprasta, jog "katalikai kalbasi su "eretikais" apibūdina viso XVII šimtmečio tautos gyvenimą. Karštas katalikas LDK kancleris Leonas Sapiega (1557-1633), raginamas Polocko arkivyskupo Juozapato Kuncevičiaus (1580-1623) ateiti talkon ir pasaulietinės valdžios galia priversti šalies pravoslavus paklusti Romai - pereiti Unitų Bažnyčion, atsako šiam ugningu 1622 m. kovo 12 dienos laišku. L. Sapiega kategoriškai smerkia arkivyskupo apaštalavimą, pasako prieš cerkvių užkalinėjimą. Pasak jo, "Aukščiausias kviečia visus savęsp maloniai: "Ateikite pas mane visi ir t.t.", tačiau prievarta suvarytų vergų nenori turėti ir nepriima". J. Kuncevičius sėjąs neapykantą, pavojingai žarstąs žarijas valstybėje. "Išties, - sutinka kancleris, - reikia pagalvoti apie jų (pravoslavų) atsivertimą, siekiant, kad būtų viena avidė ir vienas piemuo, bet tai reikia daryti protingai, atsižvelgiant į laiko sąlygas, ypač dalykuose, priklausančiuose nuo laisvo sutikimo, juo labiau mūsų tėvynėje, kur visiškai negalioja toji sen-

tencija: "Priversk juos įžengti, "coge intrare".Būtina, kad šis mūsų uolumas ir visuotinio susijungimo noras remtųsi meilės tiesomis . . .". Polocko arkivyskupas, šaukdamasis kerštо ir pasaulietinės valdžios pagalbos, L. Sapiegos nuomone, nutolęs nuo Kristaus ir Evangelijos. Juk Dievo Sūnus nesigynęs nuo savo skriaudėjų, nei apaštalai, nei kiti šventieji niekad negrasinę žmonėms šio pasaulio galingųjų valdžia. J. Kuncevičiaus raginimui išvyti iš valstybės unijai nepaklusnius pravoslavus atkertama: "Gink Dieve! tenebūnie mūsų tėvynėje tokios žiaurios neteisybės!" Geriau esą būti be bažnytinės sąjungos, nei dėl jos įstumti pavojun tėvų kraštą. 1632 m. surašytame testamente L. Sapiega, grasindamas baisiausiais prakeiksmais, prisako sūnums ir būsimiesiems palikuonims globoti ne tik jo funduotas katalikų bažnyčias ir vienuolijas, bet ir "graikų unitų" cerkves. Šioms skirtos aukos turinčios būti amžinos ir ir neliečiamos, laikomos jų didenybių graikų vyskupų valdžioje".

Lietuviška "laisvamanybė" ir religinės tolerancijos dvasia baroko laikais išlieka gyva ir tarp Vilniaus jėzuitų. Dėl jos 1611 m. akademijos profesoriams priekaištauja Romoje sėdįs ordino generolas Klaudijus Akvaviva (1542–1615), ją 1628 m. gina Vilniuje susirinkęs Lietuvos jėzuitų provincijos suvažiavimas, svarstąs, ar verta priimti į aukštesniąsias kolegijų klases eretikus ir schizmatikus (pravoslavus), nelinkusius pereiti katalikybėn, – mat šie filosofijos ir teologijos studijose įgytas žinias vėliau panaudos kaip ginklą nukreiptą prieš Romos tikėjimą. Lietuvio provinciolo Jono Jamielkauskio (1575–1650) vadovaujamas suvažiavimas nutaria: kitatikių iš mokyklų nešalinti, bet leisti jiems studijuoti (tolerados esse), nes nieks nežinąs, kada Dievas manąs jiems suteikti atsivertimo malonę. Šitokia tikybinio pakantumo nuostata yra būdinga ir Vilniaus akademijos profesoriaus A. Kojalavičiaus istoriniams darbams. 1653 m. išleistą "Radvilų kroniką" (Fasti Radviliani) jėzuitų autorius dedikuoja ne kuriasm nors Radvilų giminės katalikui, bet tuo metu tvirčiausiam Lietuvos valstybingumo gynėjui kalvinistui Vilniaus vaivadai Jonušui Radvilai, tardamas, jog Radvilų žygiais remiasi visa lietuvių tautos istorija, jog Jonušas, valstybės sostinės Vilniaus viešpats, esąs labiausiai nusipelnęs šios "Lietuvos istorijos santraukos". Įsidėmėtina, kad "klaidatikiui", nuosekliam kalvinizmo ir sąžinės laisvės gynėjui skirtą knygą spaudžia ne kas kitas, bet Jėzaus draugijos akademijos spaustuvė. . . Su minėto Lietuvos jėzuitų provincijos suvažiavimo dvasia susišaukia A. Kojalavičiaus "Lietuvos istorijoje" Historia Lituana, 1 d. – 1650, 2 d. – 1669) esantis tautos krikšto paveikslas – . . . Jogaila pats ėmės visomis jėgomis rūpintis neapšviestų žmonių krikštijimu. Tada jis

patyrė, koks tai sunkus darbas. Be abejo, nieko nėra sunkiau žmonėms, kaip kito liepimu atsisakyti senelių tikėjimo, kurį kiekvienas gavo su motinos pienu. Mat pagarba dievams ir baimė, iš mažens įskiepyta širdyje ir tolydžio bręstanti, negali būti vien jėga išraunamos iš neapšviestųjų širdžių. (. . .) . . . pats valdovas, keliaudamas skersai išilgai po Lietuvą, nevengė lietuviškai aiškinti gausiai miniai krikščionių mokslo.

Religinės tolerancijos nuostata prasimuša 1650 m. išėjusioje Lietuvos Bažnyčios istorijėlėje. Atliepdamas XVII amžiuje vyraujančią pamaldžią "tautos nuotaiką", A. Kojalavičius šiame darbe iškelia istorinę lietuvių bylą sakralinėn erdvėn. "Įvairenybės apie Bažnyčios būklę Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje" - tai lietuvių tautos ir Dievo sandoros knyga. Lietuva joje stoja Viešpaties akivaizdon su savo "vietiniais globėjais", "šventumu plačiai pagarsėjusiais vyrais" ir drauge atsiveria sakralinių ženklų - Dievybės pėdsakų sklidina žemė. LDK Bažnyčiai A. Kojalavičius priskiria visus krikščionis: katalikus, pravoslavus, unitus, liuteronus, kalvinistus - taigi savo darbą grindžia ne tiek konfesiniu, kiek valstybiniu, tautiniu principu. Tarp LDK patronų aprašomi ne tik Romos, bet ir "graikų tikybos" šventieji. Greta Mindaugo laikais gyvenusio vyskupo Vito, Jogailos anūko šv. Kazimiero, neva žydų XVI amžiuje nukankintų "lietuvių tautybės" vaikų Elžbietos ir Simono su pagarba minimi ir pravoslavai: X a. Rusijos monarchas Vladimiras, lietuvių kunigaikščio Erdvilo proanūkė šv. Prakseda, Algirdo nužudyti "lietuvių bajorai" Joanas, Antonijus ir Eustachijus. Trečioji "Įvairenybių" dalis skiriama "dėl stebūklų dažnai lankomoms LDK vietoms: šalia katalikiškų Vilniaus, Trakų, Nesvyžiaus, Žemaičių Kalvarijos, Paširvinčio, Budos šventenybių apsakomos ir stebūklingos pravoslavų relikvijos Polocke, Lavriševe, Vilniuje. Pasakodamas apie Vilniaus šventyklas, A. Kojalavičius pagarbiai mini ne tik tais laikais mieste veikusias 23 katalikų bažnyčias ir 9 unitų cerkves, bet ir kalvinistų, liuteronų, "rusų schizmatikų", judėjų ir mahometonų maldos namus. Kadaise Gedimino paveržtos Kijevo Rusios šventieji "Įvairenybėse" paverčiami "vietiniais" Lietuvos globėjais. Lietuvių valstybės likimas patikimas ne vien katalikų, bet ir pravoslavų šventųjų galiai. Tiesa, kiek įstengdamas, jėzuitų autorius nurodo daugumos jų lietuvišką kilmę. Apskritai LDK Bažnyčios istorija lietuvių imperijos idėją suderina su lietuvybės idėja, su lietuviška savimone. A. Kojalavičiaus Lietuva geidžia būti Dievo palaiminta ir su savo imperija, ir su sava tautyste. Rusios žemės, boroko istoriko įsitikinimu, esančios teisėta lietuvių tautos nuosavybe. Sykiu tautystė "Įvairenybėse" laikoma kiekvieno Lietuvos imperijos žmogaus savastimi. Tėvų kal-

bą pamynusiems lietuvių didikams netiesiogiai priešinamas Žemaičių vyskupas kunigaikštis Merkelis Giedraitis - ne tik mazgodavęs, bučiuodavęs varguolių kojas, bet ir lig mirties skelbęs Dievo žodį žemaičių kalba. Regis istorinio asmens tautybės klausimas Kojalavičiui esti itin opus. Lietuvos Bažnyčios istorijoje stropiai nurodoma krašto šventųjų, Vilniaus ir Žemaičių vyskupų tautinė priklausomybė. Įsidėmėtina, jog tarp daugybės prierašų"Įvairenybėse" nėra nė vieno lauktino "gente Lituanus, natione Polonus". Jėzuitų autorius atskiron tautybėn išskiria ne tik lietuvius, lenkus, rusus, bet ir žemaičius, mozūrus. Greta penktojo Žemaičių vyskupo Baltramiejaus pridurta, jog šis esąs "mozūrų tautybės (natione Mazouius)", devintasis Martynas- žemaitis ("natione Samogita"). Ir visiškai netikėtas keturioliktojo (išties tryliktojo) Žemaičių vyskupo Venclovo Virbickio apibūdinimas - "natione Lituanus, gente Polonus".

Taigi skelbiami tekstai kiek pakoreguoja lig šiolei turėtą XII amžiaus religinės, valstybinės, tautinės lietuvių sąmonės vaizdinį.

SIETYNAS VII, Vilnius, 1990 m.

***

J. Mekas

PRAEINANČIAM

Lekia dienos kaip dideli paukščiai,
Tik šešėlis nubėga žeme.
Susirinkęs numirusį džiaugsmą
Veltui tiesi rankas dar į aukštį -
- Vis tolyn, vis tolyn jų daina. -

Linksta žiedas rausvutis ir vysta
Štai ant lango melsvam vazone.
Kogi širdžiai čia gaila taip visko?
Gal dienų? Gal draugų ir jaunystės?
- Jų šešėlis nubėga žeme.

Nieks nekvies, nemylės ir nelauks jau,
Kaip, atsimeni, laukė tada.
Lėks vis dienos, lėks metai ir džiaugsmas
Ir liksi vienui vienišas paukštis
Išdraskytame vėjų lizde.

*

* *

Lietuvių evangelikų reformatų Bažnyčios 45-tasis Sinodas išeivijoje įvyks 1992 m. rugsėjo mėn. 26-27 d.d. lietuvių ev. reformatų bažnyčioje, 5230 S. Artesian Ave., Chicago, IL 60632.

*

PADĖKA

Gautas iš St. Lozoraičio, Lietuvos Ambasadoriaus Washington'e padėkos laiškas iš 1992 m. sausio mėn. 24 d., už Kolegijos prisiųstą $ 1000.- auką, paramai Lietuvos valstybės atstatymui.

*

1991 m. gruodžio mėn. įvykusiame ataskaitiniame susirinkime išrinktas naujas Vilniaus ev. reformatų bendruomenės pirmininkas A. A. Kvedaravičius, pavaduotoja - L. Gražinytė-Mačėnienė, revizijos komisijos pirmininkas - D. Balčiauskas.

*

Laikraštis Chicago Sun-Times 1992 m. liepos mėn. 25 d. laidoje pranešė, kad Romos katalikų bažnyčios Brazilijoje vysk. Leonardo Boff'as, Vatikano spaudžiamas, išstojo iš Pranciškonų vienuolių ordeno ir atsisakė kunigystės. Jis drauge su kitais Lotynų Amerikos vyskupais, 1968 m. susirinkusiais Medallin'e, Kolumbijoje, nebegalėdami ilgiau toleruoti masinio žmonių skurdo, įsteigė "Išlaisvinimo Teologijos" sąjūdį, kaip priemonę raginti Romos katalikų bažnyčią kovai prieš tą masinį skurdą.

Kaip skaitytojas prisimena, "Mūsų Sparnų" 67 nr. 86 psl. straipsnio "Kas tie menonitai" autorius D.T. tendencingai bandė tą katalikišką "Išlaisvinimo Teologijos" sąjūdį įrikiuoti į "marksistinių" protestantų "sektų" tarpą, ką to straipsnio komentare mūsų bendradarbis Matas Naktinis griežtai atmetė.

*

Superintendentas kun. **Povilas Dilys** anūkės Rasos Holenderytės lydimas, birželio mėn. buvo nuvykęs į Lietuvą. Vilniaus ev. reformatų bažnyčioje jis kartu su kun. Julium Norvila laikė pamaldas. Biržuose dalyvavo Sinode, laikė pamaldas kartu su kun. R. Moru ir pasakė atatinkamą pamokslą.

Vilniaus bažnyčioje: kairėje kalba supt. kun. P. Dilys, dešineje - kun. J. Norvila

VASARIO 16-TOSIOS GIMNAZIJA VOKIETIJOJE

Andreas Schmidt'as yra šios lietuvių gimnazijos Lampertheim-Huettenfeld Vokietijoje direktorius. Jis tikrina mokinių klasės darbus, užsako viešbutyje kambarį Lietuvos Kulto ministrui ir dėsto istoriją; Gimnazijos kieme iškelia trispalvę ir sutinka Lietuvos parlamento delegaciją. Internatas randasi nežymioje vietovėje prie Hessen'o ir Bad Wuertnberg'o sienos ir yra vienintelė pasaulyje lietuviška gimnazija už Pabaltijo valstybių sienos. 86 mokiniai - mergaitės ir berniukai - mokosi ir gyvena čia. Jų tėvai - emigrantai iš Australijos, Afrikos, Brazilijos, Kanados, Flensburg'o, Freiburg'o juos čia atsiuntė, kad išmoktų lie-

tuvių kalbą ir susipažintų su protėvių kultūra.

Ant vieno kambario sienos pakabintas visų trijų Pabaltijos valstybių žemėlapis, kur Lietuvos sienos pažymėtos storais raudonos spalvos kontūrais.

Nors internatas yra nedidelis, bet svarbus Lietuvos valstybės jauniesiems atstovams.

"Didžioji dalis parlamento vertėjų", pasakoja direktorius, " yra mūsų mokyklos mokiniai. Paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, jau ir iš Lietuvos siunčia tėvai savo vaikus į vokiškąjį Huettenfeld'ą: "kad jie čia nors truputį turėtų progos susipažinti su vakarų pasaulio mentalitetu". Todėl ir po nepriklausomybės atgavimo šios lietuvių gimnazijos egzistencijai pavojus negresia, nes apie 10,000 lietuvių gyvena Vokietijoje ir iš jų tik vienas kitas idealistas grįžta į Lietuvą. Jis prisimena vieną buvusią šios Gimnazijos mokinę, kuri dabar Lietuvoje dirba logopediste gaudama mėnesiui 700 rublių algos, t. y. apie 35 vok. markes. Tarp kitko, ten mokyklos naudojasi dar komunistinio tipo programomis, kas vakariečiams visai nepriimtina. Dėl to dabar su Lietuvos Kulto ministerija susitarta, kad netrukus mokiniai bus siunčiami į Huettenfeldą mokytis angliškai ir vokiškai ir po trijų metų grįš į savo tėvynę.

Mokyklos suoluose sėdi 3 argentiniečiai, 1 kanadietė, 2 brazilietės, 1 iš Urugvajaus ir lietuviškai diskutuoja - apie Jono pranašystę... Ne visi šiose diskusijose dalyvauja. Tikybos mokytojas Dėdinas atsistoja

prie mergaitės iš Urugvajaus ir rodo pirštu ant atversto lapo Biblijoje. Tuo tarpu mergaitė nepastebimai nuleidžia ant kelių ką tik gautą iš tėvynės laišką.

Daugiau negu 80 % lietuvių yra katalikai. Todėl ir tikybos pamokos yra įtrauktos į reguliarų mokymo planą, kaip ir lietuvių kalba bei istorija. Panašiai kaip Biblija, mokymui svarbūs ir įvairūs žodynai, nes tik nedaugelio mokinių tėvas ar motina gimė Lietuvoje, o jie augo svetur ir vartojo to krašto kalbą, į kurį jų tėvai emigravo. Todėl ispanų, portugalų ir prancūzų kalbų žodžiai dažnai padeda suprasti pamokas.

Kai didesniuose Lietuvos miestuose - Vilniuje ir kitur- žmonės pradėjo priešintis Lietuvos okupantams, mokiniai, apie 1000 kilometrų atstume nuo tėvynės, pradėjo gyviau domėtis jų tėvų ir protėvių gimtine. "Prieš tai kai kurie iš jų nenorėjo prisipažinti esą lietuviais", - pareiškė gimnazijos direktorius, - " bet vėliau, nuo 1987 m., gimnazija tapo aktyvi politikuotoja. 1989 m. žiemą mūsų jaunieji lietuviai ilgas valandas išstovėdavo šaltyje prie rusų konsulato Bonn'oje, norėdami ten esantiems diplomatams įteikti vainiką, nupintą iš spygliuotų vielų. Praėjusiais metais jie demonstravo ir Europos parlamente Strassburg'e, reikalaudami pripažinti Lietuvos nepriklausomybę. Kai rusų tankai įsibrovė į Vilnių, mokiniai sėdėjo iki vėlyvos nakties Huettenfeld'o bažnyčioje ir ir meldėsi už sukilėlius".

"Lietuvių vasario 16-tos" gimnazija pavadinta prisiminimui Lietuvos nepriklausomybės datos - 1918 m. vasario mėn. 16-tos dienos.

Pimoji istorinė gimnazijos pamokos diena įvyko 1950 m. Diepholz'e, buv. lakūnų kareivinėse (Luftwaffenkaserne). Po 4 metų lietuvių gimnazijai buvo paskirta neužimta"Rothschild'ų "Jagdschloss". Vėliau, už jos, buvo naujai pastatytos patalpos, skirtos gimnazijai ir internatui, o "Jagdschloss" buvo naujai atremontuota ir į ją atsikėlė lietuvių bendruomenės organizacijos vadovybė.

Gimnazija Huettenfeld'e yra daugiau negu mokykla: ji yra mažoji Lietuva Vokietijoje, federalinėje pietų Hessen'o valstijoje. Neseniai vienas Lietuvos parlamento narys buvo čia įsikūręs savo raštinę, tikslu infornuoti lietuvius apie padėtį tėvynėje. Nuo ryto iki vakaro skambėjo telefonas, - pasakoja direktorius Andrejas Schmidt'as. Dabar ta raštinė persikėlė į Bonn'ą ir čia rengiamos studijų savaitės, kur iš viso pasaulio kraštų susirenka lietuviai.Čia sustoja autobusai su tautinių šokių grupėmis ir chorais. Andreas Schmidt'as renka knygas ir vaistus, kurie sunkvežimiais reguliariai gebenami į buvusią Sovietų respubliką.

Nežiūrint, kad čia mokosi tik lietuviai mokiniai, gimnazija turi pri-

sitaikinti Hessen'o mokyklų programai. Kai abiturientai laiko egzaminus, jie susiduria ne vien tik su jų gimnazijos pedagogų taryba, bet taip pat ir su vokiečių komisija, kuri, žinoma, rūpinasi tik jos programoje privalomais dalykais, neliesdami Vasario 16-tos gimnazijos laisvai pasirinktų pamokų, kaip lietuvių kalbos bei istorijos, kurioms yra skirta 3-4 valandos savaitėje. A. W.

*

EKUMENINĖS PAMALDOS FLORIDOJE

Didžiojo Ketvirtadienio proga St. Petersburge "Mūsų Išganytojo" evangelikų bažnyčioje įvyko pamaldos, Kuriose dalyvavo katalikai, liuteronai, metodistai, reformatai bei šie dvasininkai:

Šv. Vakarienės metu kun. dr. E. Gerulis, Valdas Aušra ir kun. Feliksas Milas

Valdas AUŠRA, svečias iš Vilniaus. Jis gavęs 4 metų stipendiją, siekia "Master of Divinity" laipsnio S. Carolinos seminarijoje. Svečias pamaldų metu pasakė pamokslą, apžvelgdamas S. ir N. Testamentų Avinėlio simboliką bei aptardamas Š. Komunijos sakramento įsteigimą;

Kun. Feliksas MILAS, svečias iš Largo, skaitė Evangeliją Jn 13: 1-15 ir sukalbėjo Didžiąją maldą.

Kun. dr. Eugenijus GERULIS atliko šv. Vakarienės liturgiją ir dalė žmonėms šv. Komuniją, talkinamas svečio iš Vilniaus.

Iš Apaštalų laiškų I Kor. 11: 25-26 skaitė dr. Jonas Ylčas, svečias iš

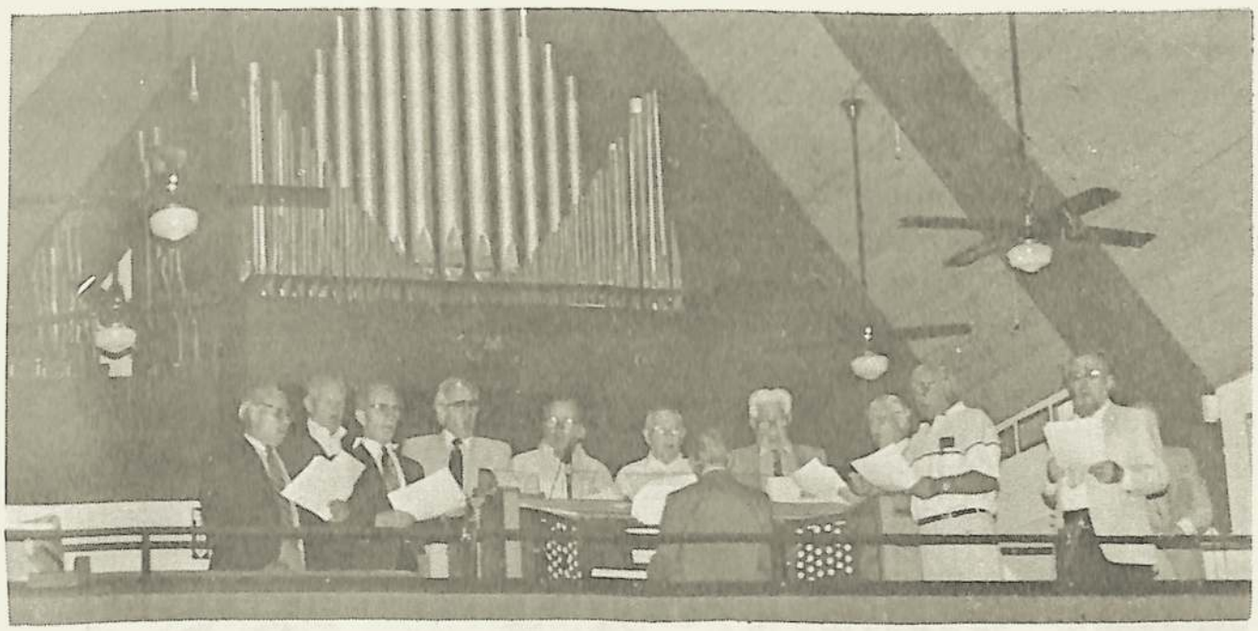

Prie vargonų muz. A. Mateika. Gieda jo vadovaujamas vyrų choras. Dešinėje solistai A. Kusinskis ir S. Citvaras. Už jo muz. kompozitorius A. Jurgutis

Toronto.

Vargonavo muz. Albertas Mateika. Giedojo jo vadovaujamas vyrų choras.

Sol. Stasys Citvaras sugiedojo "Panis Angelikus", o sol. Aleksas Kusinskis - "Agnus Dei"; akomponavo muz. A. Mateika.

S. J. Bacho preliudą vargonais atliko muz. kompoz. Aloyzas Jurgutis.

Pamaldose dalyvavo apie 80 lietuvių krikščionių, šv. Komuniją priėmė apie 40 tikinčiųjų.

Velykų dieną svečias V. Aušra, kartu su kun. dr. E. Geruliu, dalyvavo katalikų pamaldose "Šv. Vardo" bažnyčioje, bei St. Petesburgo Lietuvių klubo velykiniuose pietuose.

*

Lietuvos mokyklose katalikų tikybos pamokas lanko 61,1 %. K. Bažnyčios vadovybė skundžiasi, kad menkas šiandienos Bažnyčios mokymo ir modernių sielovados formų pažinimas neleidžia greitai ir veiksmingai atsiliepti į sparčius visuomenės pokyčius. Todėl susidarė tam tikro dvasinio vakuumo, kurį skuba užpildyti įvairios sektos. Netradiciniu mokymu ir apeigomis į savo gretas jos patraukia daug jaunimo. Nevengiama Bažnyčią kaltinti kišimuisi į politiką, o pastaruoju metu kai kurių visuomenės sluoksnių nepasitenkinimą kelia Bažnyčios mėginimai susigrąžinti jai priklausančią nuosavybę.

*

1992 m. vasarą Lietuvoje viešėjo ev. reformatų kunigas Dieter Freudenberg iš Vokietijos (Dortmund), Vilniaus ev. reformatų bažnyčiai parūpinęs vargonus. Svečias aplankė ir kitas ev. reformatų parapijas, taip pat buvo susitikęs su Lietuvos Reformacijos Istorijos ir Kultūros d-jos vadovais ir numatė bendradarbiavimo programą.

Kun. Dieter Freudenberg'as aplankė ir N. Radviliškio ev. reformatų parapiją. Viduryje svečias, dešinėje jį pasveikinęs kun. R. Moras. Šaly jo matosi P. Morienė.

*

Peace (Taikos) liuteronų bažnyčioje kompozitoriaus P. Mieliulio rūpesčiu 1992 m. balandžio mėn. 5 d. buvo suruoštas koncertas. Koncerte dalyvavo Peace bažnyčios choras, Čikagos pietvakarių liuteronų kamerinis orkestras ir solistai. Dirigentas - P. Mieliulis. Buvo atlikti J.S. Bach'o, W.A. Mozart'o, J. Haydn'o, P. Mieliulio ir kt. kūriniai. Gražiai giedojo solistai: A. Buntinaitė, V. ir P. Mieliuliai, Gražina Stanskas ir Živilė Šilgalis. Ypatingai gražiai pasirodė smuikininkė koncertmeisterė M. Solamensky. Galingai ir darniai skambėjo choras akomponuojant E. Tkač. Visiems koncerto dalyviams giedant giesmę vargonais palydėjo O. Mieliulytė - Banda. Tenka pasidžiaugti koncerto organizatorių ir atlikėjų pasiaukojimui muzikai.

*

DR. LEONIDO RAGO, DDS, DIDŽIOJI IDEJA.

Idėjos, jei didžios, nemiršta kaip žmonės. . .
(Maironis)

1991 m. lapkričio 17 dieną Lemonte (jau antrą kartą) susirinko gražus būrys Čikagoje, jos apylinkėse gyvenančių, dirbančių ir išėjusių į poilsį dantistų, bei jiems prijaučiančiųjų. Dr. Gordon, vokiečių kilmės, atvyko net iš Indianos. Buvo kviestas ir JAV Vice prezidentas Dan Quayle.

Dr. Rago didžioji ideja- pagalbos Lietuvos dantistams, tuo pačiu, ir Lietuvos žmonėms, klausimai.Visi susirinkusieji nebuvo abejingi ir karštai diskutavo šiais reikalais. Patvirtintas komitetas, susidedantis pirmininko Dr. L. Rago, vice pirmininko Dr. Edm. Lipskio, iždininko Pr. Jurkaus, sekretoriaus Juozo Končiaus, patarėjo teisės reikalams Rimo Domanskio ir dantų techniko Vinco Bazio.

Numatytas darbo planas ir priemonės jam įvykdyti.

Lapkričio mėn. pabaigoje Dr. L. Ragas vyksta į Lietuvą, kur tęs pasitarimus su Sv. Aps. Ministru J. Oleka ir vadovaujančiais Lietuvos stomatologais.

Dr. Vasaitienė, Dr. Leonidas Ragas ir Dr. Romualdas Povilaitis tariasi kaip gali dantistai padėti Lietuvos stomatologams. Lemonte, 1991 m rudenį

Labai džiugu, kad beatgimstačiai Lietuvai išeivija deda visas pastangas padėti savo žiniomis, darbu, priemonėmis. Norėtųsi tikėti, kad stomatologinė pagalba, nepelnytai užmiršta bendros medicinos fone,

pagerės. Džiugu, kad pirmojo iniciatoriaus Dr. Romualdo Povilaičio įžiebta kibirkštėlė rado platų, pelnytą ir deramą atgarsį.

Susirinkusieji kreipiasi į visus dantistus, lietuvius ir nelietuvius, kur jie begyventų, siųsti savo pasiūlymus komitetui, prisidėti darbu, lėšomis ar atliekamais jiems instrumentais, aparatūra prie Lietuvos stomatologinės pagalbos pagerinimo.

Rašykite adresu: American Dental Assistance to Lithuania (ADAL) 511 East 127th St., Lemont, IL 60439, USA. Fax 1 - 708-839-2021 arba prašome skambinti Dr. Leonidui Ragui telefonu 1 - 708 - 529-0955.

Susirinkime dalyvavusi stomatologė iš Lietuvos

N. Blauzdžiūnienė

*

TĖVIŠKĖS GIESMIŲ VAKARAS

Lietuvių ev. liuteronų parapijos suruošiamieji Verbų sekmadienio Giesmių Vakarai gausiai pritraukia jau 40 metų giesmės mylėtojus, nors maždaug tuo pačiu metu vyksta kitas religinis koncertas kaimyninėje bažnyčioje. Nors nesinori tikėti, kad tarp lietuviškų krikščionių vyksta dvasiniai kultūrinės lenktynės, vis vien tokio susidarančio įspūdžio nelengva atsikratyti.

1992 m. 40-sis Verbų sekmadienio tradicinis Giesmių Vakaras pradėtas minėtos parapijos bažnyčioje trumpu Sabatini vargonų preliudu. Jį išpildė muz. Ričardas Sokas, neseniai atvykęs iš Lietuvos, spėjęs jau pasižymėti savo vargonų muzikos rečitaliais įvairiuose Europos miestuose.

Po preliudo Tėviškės parapijos klebonas, vysk. Hansas Dumpys, pasveikinęs taip gausiai susirinkusius klausytojus, dar suglaustai pridūrė, kad evangelikų bažnyčia esanti "giedanti bažnyčia, su ilga dvasine kultūra ... Mes liaupsiname Dievą giesme ir su ja atnašaujame Jam savo talentus". O kad tų talentų vis dar netrūksta, įrodė šio Giesmių Vakaro programos tąsa.

Muz. Ričardo Soko paruoštas ir diriguojamas mišrus choras, Robertui Mockui pritariant vargonais, atliko Charles Gounod, Christoph Willibald von Gluck, Antonio Vivaldi, Richard Wagner, Norman Ramsey, Povilo Mieliulio ir Vlado Jakubėno kūrinius.

Vyraujančią programos dalį užėmė Vlado Jakubėno kantata "Prisikėlimas". Šią mišriam chorui, solistams ir vargonams sukurtąją kan-

tatą kompozitorius Vladas Jakubėnas buvo skyręs Tėviškės parapijos choro 20 metų veiklos atžymėjimui. Ji pirmą kartą pasigirdo 1971 metais balandžio 4 d. minėtoje bažnyčioje Verbų sekmadienio Giesmių Vakare. Tada chorą ir kvartetą dirigavo Jurgis Lampsatis, o kompozitorius pats atliko vargonais reikalingus muzikalinius paįvairinimus. Šį kartą chorą ir solistų kvartetą dirigavo Ričardas Sokas, Robertas Mockus papildė muzikalines dalis pianinu. Šioje "Prisikėlimo" kantatoje ypatingai išryškėjo senos velykinės liaudies giesmės meliodija ir choralas. "Tu, prisikėlęs Karžygį, Tu, amžinai gyvasis". Ši giesmė senovėje būdavo labai mėgiama giedoti ne tik ev. liuteronų bažnyčiose, bet ir jų surinkimuose bei namuose. Kaip pati giesmė, taip ir Vlado Jakubėno "Prisikėlimo" kantata, skambėjo įspūdingai naujo gyvenimo viltimi.

Vakaro programoje dar teko girdėti Donna Dumpys su Felix Mendelssohn, Alfonsą Mieliulį su Antonin Dvorak, Eglę Rūkštelytę - Sundstrom su David W. Guion kūriniais. Dar be to Eglė Rūkštelytė - Sundstrom ir Aldona Buntinaitė darniai atliekamu duetu, akomponuojant Robertui Mockui pianinu, pagiedojo ištrauką iš vienos Johann Sebastian Bach kantatos.

Solistų tarpe didelio klausytojų dėmesio susilaukė ir du jauni, gabūs ir ateičiai daug žadantys klasikinės muzikos išpildytojai: Ėrikas Mikaitis - smuiku ir Aras Buntinas - pianinu. Ėrikas Mikaitis buvo pasirinkęs šiam vakarui "Pavasarį" iš Antonio Vivaldi "Metų laikų". Ši Ėriko Mikaičio smuiku atliktoji "Pavasario" dalis, Robertui Mockui akomponuojant pianinu, kaip tik teikė susikaupusiai klausantiems klausytojams pavasariškos vilties nuotaiką, orui lauke gerokai atvėsus. Aras Buntinas, jau pažįstamas savo muzikaliniu talentu iš ankstyvesnių pasirodymų, skambindamas Frederic Chopin "Etude", stebino ir šį kartą savo miklių pirštų sugebėjimais ne vieną klausytoją.

Giesmių Vakaro užbaigoje vysk. Hansas Dumpys dėkojo programos pravedėjams, išpildytojams už jų pastangas ir pasišventimą programos sudarymui, o taip pat visiems svečiams bei parapijiečiams už atsilankymą 40-jame Giesmių Vakare. Taip pat nebuvo pamiršta atsistojimu ir malda padėkoti Viešpačiui Dievui už suteiktą galimybę pasidžiaugti giesmėmis ir praleisti porą valandų vieningos dvasios bendrystėje vieni su kitais.

Tėviškės moterų draugijos narės jau laukė salėje choristų ir svečių su užkandžiais. Čia dar kartą buvo pasikeista padėkos žodžiais, pasidžiaugta Ričardo Soko suteikta pagalba, paremiant ir šį išeivijos lietuvių dvasinį pastatą. Didelė padėka tenka Tėviškės parapijos choro pir-

mininkui Leonui Gružui už organizacinę choro veiklą, bet visų daugiausia padėka tenka choro valdybos narei Idai Kasparaitienei už jos rūpestį, kad 40-tasis Giesmių Vakaras galėjo likti prisimintinu visiems dalyviams.

Valteris Bendikas

*

Andrius Brooks Erikos ir Edmundo Brooks sūnus, kun. P. irH. Dilių anūkas, turi meniška polinkį: čia jis stovi prie savo projekto, įteikto Chicago Metro History Fair ir savo mokykloje, Hope Lutheran School, kovo mėn., 1992 m.

*

DAR APIE PANEVĖŽIO INCIDENTĄ

M. S. 67-tame numeryje buvo nemaža medžiagos apie pastangas steigti evangeliškos minties mokslo įstaigą - kolegiją Panevėžyje. Vietos R. katalikų kunigų protestas (vad. "Trylikos Pareiškimas") ir vėliau jų kardinolo atsišaukimas į patį Aukščiausios Tarybos Pirmininką Landsbergį mėgino užkirsti kelią tokiam sumanymui. Toks elgesys daug kur (ir Lietuvoje, ir užjūryje) sukėlė pasipiktinimą. Nejaugi dar yra žmonių, dargi dvasiškių, kurie netiki į toleranciją ir negerbia kitų religijų teisių? Tuo labiau šiame ekumeniniame amžiuje, įsivyraujant gražiam sugyvenimui tarp įvairių konfesijų . . .

Menonitų (religinės grupės)sumanymas kolegijai steigti vis dėlto nei-

vyko. Bet jų 1991 m. įsteigti vasaros kursai anglų kalbos mokytojams lavinti šiais 1992 m. vyksta ir toliau, kaip matyti iš World Council of Churches biuletinio. Mūsų žiniomis, jų sumanyti akademiniai kursai yra perkelti į Klaipėdą, kur jie veiks prie to miesto naujai įkurto universiteto. Bet tuomi dalykai nesibaigia: Panevėžio gyventojai ir miesto taryba (bent šį pavasarį) gyvai svarstė tą klausimą - vieni už, o kiti prieš. Netrūko demonstracijų, šūkių ir plakatų. Jauni žmonės, ypač studentai, galvojo, kad nauja akademinė įstaiga jų mieste būtų geras dalykas, nesvarbu kieno ji būtų įsteigta. "Panevėžio Balsas" š. m. kovo mėn. per kelis numerius talpino straipsnius apie demonstracijas, vykusias miesto valdybos posėdžių metu. Vienas Panevėžio Balso straipsnis užvardintas "Triukšmo buvo daug" o kitas - "Koledžas? Technikumas? Universitetas?" Tuo tarpu kai nekurie religiniai fanatikai giedojo "Marija, Marija ...", kiti studentai plakatus su "MENAS IŠGELBĖS PANEVĖŽĮ" ir kitokiais užrašais.

*

John Gillies - Gylys

John Gillies (Gylys), lietuvių kilmės Presbyterijonų veikėjas iš Austin, Texas, nesenai gavo savo Bažnyčios "Lay Preacher" (pasauliečio pamokslininko) paskyrimą. Jo ordinacija įvyko San Antonio, TX sinodo metu š. m. kovo 5 d. Išėjęs spacialių mokslų kursą, jis yra įgaliotas sakyti pamokslus bažnyčiose ir dalinti Šv. Vakarienės sakramentą. Iš ten jis keliavo į Rytų valstijas, tarp kitko į Floridą, kur pasimatė su kun. dr. E.

Geruliu. J. Gillies žada šios 1992 vasaros mėnesius praleisti Lietuvoje, kaip savo Bažnyčios įgaliotas "Volunteer in Mission" (savanoris misijų darbui). Jis numato skaityti paskaitas Klaipėdos universitete ir kitur. Presbyterijonų sinode buvo pranešta, kad Bažnyčia tikisi per J. Gillies veiklą sueiti į artimenius ryšius su Lietuvos evangelikų reformatų Bažnyčia, sukuriant "partnership" (bendradarbiavimo) santykius. Norima paruošti dirvą tarpusaviems apsikeitimams profesūros, paskaitininkų ir teologų. Kalbama apie mokslo galimybes ir stipendijas būsimiems kunigams bei mokytojams lietuviams religinėje srityje, mokslinius seminarus ir ypač kursus pasauliečių pamokslininkų paruošimui.

Rašo: Knygius

KNYGŲ PASAULIS

Pasirodė nauja knygelė anglų kalboje apie Lietuvių ev. reformatų bažnyčią. Tai II leidimas brošiūros, pasirodžiusios 1989 metais, šįkart jau gražiai spausdintoje formoje. Yra ir iliustracijų. Perrašyta ir sumoderninta, atsižvelgiant į neseniai pasikeitusias apystovas Sovietų Sąjungai žlugus. Užvardinta *The Lithuanian Evangelical Reformed Church,* Second Edition, 1992, autorė Hypatia Y. Petkus. Išleista prie mūsų Bažnyčios įsteigto Fondo "Hypatia Y. Zuris Memorial Fund". Kaina $ 2.-, gaunama "Mūsų Sparnų" redakcijoje, su persiuntimu $ 2.50. Čekius rašyti "Lithuanian Ev. Reformed Church, H.Y. Zuris Memorial Fund". (Nurašoma nuo mokesčių - Income Tax.) Kviečiame įsigyti sau ir pažįstamiems, kurie skaito angliškai ir nori informacijų. H. Y. Zuris fondas, įsteigtas spausdinių leidimui ir kt. kultūriniams tikslams, laukia Jūsų paramos!

Didžioji Agenda

Čia aprašysime vieną senovinę knygą, turėjusią didžiausios reikšmės lietuvių evangelikų reformatų gyvenime nuo ankstyviausiųjų laikų iki dabar. Tai yra DIDŽIOJI AGENDA, 468 puslapių, sudaryta prieš daugiau kaip tris šimtmečius. Joje telpa ev. reformatų tikybos ir apeigų nuostatai. Amžių bėgyje ta knyga naudojosi Rytų Europos reformatai, įskaitant ir lietuvius, ir lenkus, ir gudus ir kitas tautybes. Knyga dabar yra retenybė, bent mūsų padangėse. Teko matyti egzempliorių Čikagoje viename privačiame knygų rinkinyje. "Didžioji Agenda" yra įrišta į odinius viršelius. Išsilaikiusi gana gerai, nežiūrint gilaus amžiaus. Ji spausdinta Danzig'o mieste 1637 m. Tai yra jau antras jos leidimas.

Kiekvienas sprendimas ar nuostatas čia paremiamas gausiomis ištraukomis ar tai iš Šv. Rašto, ar tai iš bažnyčios išminčių rašinių. Knyga turi tris dalis. Pirmoje telpa ilgoka įžanga ir kalendorius, žymintis bažnytines šventes. Anroje dalyje yra bažnytinių apeigų aprašymas: priėmimas į tikėjimą (konfirmacija), priėmimas atgailaujančių už nuodėmes, Šv. Krikštas, Šv. Vakarienė, ligonių lankymas, padėkos maldos po gimdymo, jungtuvės, pamaldų tvarka tam tikromis dienomis ir pan. Trečioji dalis susideda iš nuostatų veiksmams, kuriuos atlieka ganytojai - superintendentai (senjorai) ir kiti Dievo šventovės prižiūrėtojai. Čia yra ordinavimas kunigų, diakonų, mokytojų (jaunų žmonių kurie padeda kunigui jo darbe), kaip ir pačių superintendentų ir senjorų. Naujo kunigo į parapiją įvedimas; vizitacijų atlikimas; disciplina arba bažnytinės bausmės; skyrybų (divorsas) tvarka; sinodo posėdžių pravedimo taisyklės ir daug kitokių klausimų yra gvildenama trečioje dalyje.

Įžanga yra gana ilga, viso 14 psl. Čia rašoma apie vieningumą tikybos išpažinime ir apeigose, duodant pavyzdžių iš istorijos ir cituojant Šv. Raštą. "Senovės žydai Jeruzalėje, be Saliamono šventyklos, turėjo dar kelis šimtus maldos namų ir mokyklų, bet visose meldėsi viena nustatyta tvarka - nežiūrint kokiame pasaulio krašte jie bebūtų... Pranašas Jerėmijas (Senajame Testamente) ragina tikinčiuosius būti vienos širdies ir vieno supratimo garbinant Dievą. Apaštalas Povilas laiške Romėnams norėtų, kad jie būtų tarpusavyje vieningi ir vienširdžiai atiduodant garbę Viešpaties Jėzaus Kristaus Tėvui, Visagaliui Dievui." Tokios yra mintys išreikštos įžangoje.

Daug kalbama apie reikalingumą vienodos tvarkos ev. reformatų bažnyčiose, nes iki XVII amžiaus rašytinės taisyklės nebuvo suvienodintos. Pirmieji reformatų tikybos kūrėjai nebuvo nustatę tvirtų formų. Nors taisyklės įvairiose vietovėse ir valstybėse, kur gyveno reformatai, buvo panašios, bet kiekvienas rajono (distrikto) superintendentas tvarkė bažnyčias pagal savo nuožiūrą. Taigi pribrendo reikalas išleisti visur galiojančią nuostatų knygą. 1633-34 m. laikotarpyje bendri Lietuvos - Lenkijos sinodai posėdžiavo ir tarėsi dėl tokios knygos išleidimo. Knyga buvo surašyta pagal visą eilę jau veikiančių Agendų - nuostatų knygų, parenkant plačiausiai įsigalėjusias ir daugumos pripažintas taisykles. Todėl ir buvo parinktas pavadinimas "Didžioji" Agenda. Jos autorius buvęs "palaiminto atminimo Dievo tarnas Kristufas Krainskis, buvęs Bielsk'o distrikto senjoras ir superintendentas Dievo Surinkimų Mažojoje Lenkijoje". Ši knyga, senas ir brangus mūsų Bažnyčios turtas, išlaikė vieningumą reformatuose ligi šių laikų.

Savaime aišku, kad vietomis šios knygos atskiri posakiai skamba archaiškai ir reikalauja perrašymo pagal moderninio gyvenimo reikalavimus. Tačiau pagrindinė galvosena ir religiniai principai nėra išėję iš apyvartos. Kelių šimtmečių bėgyje Bažnyčios vadovai naudojosi ištraukomis ir jų vertimais (knyga rašyta lenkų kalba). Iki šiol nesulaukėme ištiso tos knygos vertimo į lietuvių kalbą. 1918–1940 m. nepriklausomoje Lietuvoje buvo ždama tai padaryti, bet II Pasaulinio karo įvykiai sutrukdė visus tokius užsimojimus. Galima manyti, kad Lietuvai šiandien ir vėl atgavus laisvę, bus galima tokį sumanymą įvykdyti. Baigiant čia reiškiame padėką mirusiam Bažnyčios veikėjui dr. Jokūbui Mikelėnui, autoriui straipsnio "Didžiosios Agendos" klausimu (Mūsų Sparnai Nr. 8–9, 1955). Pasinaudojome jo surinktais duomenimis šio straipsnio patikslinimui.

LAIŠKAI REDAKCIJAI

ŽINIOS IŠ PANEVĖŽIO

Kaip žinoma, Lietuvoje šiuo metu yra 8 ev. reformatų parapijos. Viena iš jų randasi Panevėžyje, Ukmergės g. 25. Įdomu prisiminti žiupsnelį istorijos, kaip rašė Vilius Variakojis savo asmeniškuose prisiminimuose M.S. Nr.65, nepriklausomos Lietuvos laikais ten veikė ev. reformatų parapija. Jai aptarnauti atvykdavo iš Švobiškio kun. A. Grybė. Pamaldos vykdavo ev. liuteronų bažnyčioje. Mūsų laikais, parapija atsikūrė iš naujo ir dabar jau turi savo patalpas. Mūsų Sparnų redakcija gavo laišką iš Panevėžio ev. reformatų bažnyčios komiteto narės Irenos Atkočiūnienės, kuriame tarp kitko ji rašo (paduodame ištraukas):

Panevėžys, 1922 04 01

"Gerbiamoji Mūsų Sparnų Redakcija,

Nuoširdžiai esame dėkingi už dėmesį aplankant mus geriausiais linkėjimais ir žiniomis iš tikėjimo brolių užjūryje. 'Štai kaip gera ir malonu, kai broliai vienas su kitu sandoroje gyvena' galime tarti Psalmisto žodžiais (Ps.133). Dievo meilės malonė yra tvirčiausias mūsų tikėjimo brolių ir seserų ryšys. Mes prašome: būkite dvasioje kartu su mumis maldoje, nes daug gali širdinga malda. Tos pagalbos, kuri ateina nuo Viešpaties per bendrą maldą, labai reikia mūsų naujai atsikuriančiai bažnyčiai.

Turime nemaža problemų ir rūpesčių. Mūsų maldos namai dar prašosi nemažo remonto, nors jau kai ką ir pdarėme. Dėkingi esame Biržų bažnyčios konsistorijai, kuri mums padėjo finansiškai. Prėjusią vasarą perdenktas stogas, paremontuotas vidus ir išorė. Taigi buvusi parduotuvė tapo šventove. Norime būti gyvąja Kristaus bažnyčia. Džiaugiamės nenuilstamu Konsistorijos pirmininku, kun. Reinholdu Moru, turime aktyvią bažnyčios tarybą. Visą mūsų rūpestį pavedame Dievui. O Jis sako: "Nebijokit, mažoji kaimene – aš galiu padaryti silpnuosius galingais..."

Tikimės sustiprėti ir būti dar vienu evangeliškos šviesos židiniu, kokio lig šiol Panevėžyje dar nebuvo. Džiaugiamės, kad Mūsų Sparnai nebodami marių platybių "atskrenda" ir pas mus. Tai mus jungia, padeda sužinoti apie Jūsų triūsą Viešpaties vynuogyne. Norime Jus pasveikinti su atėjusiu Lietuvoje pavasariu, su atbundančia gamta ir artėjančia Prisikėlimo švente – Velykomis. Maldos ryšiu tikimės įsijungti į bendrą Viešpaties bažnyčią. Tejungia mus malda ir dvasios bendrystė!

Su meile Kristuje
Irena Atkočiūnienė"

* * *

Labai Jums dėkoju už Mūsų Sparnus. Deja niekuo Jums nesugebu padėti... Įdomių žinių iš mūsų padangės nemoku papasakoti, nes nieko labai šaunaus pas mus ir nevyksta. Po truputį atsikrutam, bet nelengvai. Labai dar daug sovietinio pašalo yra mūsų protuose ir širdyse. Yra dar kažkokios baimės, nes senoji valdžia ypač periferijoj dar laikosi įsikibusi buvusių minkštų kėdžių. Nors atvirai savo nuomonės jau nerodo, nuduoda, kad prisitaiko prie atgimimo, bet visa pertvarka ta, kad tik kėdėmis pasikeičia ir kiek galėdami stengiasi išlikti ir trukdyti reformoms.

Labai suaktyvėjo jėzuitai, ypač Biržų krašte. Siunčiu Jums pora lapelių Biržų Žinių šiokiam tokiam vaizdui. *B. Fr.*

* * *

Neseniai redakcijoje gautas Lietuvos Reformacijos Istorijos ir Kultūros draugijos pirmininko pavaduotojo D. Balčiauskc laiškas iš 1992 m. VII. 1 d., kuriame tarp kitko rašoma:

"Artimiausi mūsų uždaviniai, kuriems įgyvendinti pradėjome aktyviai ruoštis tai: 475 m. Reformacijos jubiliejaus proga pastatyti bent paminklinį akmenį būsimam paminklui Reformacijos pradininkams Lie-

tuvoje. Vietą esame numatę skvere priešais bažnyčią Pylimo gt. Antras svarbus renginys – mokslinė konferencija, tikriausiai jau šią žiemą. Jau yra daug prelegentų mokslo žmonių, norinčių skaityti pranešimus.

Tokia mūsų pradžia. Nelengva, o dar turint omenyje šiandieninę ūkinę – finansinę mūsų krašto būklę – reikia turėti daug optimizmo ir pasišventimo ir įveikiant visas negandas dirbti mūsų užsibrėžto tikslo vardan. Su Dievo pagalba tęsime prieš 475 m. pradėtą mūsų senolių žygį.

Su pagarba ir geriausiais linkėjimais "Mūsų sparnų" redakcijos kolektyvui

D. Balčiauskas"

* * *

Foto Balčiūno

R. D-jos valdyba ir revizijoa komisija, iš kairės į dešinę: V. Trečiokas, A. Karosaitė, V. Gocentas, H. Arnašius, A. Dagys, J. Kulbis, A. Baublys, A. Dagytė – Juodpusienė, D. Balčiauskas, S. Kregždė, M. Liudžiūtė, M. Purvinienė, S. Peikštenis, R. Maslauskienė

*

* *

Irena Jašinskaitė

JANUSAS

Šviesa – ugnis tai du liepsnos veidai:
Ugny mes sudegam, pasiekę šviesą,
Ir, geismo vedami, pavirstam pelenais.

*

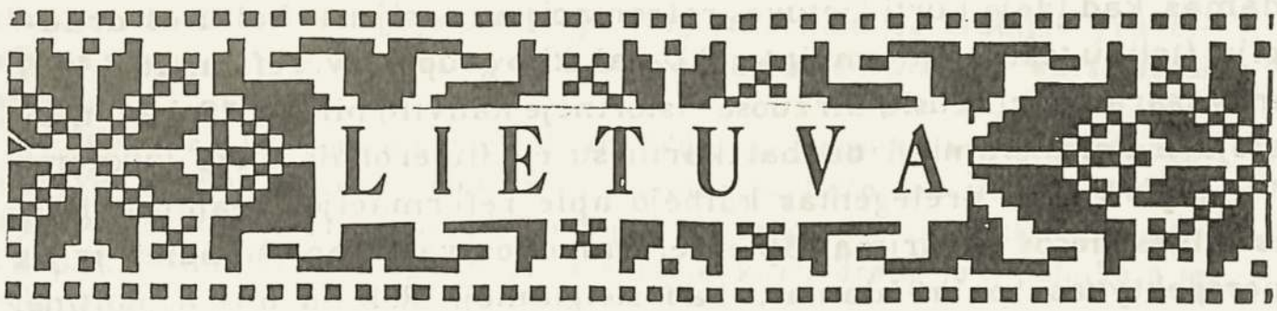

Myk. Zablockas

VILNIUJE ĮSTEIGTA LIETUVOS REFORMCIJOS ISTORIJOS IR KULTŪROS DRAUGIJA

Vilnius Lietuvos reformacijos laikais iki pat šio šimtmečio pradžios buvo reformatų dvasinės ir kultūrinės veiklos centru. 1920 m. Lietuvai Vilnių praradus, tokiu reformatų veiklos centru tapo Biržai, nes Biržų kraštas buvo daugiausia reformatų apgyventas. Čia buvo šaukiami metiniai sinodai, čia buvo kun. A. Balčiausko įkurta populiari reformatų jaunimo draugija "Radvila", ir čia greit suklestėjo visas religinis ir kultūrinis reformatų gyvenimas.

Po karo komunistams okupavus Pabaltijo kraštus, visų krikščioniškų bendruomenių religinė veikla tapo uždrausta. Bažnyčios su jų kilnojamu ir nekilnojamu turtu buvo valdžios nusavintos ir sekuliarizuotos. Biržų reformatų bažnyčia stebuklingu būdu išvengė tos sekuliarizacijos bet kunigas tapo praktiškai bažnyčioje "uždarytas", neturėdamas teisės bet kokiam Evangelijos skelbimui už jos sienų.

1990 m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, padėtis drastiškai pasikeitė - bažnyčios su jų likusiu turtu pradėtos grąžinti bendruomenėms, kunigų veiklai duota pilna laisvė. Kartu atgijo Biržų ir istorinė Vilniaus parapijos veikla. Tuo tarpu sinodai vyksta Biržuose, tačiau Vilnius jau padarė pirmą žingsnį į prieš tai šimtmečiais turėtą jo lemiamą istorinę įtaką į Lietuvos reformatų bažnyčios veiklą ir gyvenimą. Po metus trukusio intensyvaus paruošiamojo darbo, 1992 m. balandžio mėn. 25 d., Vilniaus Mokslų Akademijos posėdžių salėje įvyko steigiamasis Lietuvos Reformacijos Istorijos ir Kultūros draugijos susirinkimas dalyvaujant 244 asmenims, atstovaujantiems įvairius Lietuvos regionus (daugiausia Vilniaus, Kauno miestams, Klaipėdos, Kėdainių, Biržų, Tauragės kraštams).

Iniciatyvinės grupės vardu į steigiamojo susirinkimo dalyvius kreipėsi tos grupės iniciatorius inž. Donatas Balčiauskas (Vilnius) informuo-

damas, kad idėją kurti Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros draugiją (toliau tekste sutrumpintai R.D-ja) kilo grupei ev. reformatų, 1991 m. vasarą susirinkusių Biržuose, istorinėje Radvilų pilyje, "Sėlos" muziejuje. Parengiamieji darbai kartu su ev. liuteronais buvo vykdomi Vilniuje. Toliau prelegentas kalbėjo apie reformacijos reabilitavimą, istorinės tiesos atkūrimą, apie reformacijos vaidmenį šiandien ir jos perspektyvas, pabrėždamas, kad steigiamoji R. D-ja bus nepolitinė, dorovinio ir kultūrinio tobulinimosi organizacija. Jam pasiūlius, R.D-jos steigiamojo susirinkimo pirmininku išrenkamas M. Mikalajūnas (Vilnius). Pastarajam pageidaujant, padėti pirmininkui kviečiamas D. Balčiauskas. Jo siūlymu išrenkamas trijų asmenų sekretoriatas: V. Gocentas, J. Kulbis ir R. Mekaitė (visi iš Vilniaus).

Suvažiavime buvo prisiminta, kad šiemet sukaknka 475 m. reformacijos jubiliejus. Šia proga D. Balčiauskas pabrėžė, kad Vakarų pasaulyje keliama protestantizmo reikšmė, kaip lemianti naujų laikų galia. Lietuvos istorijoje nutylimi faktai, kad Lietuva buvo irgi pradėjusi žengti į tą procesą, kuris vyko anglosaksiškuose kraštuose. Reformacijai galutinai laimėjus, Lietuva būtų išaugusi į galingą valstybę.

Toliau pranešimą apie reformacijos reikšmę Lietuvai davė prof. S. Kregždė. Jo įsitikinimu visus čia sutraukė dvasinis alkis, nesąmoningai ar sąmoningai naudojama demagogija - lyg krikščionybės epochos nebūtų. Neretai siekiant tapačių tikslų išsiskiria nuomonės.

Tolerancijos pagarbos patirtį turi reformacijos idėjos. Jos teikdamos dvasinę demokratiją, nuima tarpininkus tarp žmogaus ir Dievo, pašalina dogmas. Reformacija žadina tautinę savimonę. Atmesdama bažnytinį kultą, apeigų teatrališkumą, nukreipia tikinčiuosius į naują dvasinę plotmę. R. D-jos tikslai taikūs, bet tai nereiškia, kad galima nutylėti netiesą. Reformacija yra konfesija, norinti apginti savo išskirtinumą nuo nepagarbių kontrreformacijos išpuolių.

Diskusijose dalyvavo visa eilė intelektualų.

I. Lukšaitė - istorijos mokslų kandidatė (Vilnius) pritardama R.D-jos steigimui, analizavo reformacijos ištakas Lietuvoje, akcentavo reformatų intelektualų pasišventimą Lietuvos kultūrai; daugelis jų XVI a. dėl prasidėjusios kontrreformacijos turėjo emigruoti, bet ir toliau savo veiklą tęsė D. Britanijoje, Vokietijoje ir kitose šalyse. Pabrėžė reformacijos vietą dabartinėje visuomenėje, jos sąsajas su praeitimi: reikia rasti tęstinumą, panaudoti viską kas pažangu praeityje, kas mus jungia su reformacijos pradininkais, vengti destrukcijos, kitaminčių atveju laikytis tolerancijos. Teigdama, kad dabar reikia išminties, o istorija - išminties mokykla. Reformacija yra viena iš tokių išminties kasyklų. Eruditai, kurie negalėjo veikti Lietuvoje (A. Kulvietis, S. B.

Cihlinskis), darbavosi Mažojoje Lietuvoje. Taigi reformacijos studijos yra aiškinimas situacijos, kai žmogaus veikla nukreipta į modernizaciją, kuri nerealizuojama.

R. Žepkaitė - istorijos mokslų daktarė (Vilnius), pabrėžė, kad reformacijos sąjudis vid. amžių Lietuvoje kilo kriziniu laikotarpiu. Reformacijos idėjų aktualumas vėl iškilo sunkiu Lietuvai laikotarpiu, kai reikia įtvirtinti atkurtą Lietuvos nepriklausomybę. Prelegentė pritarė idėjai kurti draugiją ir palinkėjo jai kūrybinės sėkmės.

A. Bumbliauskas - istorijos mokslų kandidatas, Vilniaus universiteto Istorijos mokslų dekanas kvietė R. D-ją palaikyti ryšius su vakarų valstybėmis, ypač protestantiškomis Skandinavijos šalimia. Pabrėžė, kad gali keistis geopolitinė Lietuvos situacija: Lietuva iki šiol į Vakarų šalis daugiausia bandė orientuotis per katalikiškąją Lenkiją, o dabar atsiveria galimybės tą patį daryti per Skandinavijos šalis. Jos yra protestantiškos, tad daug gali prisidėti ir sukurtoji R. D-ja. Vilniaus universiteto istorikai dėstytojai ir studentai nagrinėja įvairių Lietuvos tautinių ir tikėjimų mažumų istoriją, studentai šia tematika gina diplomatinius darbus. R. D-ja galėtų pasirūpinti įdomesnių jų darbų publikavimu.

A. Balčiauskienė - Vilniaus ev. reformatų vaikų sekmadieninės mokyklos mokytoja pasveikino susikūrusią R. D-ją su gimimo diena. Apžvelgė reformacijos raidą Lietuvoje, jos reikšmę Lietuvos švietimui, vakarietiškos kultūros greitesniam paplitimui Lietuvoje (ypač Mykolo Juodojo ir Mykolo Rudojo Radvilų laikais), lietuvių kalbos įsigalėjimui viešame gyvenime. Palinkėjo susikūrusiai R. D-jai sėkmės kūrybiniame, švietėjiškame darbe.

H. Arnašius - filosofijos mokslų daktaras (Vilnius) pabrėžė būtinumą sieti R. D-jos veiklą su teologiniais klausimais. Reikia padėti visuomenei atsikratyti sovietiniais laikais prievarta diegtų ateizmo principų, padėti įsigalėti religiniai tolerancijai. Kalbėtojas pranešė, kad 1992 m. rudenį kuriamame Klaipėdos universitete turėtų atsidaryti ir Protestantiškas teologijos fakultetas, R. D-jai reikėtų palaikyti su juo nuolatinius ryšius.

A. Baublys - Biržų kraštotyros muziejaus "Sėla" nuolatinis bendradarbis, archeologas pakvietė R. D-jos narius talkinti šiam muziejui. "Sėlos" muziejus vienintelis Lietuvoje siekia nuosekliai atspindėti Lietuvos reformacijos istoriją. R. D-jos nariai ir jiems prijaučiantys galėtų prisidėti kuriant Biržų nacionalinį parką, kuris saugotų išlikusius Biržų krašto reformacijos kultūros paminklus.

D. Kirvelis - Vilniaus universiteto Gamtos fakulteto dekanas pakvietė besidominčius reformacija susidomėti ir reformizmu. Prelegento nuomone, tarp jų esama daug panašumo ir sietinų dalykų. Kontrreformacijos laikais buvo persekiojami reformatai, o 1918-1940 m. nepriklausomoje Lietuvoje buvo dažnai šmeižiami ir ujami socialdemokratai ir kiti kairieji, propagavę reformizmo idėjas. Tai prof. V. Čepinskis, S. Kairys, broliai V. ir M. Biržiškos ir kiti. Reformistų pastangomis leistas žurnalas "Kultūra" padėjo Lietuvoje plisti pažangioms idėjoms. Kvietė R. D-jos narius susidomėti socialdemokratijos, reformizmo idėjomis ir sieti jas su ferormacija.

L. Vladimirovas - Vilniaus universiteto Bibliotekininkystės katedros profesorius, istorijos mokslų kandidatas pageidavo, kad R. D-ja taptų savarankišku kultūros centru, organizuotų biblioteką, leistų metraštį.

M. Purvinienė - architektė (Kaunas) pakvietė R. D-ją imtis konkrečios veiklos. R. D-jai reikėtų susirūpinti Pervalkos senųjų protestantiškų kapinių sudarkymu - 1991 m., pažeidžiant Lietuvos Respublikos įstatymus, buvo pradėta statyti vasaros klubą. Kalbėtoja pakvietė R. D-ją prisidėti prie kultūros darbuotojų kovos už neteisėtos statybos l ikvidavimą. Šiuo klausimu pirmininkaujantis M. Mikalajūnas atsakė, kad kol R. D-ja neįregistruota, ji neturi juridinio asmens statuso, todėl tokios veiklos imtis negali.

Sekė sveikinimai: A. Mizginienė (Tauragė) perskaitė ev. liuteronų vysk. J. Kalvano sveikinimą steigiamajam R. D-jos susirinkimui.

Toliau M. Mikalajūnas paskelbė literatūrologo filologijos daktaro L. Gineičio, prof. A. Piročkino, rašytojo A. Misevičiaus, knygotyrininko prof. D. Kauno, Ukrainos Mokslų Akademijos nario prof. Nepokupno (Kijevas), svečio iš JAV M. Kavolio sveikinimus.

Po to buvo einama prie likusių dienotvarkės punktų: R. D-jos įstatų priėmimo ir reglemento projekto svarstymo. Pirmieji buvo priimti be pakeitimų, išskyrus reglamento projekte teiginį, kad į skyriaus valdybą renkami tik protestantai. Matomai buvo nenorėta pasirodyti su netolerancija ir diskriminacija prieš kitų įsitikinimų asmenis, ypač kai R. D-ja yra tik kultūrinio ir humanistinio pobūdžio. Todėl jai ir sveikintinas kiekvienas asmuo, kuris sutinka su jos įstatų dvasia ir yra apsisprendęs remti draugijos veiklą.

Sekė viešu balsavimu rinkimai į R. D-jos valdybą: pirmininkas S. Kregždė - Vilnius, psichologijos mokslų daktaras, profesorius. Pirmininko pavaduotojas D. Balčiauskas - Vilnius, UAB "Comertex" direktoriaus pavaduotojas statybai ir V. Gocentas- Lietuvos bibliotekų kolektoriaus direktorius. Nariai: 1. valdybos sekretorius J. Kulbis - enciklopedijų leidykla, vyr. moksl. redaktorius; 2. iždininkas A. Dagys - Vilnius, finansininkas; 3. istorijos darbo grupės vadovas A. Baublys - Biržai, kraštotyros muziejaus moksl. bendradarbis; 4. kultūros darbo grupės vadovė A. Karosaitė - Vilnius, rašytoja; 5. švietimo darbo grupės vadovas H. Arnašius - Vilnius, filosofijos mokslų daktaras; 6. teisės grupės vadovė A. Dagytė-Juodpusienė - Vilnius, teisės mokslų kandidatė, docentė; 7. informacijos ir leidybos grupės vadovai: V. Trečiokas - Vilnius, žurnalistas ir M. Purvinienė - Kaunas, architektė.

Viešu balsavimu R. D-jos revizijos komisijos nariais buvo išrinkti: 1. M. Lindžiūtė (Kaunas), 2. R. Maslauskienė (Vilnius) ir 3. S. Peikštenis (Vilnius).

Iniciatyvinės grupės narė D. Kregždaitė (Vilnius) painformavo, kad į R. D-ją įstojo 96 asmenys - 95 nariai ir 1 rėmėjas.

Pirmininkaujantis M. Mikalajūnas atsakė į steigiamojo susirinkimo dalyvių pateiktus klausimus, padėkojo už dalyvavimą ir pareikštą pasitikėjimą.

Tenka palinkėti naujai įsikūrusiai Lietuvos Reformacijos Istorijos ir Kultūros draugijai sėkmės ir ilgiausių metų!

V. AŽUBALIENĖ

POKARIO SEKMINĖS LIETUVOJE *)

(Ištrauka)

Naudžiuvienė prabudo auštant išpilta prakaito. Sapnavo nei šį, nei tą. Rodos, parėjo iš miško sūnus, suka veidą į šalį ir prašo:

- Nežiūrėk, mama. Nereikia.

O saga, toji pati trečiadienio rytą įsiūta, taip šviečia net akims negera.

- Kažin ką reikštų tas mano sapnas? - jau išsiropščiusi iš lovos pilna nerimo širdim pagalvojo.

Pro kamaraitės langą skverbėsi ryto prieblanda. Dar buvo gerokai prieš saulės tekėjimą.

Pirštų galais, kad nepabustų Viktorija, išslinko pro duris per priemenę į kiemą. Aušo giedras ankstyvų Sekminių rytas. Šiais metais pavasaris buvo vėlyvas, todėl šiaurinės vidurio Lietuvos kaimuose buvo pats daržų sodinimo metas. Jiems dirvos seniai buvo paruoštos, bet žmonės lūkuriavo: šį pavasarį kaip niekad trūko lietaus. Molinga žemė buvo perdžiūvusi, sausi rausvo molio grumstai vartėsi kaip didžiuliai duonos kepalai: jų nei sudaužysi, nei velenu sutrupinsi, - atsparūs kaip gerai išdegtos plytos.

Kieme, traukdamas pypkės dūmą, jau stoviniavo vyras. Abu be žo-

*) *Beletristinis aprašymas tikro atsitikimo bolševikmetyje*

džių užvertę galvas žvalgėsi į dangų: bene pamatys taip laukiamą nors mažą lietaus debesėlį. Bet dangus buvo giedras ir be karštos saulės nieko nežadėjo.

– Tokia sausra. Kažin, kad aš šiandien eičiau į bažnyčią? Kaip tu galvoji, ar tik negiedos "Šventas Dieve"?

Ji tvirtai tikėjo, kad šia giesme labai greit išprašoma Dievo malonė. Žiūrėk, liūtys pūdo šieną. Sekmadienį susirinkę sugieda, o einant namon – dangus jau pragiedrėjęs. Arba – atvirkščiai: saulė kepina, viską džiovinte džiovina – sugieda, ir matai, kad dangus niaukiasi, pakraščiais perkūnas grumena.

Patylėjo ir, vyrui neatsiliepus, tęsė pradėtą mintį:

– Tokia sausra, rasoda perauga. Daigas prašyte prašosi sodinamas.

– Nieko nepadarysi, šią savaitę pradėsim. Sodinsim, vešim vandenį ir liesim, – bandė nuraminti vyras.

– Kur tu priliesi! Šitokia platybė! Pirštų į molį neįkiši – toks kietumas, – dejavo grįždama į tuščią ir skambią po išbuožinimo trobą.

Kol virė pusrytį, pamažu sukilo ir vaikai. Sekminių rytą niekas neskubėjo. Tai buvo metinė vasaros šventė, po pavasario sunkių darbų poilsis ir atgaiva.

Viktorija, barškindama kibiru, išėjo ganyklon karvių melžti. Jai iš paskos nusekė ir Juozas. Padės pririštas karves perkelti ir pagirdyti. Tiesa, to darbo bebuvo likę vieni niekai: iš penkiolikos melžiamų karvių bandos besiganė tik dvi ir vienas veršiukas. Ir tos, jei ne kaimyno greitas sumetimas, būtų stribų, vykdžiusių išbuožinimą, išgintos: apeidamas savo gyvulius, Pakarklis pamatė, kad į Naudžių sodybą sugriuvo iš kaimo pavarytos tuščiais vežimais pastotės. Greit sumetęs, kad čia jau ne prieš gerą, dvi karves ir veršiuką, buvusius arčiau jo gyvulių, nuvarė prie savųjų. Taip šios karvės ir atliko.

Renata su Rasele kuitėsi klėtyje. Mažoji prašė pieniuko, o pieniukas tebebuvo pas karvutę. Todėl prausiama ji ožiavosi, zirsė, kol motina, netekusi kantrybės, pliaukštelėjo per sėdynėlę. Nutilusiai mergytei greit nuvilko marškinukus, išmuilino rankas, galvą ir veiduką.

– Akytes graužia, – jau rimtai patempė lūpą.

– Užsimerk ir gerai vandenuku nuplauk.

– Ar tada nebegrauš akyčių? – derėjosi ir nenorom kišo rankas į šalto vandens dubenį.

Motinos padedama, mergytė prausėsi, trynėsi rankšluosčiu ir vilkosi nauja šventine, su didele kišene ant pilvuko, suknele.

Taip išpuošta basa nustraksėjo į trobą, kur senelė jau ruošėsi baž-

nyčion. ____ o ____

Padavusi Raselei kietai virtą ir gatavai nuluptą kiaušinį, senoji jau rišosi skarelę, kai mažoji paklausė:

– Močiute, o mane ar vesi kartu?

– Ne. Palauk kol užaugsi. O dabar tau per toli, pavargsi.

– O aš nepavargsiu, – tikrai tikrai nepavargsiu, – užsispyrusi pakartojo, nulenkė galvutę ir žiūrėjo į senelę iš po kaktos.

– Nesispyriok ir valgyk kiaušinį. Tik žiūrėk, neišmesk – kito negausi, nes tie šunys vištas išgaudė, – prisiminė išbuožinimą senoji.

– Ar Smaližius, močiute?

– Ne. Smaližius geras šunelis. Jis vištų neliečia. Išgaudė tie šunys – stribai, – piktai pasakė jau žengdama per durų slenkstį lauk.

– Pusrytį rasit krosnyje, – sutikusi kieme Renatą dar priminė:

– Tu ir tėvas šiandie pasiliksite namie ir prižiūrėsite gyvulius.

– Sodo kampe stabtelėjo, nuo beržo nusilaužė porą šakelių ir įspraudė maldaknygėn. Kitaip nebuvo galima: kokios gi Sekminės be beržo šakelės ir kvapo.

Už sodo ją pasitiko perdžiūvusi ir suskilusi takelio žemė, o toliau – melsvai žalias rugių laukas. Saulė, pašokusi aukštyn, jau spėjo nulaižyti nuo laukų ir pievų negausią rasą. Tankiai mindama skubėjo griovio krašteliu, genama pirmyn įsisukusio širdin nerimo. O nerimas ją pradėjo kamuoti nuo tračiadienio: vyresnysis sūnus jau treti metai kaip išėjo su partizanais ir tik retkarčiais pasirodydavo namie. Su tuo lyg ir apsiprato, bet paskutinis su juo pasimatymas ją iš naujo sukrėtė. O dar tas šios nakties sapnas!

Eidama minkštu paupio taku ji prisiminė, kad sūnus atėjo anksti trečiadienį dar tik švintant. Vaikinas atrodė labai išvargęs, nesiskutęs ir labai sulysęs. Nuo jo trenkė prakaitu ir ilgai nešiotais drabužiais.

Kol Antanas valgė, ji lauko virtuvėje užkūrė viryklę, prišildė vandens, plačiame puskubilyje paruošė maudynę, uždengė virtuvės langus storu maišu, padėjo muilą ir uždegė lempelę. Atėjusi trobon, rado sūnų bebaigiantį valgyti. Pusiau snausdamas, kaire ranka glostė Smaližių ir laikas nuo laiko numesdavo jam lašinių gabaliuką. Šuo glostėsi apie ko-

jas ir unkštė. Išvariusi šunį lauk, liepė eiti sūnui maudytis. Laikydamas automatą rankoje, sūnus pakilo nuo stalo.

– Mestum tą kačergą į kampą, – pasakė ji.

Kol sūnus maudėsi ir skutosi, Naudžiuvienė karštligiškai ieškojo švarių baltinių: po išbuožinimo visos spintos, skrynios ir pasoginis kuparas buvo šluote iššluota. Pagaliau sugriebusi stipriai sulopytus švarius vyro apatinius, pamatė, kad apatinukėm trūksta sagos. Pagraibiusi galiniame stalo stalčiuje tarp žirklių ir siūlų kamuoliukų, surado karevišką sagą su raiteliu. Saga buvo suplota, bet iš bėdos dar tiko. Išėjusi į kiemą, rytmečio prieblandoje įsiuvo ją, dantimis nukando storą siūlą ir – ak, prisiminė ji, tą sagą šiąnakt ir sapnavo!

– Ir ką čia reikštų tas mano sapnas, – nenustodama tankiai minti kojomis, svarstė ji. Toliau eidama, vėl prisiminė, kad atnešusi tėvo baltinius, sūnui pasakė:

Nešvarias savo drapanas palik čia. Aš tuoj jas išskalbsiu. Prie durų padedu tėvo viršutinius ir apatinius ir tuoj pasišalino į trobą: sūnus buvo užaugęs, ir jai nederėjo matyti jo nuogo.

Kai Antanas išsimaudė, nusiskuto, atėjęs tėvas mašinėle nukirpo plaukus.

– Kareiviškai, – juokavo abu, o ji atidžiai apžiūrinėjo suvyriškėjusį ir sulysusį sūnaus veidą.

Vėliau perėjusi per upę lieptu, iš naujo ėmė pergyventi aną popietę. Tiesiog matyte matė, kaip lydėjo, nešina tėvo kailiniais ir didele vilnone skara, savo pirmagimį į rugių lauką už sodo, kur jis ruošėsi numigti.

– Pasiklok kailinius, negulk ant plikos žemės, vaikeli. O ta skara užsiklok, ji šilta, – sakė tada jam.

– Nesirūpink, mama. Pri temus ateis Kupstienės Bronius, ir abu vėl išeisim.

– Pasilsėtumėt namie, vaikai. Ir tėvas akis pražiūrėjo belaukdamas. Tyli tyli, žiūri žiūri ir nemačiom nubraukia ranka akis. Dabar jau rugiai dideli, yra kur slėptis. O apylinkėj jau visa savaitė kaip nesirodo stribai.

Niekur stribai nedingo, mama. Vakar žaliakepurių garnizonas Mic-

kūnų šilą šukavo. Dabar Lietuvoj tikro ramumo nėra ir ilgai dar nebus. Bet tu nebijok, mama: gyvų mūsų nepaims. Visos kulkos jiems o paskutinė mums, – parodė rankoj automatą.

– Neduok Viešpatie Dieve! Ką tu kalbi, vaike? – persižegnojo ji.

– Raminkis, mama, aš dar gyvas, va, matai? Jei bus ramu – numigęs ateisiu. Noriu su visais pasimatyti, – užsimetė automatą ant peties, paėmė iš jos kailinius, skarą, staiga pasilenkęs pabučiavo jai ranką ir pasislėpė vilnijančioje žalių rugių jūroje. Jam iš paskos nusekė ir Smaližius.

– Be reikalo šeri tą šunį paskutiniais kąsniais, – stengdamasi nepravirkti dar pasakė nusigręždama ir eidama namo.

– Kaip gi nešersiu savo geriausio draugo? Juk jis pirmas pasitinka mane pareinantį, o išlydi – paskutinis, – dar išgirdo iš rugių lauko.

____ o ____

Tądien pietų susirinko visi namiškiai. Atėjo rugių lauke išsimiegojęs ir Antanas. Popietė buvo šventiška. Valgė neskubėdami. Pasikeisdami ėjo sargybą apie namus. Žaliuose laukuose viešpatavo seniai užmiršta ramybė. Pavakare atėjo jaunoji mokytoja pieno. Naudžiuvienė jautė, kad tai buvo prasimetimas. Jaunoji panelė kažkaip žinodavo Antano pasirodymą ir kaskart ateidavo su baltu ąsotėliu rankoje. Iš to, kaip abu jaunuoliai pasikeisdavo žvilgsniais, motinai darėsi aišku, kad tai jau sutartas susitikimas.

– Ar tik ne Renata bus ta ryšininkė, – toptelėjo dabar motinai galvon. Bet spėliojimą greit nuplukdė anos pavakarės prisiminimų tėkmė.

Ne, ji nieko neturėjo prieš šitą švelnią ir gerą mergaitę, bet mokytoja kaip ir Kupsčiai buvo anos bažnyčios žmogus. Teisybė, šiais neramiais laikais jaunimas šitai mažai bepaisė: slapstės vieni pas kitus nuo stribų ir okupantų persekiojimo, kartu kovojo miškuose, kartu žūdavo, kartu stribų išniekinti gulėdavo turgavietėse. Jų lavonai drauge buvo sumetami į nebegyvenamų sodybų šulinius, užkasami žvyrduobėse ar sukišami į durpynų akivarus.

– Viešpatie, ką prigyvenome, – dūsavo tą vakarą, ruošdama vakarienei stalą, – viskas susimaišė sviete: ir žmonės, ir tikėjimai, ir kapi-

nės, ir kapai. Laidoja dabar kas kur nori, ir kaip nori. Žiūrėk, net toks šuva – stribas atsigula šalia slapčia palaidoto partizano. Ir ant to netikėlio kapo iš lentučių sukala smailų kuorą su žvaigžde viršuje, ir dar raudonai nuteplioja. Ir kyšo tarp kryžių toks raudonas pragaro pagaikštis. Kaip gyva ji – iki karo to dar nėra buvę. Arba prisiminė vėl, argi ne patyčios iš tikinčiųjų: stribokynas – išvežto Sibiran mokytojo name, o išvietę tie nevidonai pasistatė prie šventoriaus. Svieto pabaiga – kitaip nepasakytum. Bet gi sugrįš kada nors tvarka. Viskas atsistos į savo vietą. O kas tada?

Prieš sutemstant pasirodė Kupsčiokas languotais marškiniais ir šviesių, nepaklusnių plaukų kuodu ant pakaušio. Jaunimas ėmė garsiai erzelioti kieme. Raselė tampė einantį sargybą senelį už skverno ir prašė padainuoti. Tas, baksnodamas mažylei storu sukumpusiu pirštu į pilvuką, dainavo:

– Virpt vorpt – meškos taukai, virpt vorpt – kiškio taukai.
Virpt vorpt, virpt vorpt!

Baksnojama mergytė krūpčiojo, kvatojo ir krykštė.

– Dar, seneli, padainuok! Dar!

Nuo jaunųjų erzėjimo, mažosios juoko, į sodybą grįžo seniau čia viešpatavusi giedra, jaukumas ir seno lizdo šiluma.

Vakarienė jau seniai garavo ant stalo kieme po klevu. Viktorija, baigusi vakaro ruošą, seniai įsisuko į erzeliojančių tarpą. Naudžiuvienė rymojo ant palangės ir nedrįso trikdyti šventinės vakaro nuotaikos.

– Vienas tik Dievas žino, ar besusirinks va šitaip kitą kartą vėl visi, mąstė ji. – Gana, vaikai! Vakarienė jau seniai laukia. Eikit valgyti, – pagaliau ryžosi pabudinti užsimiršusį jaunimą. Iš to širdies graudumo, norėdama sūnui padaryti malonumą, pridėjo: – Panele mokytoja, ir jus prašom už stalo! Antanai, kviesk, ko stovi kaip stuobrys ir trinktelėjo uždarydama langą.

Dar erzėdami susėdo. Valgydami netylėjo, bet jau jautėsi netolimo išsiskyrimo sielvartas. Buvusi šviesi nuotaika tirpo. Kai motina atnešė Antanui tėvo šaulišką kuprinę, pamuštą margo veršiuko oda ir pilną prikrautą maisto, visi pritilo, greit užbaigė vakarienę ir pakilo.

Žiebėsi pirmosios žvaigždės, naktis traukėsi į vakarus. Rytų padan-

gės kraščiukas jau švytėjo naujos aušros šviesa. Atėjo laikas partizanams iškeliauti, nes šiuo metu naktys tokios trumpos.

– Palauk, Palmyra, eisim kartu – atsisveikindamas su namiškiais šūktelėjo jaunajai mokytojai Antanas. O Kupstienės Bronius nei iš šio nei iš to sugrįžo, kažką pamiršo, kažko ieškojo po klevu, o paskui dar kalbino Viktoriją, nurenkančią nuo stalo indus. Ir tik tuoment, kai Smaližiaus lydimą porą prarijo naktis, užsidėjo partizanišką kuprinę, užužsimetė automatą ant peties ir, tyliai švilpčiodamas, nusekė iš paskos.

Kupsčioko delsimas ir apsimestas ieškojimas nepadėto daugiau pasakė jai, negu jos pačios akys.

– Negi čia taip viskas jau rimta? – klausė ji savęs tą vakarą negalėdama užmigti. Matyt jau atėjo ir jos Antanui metas. Viešpatie, būk mums gailestingas! Ar gali ji prieštarauti dabar, kada jos vaikas stovi tarp gyvenimo ir mirties. Ar gali ką nors sakyti dėl jo pasirinkimo ir atimti iš jo partizaniško gyvenimo mažytę šviesią džiaugsmo valandėlę. Ir ji tik kartojo: būk gailestingas, Dieve, atleisk mūsų nuodėmes.

Po geros valandos grįžo nelinksmas Smaližius palydėjęs savo šeimininką. Šunelis tyliai išsitiesė prie gonkų durų ant viršutinio laiptelio, padėjo galvą ir ėmė snausti.

Prisiminimus nutraukė pro šalį puškuodamas siaurojo geležinkelio traukinukas. Raudoni vagonai priartėjo, pralenkė, nutolo, o prieš pat miestelį šaižiai sušvilpė. Senoji atsisėdo, apsiavė kojas ir nusišluostė prakaitą. Oras darėsi tvankus, buvo sunku kvėpuoti. O mintys vis grįžo prie to paties. Kad ir kaip ji stengėsi, prisiminimai nepaleido jos ir bažnyčioje. Klūpodama ir dūsaudama išgirdo, kad jau paskutinis "Šventas Dieve" posmas giedamas. Susigėdo, susigriebė ir, atsivertus maldaknygę, ėmė skaityti maldas.

Tuo metu bažnyčia nejučiom staiga ėmė tuštėti, sunerimę žmonės šnabždėjosi. Naudžiuvienę persmelkė negera nuojauta. Širdis tarsi iššoko iš krūtinės ir neramiai daužėsi. Dabar ji gaudė kiekvieną garsą, kiekvieną šnabždesį. Šiaip taip sulaukusi pamaldų galo, dar didesnio nerimo genama, atsargiai dairydamosi, išsigavo į šventorių. Žmonės skyrėsi greit, tarsi ko išgąsdinti. Išėjusi pro vartus, akis į akį susidūrė su

dviem ginkluotais stribais, atidžiai stebinčiais išeinančius.

– Va, ko mums reikia! Kaip tik! Na, suk į čia – stumtelėjo ją ranka vienas.

– Dar ką prasimanysi, – išsprūdo Naudžiuvienei.

– Judėk, judėk, jei tau sakyta, – piktai suurzgė kitas ir bakstelėjo automatu.

– Suraštavo – dingtelėjo moteriškei.

Ginkluotų piemenų stumiama ir baisios nuojautos kamuojama, ėjo pakirstom kojom palei šventorių stribokyno link. O kai išvydo stribokyną, kojos atsisakė tarnauti, ir ji sustojo kaip įbesta. Jų gulėjo septynetas. Septynetas baisiai sužalotų jaunų vyrų pačioje jaunystėje, pačiame jėgų žydėjime.

– Gerai žiūrėk, kuris tavo banditas, – vėl bakstelėjo tas pats stribas automatu.

Suguldyti jie atrodė klaikiai: basi, išrengti ir neatpažįstamai sudarkytais veidais.

– Žiūrėk, gerai žiūrėk, kuris tavo!

– Na judėk, judėk arčiau, gerai žiūrėk, nekantravo antrasis stribas.

Sūnų pažino iš karto: misinginė saga saulėje nespindėjo, o stačiai dūrė širdin. Dieve mieliausias! Jos vaikas, jos pirmagimis, ūkio paveldėtojas gulėjo basas, vienais sulopytais apatiniais ir neatpažįstamai sužalotu veidu. Šauksmas užstrigo gerklėje.

– Kuris! jau subliuvo stribas.

Neišsiduoti, tik neišsiduoti! Viešpatie, suteik stiprybės! Namie dar ne tuščias lizdas, dar reikia dengti likusius vaikus. Nesuteik, Sutvėrėjau, nevidonams patyčių džiaugsmo.

Judėk arčiau. Ar tas? – spyrė šalia sūnaus gulinčiam į šoną. Spyris į gulintį partizano lavoną pataikė, rodos, į pačią širdį. Nežmoniškai įsitempusi, visom valios jėgom suėmusi save į rankas, Naudžiuvienė apėjo gulinčius. Jos akys matė lavonus, numestus bet kaip, tarp stribokyno ir perpildytos išmatom išvietės. Pro sūnaus galvą sruvo iš dvokiančios duobės biauri tamsi srovelė ir tekėjo pakalnėn palei šventorių į upę.

– Sakysi, ar ne! – skaudžiai sudavė jai buože per petį ir vėl spyrė į tą patį lavoną.

Dabar moteris atpažino spardomą: tais pačiais languotais marškiniais aną vakarą vilkėjo Kupstienės Bronius. Abu išėjo drauge ir abu atsigulė turgavietėje drauge.

Tuo metu pro stribokyno duris išlėkė išsipešiojusi raudonu veidu girta boba. Pribėgusi prie kraštinio lavono ėmė jį spardyti nukleiptu batu, rėkdama:

– Še tau, še tau, še tau!

Naudžiuvienė visa tai taip aiškiai regėjo, tarsi žiūrėtų pro gerus akinius. Regėjo net kiekvieną girtos bobos veido virptelėjimą. Matė, kaip boba atsisuko į atokiau stovintį uniformuotą žalia kepure kareivį ir sušuko:

– Karvelėli tu mano mėlynasis! – prišlitiniavo ir jį apkabino. Kareivis su pasibiaurėjimu nustūmė ją, ir ji klestelėjo į dulkėmis virtusią ištryptą žemę. Bet tuo pačiu metu ji matė ir gulinčius lavonus. Įsiminė kitoj pusėj sūnaus gulintį jaunuolį labai blyškiu nesužalotu veidu ir atvirom akim žiūrintį į aukštą tėvynės dangų. O spindinti sūnaus metalinė saga tartum rėkte rėkė nepakeliamą jos skausmą. Ir visa tai regėjo ji vienu ir tuo pačiu metu. Vėliau, šitai prisimindama, ji niekaip negalėjo to suprasti ir paaiškinti.

– Šėtonai jūs, nekrikštai! – staiga išgirdo šalia savęs, – kam spardot negyvą? Argi nematot, kad tai ne mūsų vaikai, – šaukė, praradusi savitvardą viena iš pulkelio atpažinimui atvarytų anos, evangelikų bažnyčios, moterėlių.

– Sudarkėt, tai patys ir atpažinkit, – jau rėkte rėkė toliau, – jūs bedieviai, jūs!

– Kas sudarkė? Gyvi nepasidavė. Patys granata... išėjęs iš stribokyno aiškino senis. Grįžtelėjusi ton pusėn, Naudžiuvienė tepamatė moters – motinos akis, – dideles nežmoniško skausmo perpildytas akis ir Kupstienės suakmenėjusį veidą. Jai tą akimirką švystelėjo galvoje, kad kaimynė tuoj puls kniūpščia ir rankomis apglėbs sūnaus lavoną. O paskui jo nebeišlaikiusi puls žemėn ir ji pati.

Sukaupusi paskutines jėgas, pakėlė galvą, žengė prie našlės, truktelėjo ją ir, tempdama už parankės, pro atidžiai spoksančius stribus, garsiai pasakė:

– Nėra čia mūsų vaikų. Einam, Kupstiene, namo!

Jos balsas jai pačiai atrodė šaižus, svetimas ir netikras.

Kupstienė, vedama kaimynės, nuo ištikusio šoko buvo vis dar nesava. Kojos kliuvo už grindinio akmenų, galva nesilaikė ant lieso kaklo ir sviro žemyn.

– Laikykis, Kupstien, tie šunys stebi, – šnabždėjo, – laikykis, nors kol išeisim iš miestelio.

Ir kuo daugiau jos tolo nuo turgavietės, tuo žemiau sviro abiejų motinų galvos, tuo juodesnis buvo kelias į namus, tuo sparčiau temo padangė virš visos žemės. Ir kai miestelis liko užpakalyje, kai perėjo lieptu upę, abi moteris apleido jėgos. Smukte susmuko jos ant upės krašto, apsikabino ir, garsiai aimanuodamos, pravirko. Verkė ilgai, skausmingai, linguodamos kūnais į abi puses, pasikūkčiodamos. Tačiau skausmas nemažėjo, bet augo. Paskui abi meldės. Meldės kiekviena už savo, už visus ten gulinčius. O paskui, atrodo, malda pavirto už visus žuvusius ir žūstančius po šiuo aptemusiu tėvynės dangumi.

Saulė jau brido debesin, žadėdama žemei lietų. Upė plovė nuleistas į vandenį motinų kojas. O jos vis dar be savo nenumaldomo skausmo nieko nematė ir nejautė. Bet laikas buvo negailestingas: reikėjo nugalėti negalią ir eiti namon. Namai dar buvo netušti, dar šaukė, ir jos pakilo. Juozas grįžęs iš miestelio, suprato iš tėvo veido, kad tas jau viską žino.

– Mes bandysim juos naktį pavogti. Reikia greituoju sukalti karstus ir iškasti duobę. Tuoj ateis draugai. Sakiau ir abiem kaimynam.

Suėję kaimynai ėmėsi darbo. Buvo nutarta laidoti daržui paruoštame sklype: nuo blogos akies iš vakarų pusės sklypą gerai dengė sodybos medžiai, o iš rytų – vešlių rugių laukas.

– Kupstien, dėl visko pasiruošk ir ateik. Karstą sukalsim mes. Lentų turiu. Duobę iškasim platesnę, apačią dar praplatinsim – tilps abu. Drauge kovojo, drauge žuvo ir, jei Dievas padės paimti juos, tegu drauge ir gulės kaip geri kaimynai. Aš misliju Dievui vis tiek – ar toj ar anoj bažnyčioj meldės. Pasikeis laikai – galės ir persilaidot, – pasakė Naudžius, nuėjęs pas kaimynę.

Našlė, priblokšta nelaimės, tik lingavo galva, sutikdama su viskuo.

Naudžių sodyboj iki pat vakaro vyko skubių laidotuvių paruošiamieji darbai. Dirbo beveik be žodžių, skubėdami. Bet baisiausia ir svarbiausia dar buvo prieš akis. Visus kamavo klausimas: ar pavyks išvogti, ar patys neįklius?

Vakarop atvyko Juozo aštuoniolikmečiai draugai.

– Pamylėjau vieną stribą Sekminių alum ir, tėvo pamokytas, palikau atdarą klėtį. Po valandos atsėlino du iš stribokyno ir pavogė bačką. Pats per langą mačiau. O bačkon į alų buvau suvertęs visą gorčių denatūrato. Naktį visi stribokyne bus kaip lapai, – pasakė tas, kurio sodyba buvo prie pat miestelio.

Tuo tarpu saulė visai paniro debesin. Oras pritvinko šutros ir drėgmės. Vėjas prislopo.

– Mes jau einam. Arklius gausim pas Igną, – bebaigiant kasti duobę vakare nusprendė Juozas.

– Dieve jums padėk, – drebančiom lūpom ir supilkėjusiu veidu palydėjo tėvas.

– Vytai, einam kartu, pasaugosi arklius, – ir Kupstienės šešiolikmetis išėjo drauge su kitais.

Miestelio pusėje dangų perskrodė žaibas, bet tolimas perkūno grūmėjimas pasigirdo dar negreit.

– Bus lietaus, duobę reiktų pridengti, – pasakė Pakarklis, nešdamas lentas ir klodamas virš duobės. Moterys nuo stalų nutraukė ir atnešė vaškuotes, o vyrai dar iš klojimo atitempė ratinės stogui dengti paruoštus šiaudų kūlius. O tuo metu trys draugai tyliai slinko paupiu. Atrodė, pavogti lavonus nebus sunku. Bet kai pasiekė šventorių ir pažvelgė pro akmeninės šventoriaus tvoros kampą, pamatė, kad šis darbas nebus toks paprastas: negyvėliai gulėjo pamesti netoli stribokyno šviečiančių langų irbuvo apšviesti elektros lempos, kabančios ant stulpo prie švietės. Stribokyno viduje girdėjosi girtų dainavimas: vogtas alus savo atliko.

Užsiglaudę už tvoros, draugai tarėsi. Temo. Staiga švystelėjo žaibas, ir trinktelėjo perkūnas. Nukrito pirmieji šalti stambūs lietaus lašai. Po minutės šniokšdamas lietaus srautas uždengė stribokyno langų žiburius.

Ignas, dengiamas lietaus, perbėgo tarpą nuo šventoriaus iki išvietės ir trenkė akmeniu į kabančią elektros lempą. Ta užgeso. Jos dūštant nesigirdėjo – taip šniokštė lietus. Stojo aklina tamsa. Juozas su draugu nubėgo prie lavonų ir apčiupinėjęs griebė brolį. Ignas jau tempė Kupstiemės Bronių. Lietaus srovė nešė pakalnėn perpildytos išmatų duobės turinį ir smarvę. Jaunuoliai lavonus pusiau nešdami pusiau vilkdami ritosi kartu su srove pakalnėn ir skubėjo paupiu prie arklių. Šaltos lietaus čiurkšlės skalbė bėgantiems pečius ir nepridengtas galvas.

Keliant negyvėlius ant arklių, vėl švystelėjo žaibas, ir Juozas pamatė, kad jo pavogtas lavonas sveiku veidu.

– Ignai, čia ne Antanas.

– Eik tu!? – ir, pridengęs ranka kišeninę lemputę, pašvietė: lavonas buvo jaunuolio, kuris ir miręs atvirom akim žiūrėjo į tėvynės dangų.

– Einam dar kartą, – ryžtingai nusprendė Juozas.

O šitą? – nebežinojo, ką daryti Stasys.

– Nepaliksim. Tu, Stasy, ir Vytukas stipriai pririšk it prie balnų abu, o mes einam.

Taškydami purvą ir vandenį, vėl nubėgo paupiu. Į statų, molėtą upės krantą ropštės slidinėdami. Lietus tebepliaupė pirmykščiu gausumu. Tamsa tebetvyrojo, nors akin durk. Dainavimas iš stribokyno vos vos besigirdėjo.

Juozas, prisiartinęs prie lavonų, pradėjo graibytis. Užčiuopė basą šaltą koją. Stipriai sukando dantis ir timptelėjo.

– Rodos, radau, – tyliai sušnabždėjo, bet Ignas per lietaus pliauškenimą neišgirdo.

– Kur tu, Juozai? – kažkur šonan nuklydęs atsiliepė tas, – nebėra lavonų.

– Čia, čia, garsiau sušnabždėjo, – bet Ignas vėl neišgirdo ir klydinėjo toliau. Tik garsiau pašauktas priartėjo.

– Atsargiai pašviesk!

Pridengęs delnu vos per lietų matomą mėlyną švieselę, prikišo prie sužaloto veido.

– Šviesk į apatinukių sagą – ji su arkliuku, kareiviška.

Įsitikinę, kad tai Antano lavonas, jaunuoliai, slysdami pakalnėn, nešė jį su savim.

– Niekaip negalėjau iš tos smarvės išbristi, – jau paupy tarstelėjo Ignas, – laimė, kad atsiliepei. Vos į duobę nepataikiau, būčiau prilakęs. Tfiu! nusispiovė.

Kol Juozas ir Stasys kėlė lavoną ant arklio, kol rišo prie balno, Ignas nusimovė batus, nuskalavo juos ir pats apsiplovė įbridęs į upę.

– Tu, Vytai, pareisi pas Juozą pėsčias, o mes jojam, nėra ko gaišti. Eik paupiu, paskui keliuku, kitaip paklysi. Šitokia tamsa! Nebijosi? – komandavo sugrįžęs Ignas.

– Dar ko! – įsižeidė tas ir paniro į tamsą.

------- o -------

Namie seniai jau nekantraudami laukė. Nuo miestelio atslinko dedebesis ir pabėrė pirmus didelius šaltus lašus. Krisdami jie keliuko dulkėse gręžė dideles juodas skyles. Renata, nešina Rasele, vos spėjo nubėgti į klėtį: metas buvo dukrelę migdyti.

Kaimynai nukėlė kluono duris ir padėjo jas ant žemės lauko virtuvėje žuvusiems suguldyti. Paskui prišildė puodus vandens, o daržinėj pastatė , atremdami į sieną, naujų, sausų neobliuotų lentų sukaltus karstus.

Ir prasidėjo laukimas. Ėmė gausiau lyti. Kažkur šone trankėsi perkūnija. Vyrai viens po kito ėjo lauk ir klausėsi ar neparjoja. Visos trys senosios moterys meldėsi, o apsiašarojusi Viktorija sukosi po virtuvę.

– Rodos, atjoja, – pirmas išgirdo tėvas. Visiems palengvėjo.

Nušokę nuo arklių, raiteliai tuoj peiliais nupiovė virves, lavonus nukėlė nuo arklių ir paguldė lauko virtuvėje ant paklotų klojimo durų. Vyresnės moterys žirklėmis perkirpo kruvinus suplėšytus apatinius ir nurengė lavonus. Mirkydamos skudurus į šiltą vandenį, skubiai mazgojo juos ir negaišdamos rengė švariais drabužiais. O Ignas pasakojo:

– Kalba, kad jų visą būrį apsupo Vilkončių šile. Kovėsi visą parą.

Stribams pribuvo pastiprinimas. O šitie dengė atsitraukiančius ir pakliuvo į apsupimą. Kol turėjo šovinių, laikėsi. Paskutinę granatą pasiliko sau. Taip ir žuvo.

Moterys klausėsi tylėdamos, bet nė vienai nuo to nebuvo lengviau. Kaip ten bebūtų, o mirusieji neprisikels, nebepareis ir nepasibels į senos sodybos seno namo duris.

– Dieve tu mano mieliausias! Guli toks jaunas, akelės į dangų pakeltos, kaip Nazaranskas pervertu šonu. Tik anas vieną žaizdą šone turėjo, o šitas, mieliausias Dieve, visas subadytas, – rypavo senoji Mickuvienė, apraudodama nepažįstamąjį. – Ir tikra motina nežinos, kur galvelę priglaudė.
galvelę priglaudė.

– O kuo gi aprengsim jį? Nei drapanų, nei grabo... – staiga susigriebė Naudžiuvienė, – nuogo gi neguldysi į duobę.

– Gal mano senio tiks, lekiu, – pašoko Mickuvienė.

– Nebėr kada lakstyti. Kol suvaikščiosi – išauš ir, žiūrėk, stribai užgrius, sudraudė kažkuri.

– Tėvai, – kreipėsi Naudžiuvienė į vyrą, – tu neseniai lovį dirbai arkliams. Pažiūrėk, gal tiks.

Greit buvo atnešti du loviai.Senąjį paskubom gramdė, skuto ir išklojo Kupstienės dovanota drobės atraiža. Užputusiom nuo verksmo akim Viktorija atnešė švarią pašukinę paklodę . Mickuvienė, vyrų padedama, į ją suvyniojo mirusį, paguldė į paskubom paruoštą guolį ir akis pridengė švaria nosine. Po to užvožė naująjį lovį ir užkalė.

Kai mirusieji buvo apgerbti, iš nakties išniro apsiverkusi Renata ir mokytoja. Renata atsinešė mieguistą dukrelę, o mokytoja – baltą ąsotėlį su narcizų puokšte. Gėles pastatė galvagalyje. Dabar Naudžiuvienę apleido paskutinės jėgos. Ji ir kaimynė suklupo prie sūnų, abi vienodo skausmo plėšomomis širdimis glostė savo vaikų sužalotus kūnus. Ir abi nepajuto, kada išnyko riba tarp abiejų bažnyčių, tarp evagelikės ir katalikės. Abiejų skausmas buvo vienodai didelis, abiejų vaikai kovojo tą pačią kovą, ir gulės abu kartu po savo Tėvynės dangumi. O jos abi liūdės ir lankys tą patį kapą.

– Gana, neškit vaikai. Tuoj išauš, – ėmė raginti tėvas.

Nors duobė buvo plati, bet trys karstai netilpo. Juozas skubėdamas duobės dugno šone rausė landą. Kol išrausė, kol praplatino kitą – ėmė aušti. Skubėdami nuleido mirusius žemyn. Antano karstą pastatė viduryje. Senoji Mickuvienė uždegė pašventintą ėglio šakelę ir įmetė į duobę. Paskui, ištraukusi iš kišenės švęsto vandens buteliuką pataškė aplinkui ir pasakė:

Prabočykit, kam šito nereikia, o kam reikia – tebūna tai jūsų amžinai ramybei.

– Amen, – užbaigė Pakarklis laisvai improvizuotą maldą. Tada mokytoja įmetė savo baltą gėlių puokštę, ir keturi vyrai ėmė berti žemę į duobę. Seserys raudojo, Apsiašarojo ir vyrai. O abi motinos neberaudojo, tik parpuolusios klupom ant šlapios dirvos kažkaip gailiai inkštė. Pakarklis alkūne užkliudė mokytojos ranką. Krisdamas ąsotėlis skaudžiai terkštelėjo į vidurinio karsto dangtį, ir pocelianas pabiro šviesiom, smulkiom šukelėm. Taip dužo ir jaunų žmonių svajonės, paliestos žvarbių istorijos vėjų.

Švito. Vėl ėmė laščioti. Kaimynai ir Juozo draugai kieme sutvarkė viską greit: užkėlė klojimo duris ant vyrų, sumetė nuvalytus kastuvus ratinėj į kampą, susirinkę į trobą paskubom užkando ir nedelsdami išsiskirstė.

------ o ------

Antros Sekminių dienos šiais metais kaime niekas nešventė: po lietaus visi puolė sodinti daržų. Naudžius, išleidęs laidotuvių talkininkus, pasiskolintu arkliu vagojo dirvą. Ilgos juodos vagos sugulė viena šalia kitos, ir kapo nebeliko nė žymės. Tik du pamesti akmenukai rodė žinančiam jo vietą.

Juozas ir abi seserys jau sodino pašarinius runkelius, kai sodybą užgriuvo stribai. Jie landė visur, krėtė klojimą, daržinę, trobą. Vaikė ir žvigino tvarte vienintelę likusią kiaulę. Klėtyje ant užlų kažko ieškojo, vertė, keikėsi, o priemenėje prie atdaros maisto spintos tardė Naudžiuvienę. Darže Naudžius barėsi su kitu stribu, kuris reikalavo kad tas mestų vagojęs dirvą, kinkytų arklį vežiman ir vežtų juos toliau, nes jie dviejose pastotėse netelpą. Bet nebuvo vežimo: išbuožinant viskas buvo išgrobstyta.

Tuo metu, nuleidęs galvą ir pabrukęs uodegą, tyliai į daržą atslinko Smaližius. Atsitūpęs ant sulyginto su žeme kapo, pakėlė galvą aukštyn ir užkaukė, skelbdamas aplinkiniams savo sielvartą. Stribas nusisuko nuo Naudžiaus, nutaikė automatą ir paleido šūvių seriją. Šuo nuvirto, tystelėjo paskutinėm kojom ir nurimo. Baltu kailiu nuvingiavo raudona kraujo srovelė.

– Ir šuniui vietos nebėra, – priekaištingai sumurmėjo Naudžius.

– Tylėk, o tai ir tave nudėsiu kaip šunį! – piktai drėbė nueidamas stribas. Siautėjo sodyboje kelias valandas. Negavę pavalgyti, nusigrūdo pas Kupstienę. Ir čia nieko neradę, ėmė siautėti visose apylinkės kapinėse: vartė šviežiai uždėtus antkapius, šniukštinėjo už kapinių tvorų sausų gėlių ir senų vainikų krūvose, ieškojo naujai supiltų kapų, kuriuose galėjo būti paslėpti partizanų lavonai. O tie dingo, tarsi juos šventa žemė būtų prarijusi.

Vakare daržas jau buvo užsodintas. Tebekrapnojo smulkus ir šiltas lietutis. Valgant vakarienę tėvas sunkiai ištarė:

– Namie, matyt nebebus ramybės ir gyvenimo. Skirstykitės ,vaikai, kas sau ir tvarkykitės, kaip išmanydami. Esate jau užaugę.

Kitą dieną Renata, laikinai palikusi Raselę motinos globai, drauge su Juozu paliko namus. Valsčiaus miestelyje sėdo į atskirus traukinius: Juozas pasuko į Vilnių, o Renata – į tolimą apskritį ieškoti darbo. Viktorija kol kas liko su tėvais.

Šaltos vėtros purtė ir draskė seną lizdą. Suaugę paukštyčiai ruošėsi jį apleisti. Visame krašte vyko partizaninė kova, dundėjo į Sibirą tremiamų žmonių prigrūsti gyvuliniai vagonai. Tuštėjo sodybos. Kruvinom ašarom verkė Lietuva. Drauge verkė ir šiaurinė jos dalis, verkė derlinga Žiemgalos žemė.

1949 metai, Sindriūnai

■■■■■■■■■■

NUO 1991 M. LAPKRIČIO MĖN. IKI 1992 M. RUGPIŪČIO MĖN. GAUTOS MŪSŲ SPARNAMS AUKOS

$40 I. Bikneris, IL

$25 V. Plepys, IL; V. Kregždienė, NJ; dr. J. H. Kelertas, WI

$20 M. Kirsonis, CA; M. Vildžius, MD; M. & A. Sedaičiai, IL; M. Plačienė, IL; dr. A. Kelertas, IL; V. Anysienė, Kanada

$15 M. & J. Jurkšaičiai, IL

$10 Dr. A Gailius, Kanada; A. Dagienė, IL; J. Valiūnas, MA; dr. P.& J. Vaitaičiai, IL; J. & P. Lampsačiai, IL; V. Z. Jankus, IL; R. Neimanas, IL; E. Brooks, IL; J. Gepneris, MI; R. Brakas, NY; R. Keturka, Kanada; Ž. Dalibogas, IL; E. Pamataitis, NM; F. Masaitis, CA; H. Pamataitis, AR; V. Bendikas, IL; V. Mieliulis, IL; E. Panavas, IL; M. Nauburas, IL; S. & A. Jablonskiai, IL; A. Uznienė, IL; O. Dagys, VA; L.& M. Lubartai, IL; I. Jonušaitienė, IL; M. Jankus, IL; V. Žiobrys, IL; J. Lukaitis, IL; A. Buntinaitė, IL; I. Kasparaitienė, IL; I. Laisvėnaitė, IL; I. Peteraitienė, IL ; H. Janužys, CA

$7 J. Trečiokas, Kanada

$6 A. Vėlius, IL; L. Lindžius, IL

$5 M. Trumpjonas, IL; O. Budėjienė, IL; O. Tilindis, IL; N. Blauzdžiūnienė, IL; A. Galinaitis, IL; A. Bankienė, IL; G. & J. Padagai, IL; E. Umbrazienė, IL; A. Paulikaitis, IL; O. Paulikienė, IL; K. Vaišvila, IL; A. Waldukat, IL; G. Brazinskas, IL; L. Gružas, IL; M. Liudžius, IL

Gauta Mūsų Sparnams aukos iš Kanados per platintoję Vandą Norvaišienę

Adomavičienė Ieva	Can. $ 5.-	Norvaišienė Vanda	Can. $ 10.-
Dambarienė M.	20.-	Pūkienė Ieva	10.-
Delkuvienė Irena	26.-	Sturmienė Eva	10.-
Jocienė M.	5.-	Sturmas Petras	10.-
Langienė A.	10.-	Trečiokas Jurgis	5.-
Monstvilienė A.	5.-	Vilimbrechtas R.	10.-

J. Pipynė, Anglija 5 sv.

G. Haberland, Vokietija 20 markių

Visiems aukotojams nuoširdus ačiū!

Aukotojas, neradęs savo pavardės aukų sąraše, prašomas kreiptis šiuo adresu: MŪSŲ SPARNAI, P. O. 25751, Chicago, IL 60625

Prašome atkreipti dėmesį į redakcijos ir administracijos naują adresą: **Mūsų Sparnai P.O. 25751 Chicago, IL 606252**

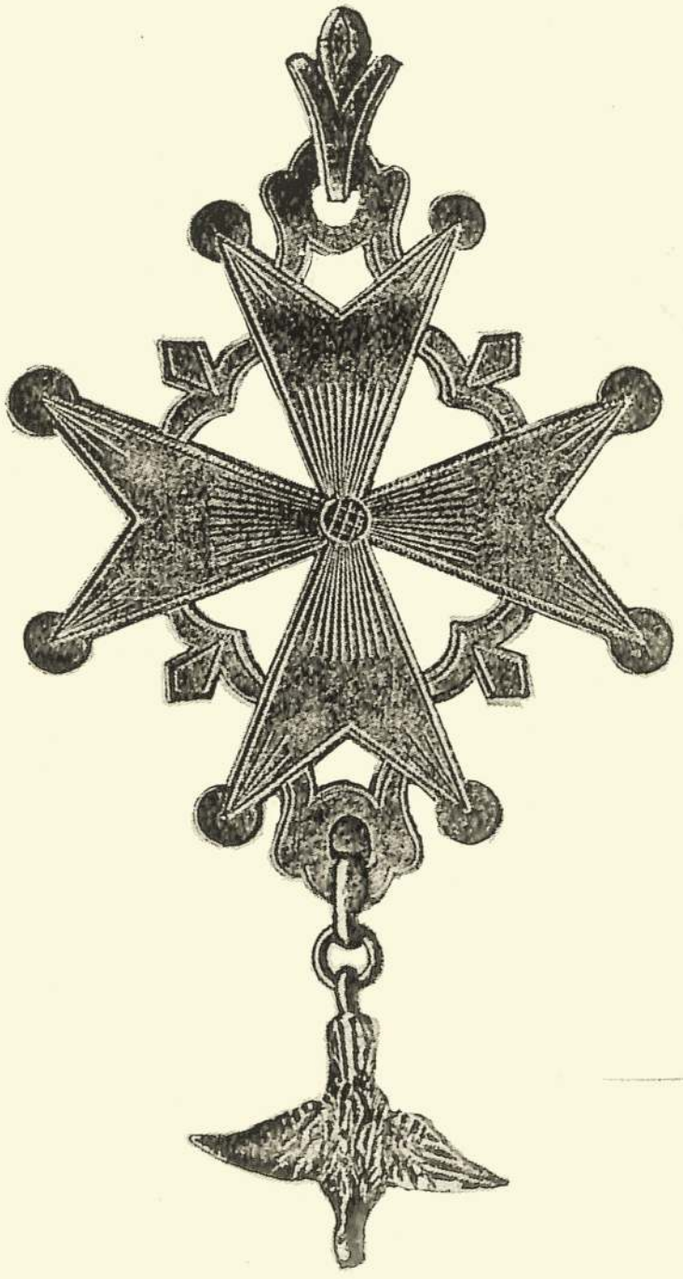

HUGENOTŲ KRYŽIUS, vartotas 16 ir 17 amž.